

Міністерство освіти і науки України
Державний вищий навчальний заклад
«Прикарпатський національний університет ім.Василя Стефаника»
Кафедра релігієзнавства, теології і культурології

Марія Новосад

**Лекції для дистанційної форми навчання з курсу
«Релігієзнавство»**

для студентів вищих навчальних закладів

Івано-Франківськ

2015

УДК 2(075.8)
ББК 86 я 73
Н 57

Новосад М. Г. Лекції для дистанційної форми навчання з курсу «Релігієзнавство» для студентів вищих навчальних закладів. / За ред. док. філос. н., док. богослов'я (теології), професора Кияка С.Р. – Калуш: «Артекс», 2015. – 215 с.

Рецензенти:

Кучера І.В. - кандидат історичних наук, доцент кафедри філософії ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника».

Геник Л.Я. - кандидат педагогічних наук, доцент кафедри релігієзнавства, теології і культурології ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника».

Лекції навчального курсу «Релігієзнавство». розроблені згідно платформи EduPRO для електронного навчання (e-Learning) і електронної діяльності (e-Working), яка дозволяє створювати онлайн – курси. Лекційний матеріал в системі EduPRO вимагає строгого формату, якого дотримався автор. Особливе місце займає наповнення лекційного змісту, де викладено поняття, категорії, основи культів, символів, напрямів та різновидів світових релігій. Додаються: основна і додаткова література, теми семінарських занять та короткий термінологічний словник, що сприятиме самостійному вивченню даного курсу.

Для студентів вищих навчальних закладів, викладачів, усіх, кого цікавить вивчення релігієзнавства.

Схвалено на засіданні кафедри релігієзнавства і теології ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» (протокол №9 від 18.03. 2015 р.)

Рекомендовано до друку Вченою радою філософського факультету ДВНЗ «Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника» (протокол №8 від 24.03. 2015р.).

УДК 2(075.8)
ББК 86 я 73
Н 57

Новосад М. Г.

ЗМІСТ

1. Вступ.....	4
2. План лекційного курсу.....	7
3. Предмет, мета і завдання курсу «Релігієзнавство».....	10
4. Лекція.1 Релігієзнавство як гуманітарна наука.....	11
5. Лекція 2. Структура релігії та її класифікація.....	22
6. Лекція 3. Національні та етнічні релігії.....	36
7. Лекція 4. Світові релігії: буддизм історія і сучасність.....	49
8. Лекція 5. Християнство, витоки та віровчення.....	62
9. Лекція 6. Православ'я, культова основа.....	75
10. Лекція 7. Католицизм загальна характеристика.....	91
11. Лекція 8. Протестантизм, його зміст і різновиди.....	114
12. Лекція 9. Іслам: віровчення. культ та організації.....	143
13. Лекція 10. Сучасні нетрадиційні релігії в Україні їх діяльність.....	167
14. Плани семінарських занять з курсу «Релігієзнавство».....	200
15. Глосарій термінів.....	208

ВСТУП

Сучасній людині, особливо молоді, важко розібратися в сьогоднішній релігійній ситуації без ґрунтовного знання сутності релігії, її ролі в духовному і соціальному житті суспільства. Все це висуває проблему поширення релігієзнавчої освіти й пропаганди серед населення, зокрема серед молоді.

Релігієзнавство розглядається як галузь наукових знань про релігію, її походження, закономірності розвитку і функціонування у різні історичні епохи, роль і значення релігії в суспільстві. Релігієзнавство як наукова галузь знань про релігію виникло в ХІХ ст

У сучасних умовах релігієзнавство стало фундаментальною галуззю наукових знань, в якій сформувалися внутрішні частини і структурні підсистеми: філософія і феноменологія релігії, історія і географія релігій, психологія і соціологія релігії. Воно складається переважно з двох частин: теоретичної та історичної.

Теоретична частина охоплює філософію релігії, її соціологію, психологію, феноменологію, біблієзнавство, загальне і порівняльне релігієзнавство; вивчає загальні закономірності релігії, виділяючи в ній найбільш істотне і необхідне.

Історична частина містить історію релігії як соціального феномена, її географію та етнологію, історію окремих релігій в усіх їх різновидах; виявляє особливості та функції релігій тієї чи іншої епохи в їх хронологічній послідовності.

Засвоєння курсу релігієзнавства сприяє гуманізації освіти, оволодінню досягнень світової та вітчизняної культури, вільному самовизначенню студентської молоді у світоглядних позиціях, виборі духовних цінностей.

Релігієзнавство вносить вагомий внесок у професійну і загальноосвітню підготовку студентів, розвиває вміння вести педагогічну і науково-дослідну роботу відповідно до вимог сучасної науки.

Релігієзнавство - вагомий світоглядний елемент духовної культури, що дає наукові знання про релігію. Без знання релігії та ідей вільнодумства не можна досягнути зміст минулої і сучасної культури, зрозуміти їхню актуальність нині.

Релігієзнавство - один з найважливіших способів наукового сприйняття культури минулого, збагачення духовного світу особи досягненнями всієї попередньої культури. Остання створювалась, як відомо, в умовах неподільного панування релігійного світогляду, часто на його ґрунті. Нерідко історію минулого не можна зрозуміти поза зв'язком з релігією.

Релігієзнавство запозичує свій матеріал з історії релігій, історії культури, етнографії, соціології тощо. Саме порівняння різних релігій в контексті культури дає можливість віднайти їх спільну основу, з'ясувати історію і тенденції розвитку, розкрити сутність і соціальні функції релігії. Релігієзнавство впливає на розвиток історичної пам'яті народу.

Релігієзнавство - засіб виховання людини, її свідомого ставлення до релігії, вільного вибору світоглядної орієнтації між вірою і невір'ям, формування наукового світорозуміння. Релігієзнавство не лише розглядає історію релігії, а й аналізує суттєві світоглядні питання в контексті релігії та вільнодумства і пропонує відповідні варіанти відповідей.

Зазначена дисципліна вивчатиметься дистанційно, що допоможе людині зробити власний світоглядний вибір, обрати той чи інший варіант орієнтації на духовні цінності. Вивчаючи релігієзнавство, студент оволодіває навиками ведення світоглядного діалогу, вмінням слухати та розуміти інших людей, світогляд і релігійна орієнтація, яких відрізняються від його поглядів. Це навчає діалектично мислити. З одного боку, допомагає уникнути догматизму і авторитаризму, з іншого - нігілізму й релятивізму.

Отже, релігієзнавство, розкриваючи поняття свободи совісті, сутність правових державних конституційних і міжнародних правових норм, тлумачить водночас становлення громадянських прав особи, має орієнтацію в тих соціально-політичних і релігійних процесах, що відбуваються в країні,

виявляє загальне та особливе в політиці різних партій і громадських рухів щодо релігії, церкви. Наукове розуміння принципу свободи совісті, знання тих процесів, що відбуваються в наш час у релігійному середовищі, вміння їх аналізувати та оцінювати, сприяє зростанню політичної культури людей.

План лекційного курсу «Релігієзнавство»

Тема 1. Релігієзнавство як гуманітарна наука. - 2 год.

Тема 2. Структура релігії та її класифікація. - 2 год.

Тема 3. Національні та етнічні релігії. - 2 год.

Тема 4. Світові релігії: буддизм, історія і сучасність. - 2 год.

Тема 5. Християнство, витоки та віровчення. - 2 год.

Тема 6. Православ'я, культова основа. - 2 год.

Тема 7. Католицизм загальна характеристика. - 2 год.

Тема 8. Протестантизм, його зміст і різновиди. - 2 год.

Тема 9. Іслам : віровчення. культ та організації. - 2 год.

Тема 10. Сучасні нетрадиційні релігії в Україні їх діяльність. - 2 год.

ПРЕДМЕТ, МЕТА І ЗАВДАННЯ КУРСУ «РЕЛІГІЄЗНАВСТВО»

Предмет релігієзнавства.

Предмет релігієзнавства - вивчення історії і сутності як галузі гуманітарного знання релігії, критичний аналіз її теорій, поглядів на релігію, а також вивчення еволюції релігійності, процесів секуляризації духовного життя суспільства й утвердження наукового світогляду. Релігієзнавство вивчає сутність релігії, форм прояву релігійності, причини походження, закономірностей розвитку і функціонування релігії, місце та роль її в суспільстві.

Мета курсу «Релігієзнавство».

Мета курсу релігієзнавства, його завдання багатомірні та водночас цілком визначені. Слід виробити чітке наукове уявлення про феномен релігії, закономірності її виникнення, еволюції, з'ясувати зміст релігії як соціального явища, основних функцій її у суспільстві, усвідомити сутність релігійної картини світу, визначити її адекватність сучасним науковим уявленням про навколишній світ, показати внутрішню суперечливість релігійних соціальних доктрин. Неупереджений, об'єктивний погляд на релігію як на складне суспільне утворення може бути забезпечений лише в разі наукового підходу до неї.

Завдання вивчення дисципліни.

У результаті вивчення дисципліни студенти повинні:

Знати :

- суть, структуру релігії та якими є її найперші ознаки;
- роль релігії у функціонуванні цілісного суспільно-історичного явища;
- зміст найперших понять (категорій) релігійної свідомості те, що споріднює та відрізняє релігію, науку, право та мораль;

- визначити особливості людського світосприйняття;
- поняття (категорії) релігійної свідомості, яким належить вирішальна роль у релігійності людини;
- вплив релігії на культуротворчий процес;
- релігійне життя, передбачає наявність економічних та правових аспектів його функціонування.
- матеріал, пов'язаний з релігієзнавством;
- основні відомості про походження, історичний розвиток та головні напрями релігій особливості, віровчення світових релігій;
- роль релігії в духовному житті людства.

Вміти:

- використовувати вивчений матеріал у практичному застосуванні в поєднанні із вимогами загальнолюдських цінностей та культури;
- володіти релігійними термінами для дешифрування релігійних текстів;
- орієнтуватися в основних християнських традиціях;
- розпізнавати основні культу релігій світу співвідносити між собою провідні поняття релігійної свідомості;
- використовувати вихідні ознаки релігійної свідомості для аналізу конкретних проявів релігії;
- прослідковувати особливості зв'язку релігії із культурою, політикою та економікою;
- пояснювати відмінність між орієнтирами релігійної свідомості та моральними нормами і цінностями.

Мета проведення практичних (семінарських) занять.

Ознайомити студентів з основами релігієзнавства, розширити загальнокультурний світогляд студентів, сприяти формуванню ціннісного ядра їх світобачення, характеристики яка значною мірою визначає ефективність професійної діяльності та особисту реалізованість в соціумі.

Завдання проведення практичних (семінарських), лабораторних занять.

У результаті проведення практичних (семінарських, лабораторних) занять студенти повинні:

знати

- особливості курсу «Релігієзнавства»;
- основні релігійні культу;
- історію основних християнських традицій;
- сакральні тексти світових та національних релігій.

вміти

- використовувати вивчений матеріал у практичному застосуванні;
- визначати та класифікувати основні релігійні свята;
- пізнавати креативне багатство віровчення релігій;
- аналізувати окремі релігійні культу.

Лекція. 1

Тема. Релігієзнавство як гуманітарна наука.

Мета. Розкрити сутність, походження, основні категорії та функції релігії.

Вступ.

Культура України зазнала істотних втрат від того, що десятиліттями цілий її пласт викреслювався з духовного життя суспільства. Ігнорувалися релігія, релігійна філософія, духовна музика, архітектура та мистецтво. Нині підвищена увага людей до релігійної культури, становлення нормальних цивілізованих відносин між державою та церквою, релігійними організаціями й громадами, справжньої реалізації свободи совісті, коли людина може відверто висловити свої переконання, вільно виявити симпатії тим чи іншим ідеалам. Ці процеси позитивні, і вони, безумовно, благотворно впливають на розвиток духовного життя суспільства.

План.

1. Релігієзнавство як феномен філософського осмислення.
2. Об'єкт і предмет релігієзнавства.
3. Дисциплінарна система релігієзнавства.
4. Категорії, принципи і риси релігієзнавства.

Зміст лекції.

1. Релігієзнавство як феномен філософського осмислення.

Кожна людина має знати, що таке релігія і яку роль вона може відігравати в її житті, в житті суспільства. Релігія давня як і сама людина. Вона супроводжувала представників людського роду на всіх етапах їхнього земного буття, набуваючи різних відтінків та варіантів. Так, залежно від змісту віровчення, форм обрядовості, принципів свободи нині у світі нараховується 5 тисяч різновидів релігії. Немає жодного народу (малого чи

великого) на планеті, який би не знав релігії, як і немає жодної людини, яка б не мала потреби в ній (Е. Фромм).

Нині важко віднайти в духовному житті фактор, який би протягом тисячоліть відігравав таку вагому роль у формуванні духовності як релігія. Релігієзнавство – це специфічна галузь комплексу гуманітарних знань, спрямованих на осягнення сутності, закономірностей походження, розвитку й функціонування релігії як складного феномена на різних етапах розвитку культури.

Релігієзнавство понад усе ставить людину, як носія вселенської суті в собі, людину як суб'єкта життя, як носія особливої цінності, що надає їй нової, вищої реальності, котра із середини самої людини підносить її над собою, творячи щось надприродне і вселенське.

Відтак, релігієзнавство надає знання про специфіку релігійних явищ, їх світоглядний зміст і функціональність, розкриває питання правового забезпечення гарантованої українським законодавством свободи совісті і віросповідань, свободи релігійної діяльності та організації, знання про природу і вияви державно-церковних відносин, правові засади функціонування релігійних організацій, їх зв'язків з міжнародними релігійними інституціями тощо. То ж добре засвоєний курс з релігієзнавства ефективно слугуватиме випускнику гуманітарної спеціалізації в його наступній фаховій діяльності.

2. Об'єкт і предмет релігієзнавства.

Релігієзнавство – порівняно молода і водночас одна з найдавніших галузей гуманітарного знання. Молода тому, що його складові почали складатися в систему знання лише в XVIII-XIX століттях, давня, бо ж окремі знання про релігію (переважно у богословській формі) виникають уже в стародавніх країнах.

Предметом вивчення релігієзнавства є релігія, яка виступає не чимось зовнішнім (ритуали, обряди, ідеї), а глибинним внутрішнім станом людини,

особливою вірою якої є реальна присутність у її житті вищої Сили, тобто Бога. Релігія стверджує в людині людське.

Об'єктом вивчення релігієзнавства є такий особистісний стан людини, який можна назвати станом самовизначення її в світі, здобуття самої себе на основі віднайдення в собі того, що єднає її з трансцендентним, божественним. Його ще прийнято називати релігійним досвідом індивіда. Проте в своєму функціонуванні релігія виходить за межі свого індивідуального буття, піддається доктринальній і обрядово-культовій (символічній) інтерпретації, входить в різні сфери людської життєдіяльності, сакралізуючи їх, по-своєму при цьому організаційно оформляючись. Тому релігієзнавство у своєму предметі значно ширше, ніж у своєму об'єкті.

Предметом релігієзнавства в широкому його аспекті є, окрім природи релігії, її функціональність в трьох формах – віроповчальній, обрядовій та організаційній.

Визначитися з об'єктом свого дослідження релігієзнавству виявилось значно важче, ніж іншим гуманітарним наукам. Справа в тому, що описати релігію – цей потаємний феномен духовності людини в усьому обсязі його сутності за допомогою звичних понять і категорій не можна.

Особливістю релігії є те, що вона виступає як засіб позалогічного освоєння людиною своєї причетності до процесів, що відбуваються у Всесвіті, зазнають впливу якихось вищих сил, які не піддаються логічному вираженню та пізнанню.

Релігія – це не лише віра людини в Абсолют, що є сутністю, законом світу, не лише віра в реальну присутність в її житті і світі якоїсь вищої Розумної Реальності, а й засіб прилучення людини до цього Вищого Начала не за допомогою розуму чи обрядової дії, а шляхом якоїсь містичної інтуїції, так званого ейдетичного бачення. Це внутрішнє бачення, внутрішній досвід індивіда, скажемо тут словами відомого німецького філософа І.Канта, є та річ в собі, що, маючи індивідуальне значення, не піддається зовні об'єктивованому вираженню, об'єктивному формулюванню.

Релігія орієнтує людину не на відхід від життя, гостеве перебування у цьому світі, а на вироблення практичних рецептів, які дають можливість їй пом'якшити, компенсувати негативні вияви своєї життєдіяльності.

Релігія – це форма осмислення людиною фундаментальних проблем свого існування. Осмислення людиною самої себе, тобто самоосягнення, виступає в ролі форми її релігійного досвіду. Дійсний релігійний досвід полягає не в формальному дотриманні обрядових приписів і визначених регламентацій способу життя, а, як це слушно зауважує Е.Фромм, у “відновленні людиною божественного образу своєї особистості”. Релігія все більше починає відігравати в житті людини роль символів, ціннісних орієнтирів і морального еталону життєдіяльності.

3. Дисциплінарна система релігієзнавства.

Відмінні світоглядні позиції, слідування різним культурним традиціям, громадські оцінки характеру наукової діяльності зумовлюють різноманіття дослідницьких установок релігієзнавців. Працюючи в одній і тій же предметній сфері, вони можуть користуватися різними нормами пізнання – світськими чи богословськими. Звідси поділ релігієзнавства на академічне і богословське. На відміну від першого, останнє входить до богословського комплексу, розвивається певною мірою на основі закономірностей цього виду духовності.

Світськість академічного релігієзнавства – це не якась ворожість щодо релігії. Характерною особливістю його є дотримання принципу нейтральності, а не заангажованості на релігію, чого немає в богословському релігієзнавстві, яке, до того ж, ще має конфесійну зорієнтованість. Є православне, католицьке, мусульманське та інше конфесійне релігієзнавство.

Релігієзнавство є єдиною і водночас багатодисциплінарною сферою гуманітарного знання. За основу виділення його дисциплінарних утворень слід брати, по-перше, теоретичну зорієнтованість дослідницьких пошуків, а, по-друге, параметри і сфери функціональності релігії. Дисциплінарними

системами релігієзнавства є філософія і феноменологія релігії, соціологія і психологія релігії, історія та історіософія релігії. Останнім часом розвивається географія і політологія релігії, етнологія і культурологія її, герменевтичне, порівняльне і практичне релігієзнавство. Розглянемо коротко деякі з цих дисциплінарних систем.

Філософія релігії – це розділ академічного релігієзнавства, в якому дається раціональне осмислення природи, сутності й сенсу релігійного феномена. Вона має свої дисциплінарні складники – метафізику, епістемологію та праксеологію релігії. Ці останні репрезентовані, відповідно, такими проблемами, як ірраціонально-буттійні витoki віри в надприродне, людина і Бог, вічність і час, “ніщо” і абсолют тощо; гносеологічне релігійне відношення, проблема богопізнання, докази Божого буття, споглядання Бога і т.п.; з’ясування питань діяльнісних аспектів функціонування феномену релігії, провіденції і свободи волі, добра і зла тощо. Головною рисою філософії релігії є її людиномірність, бо найважливішим у системі релігійного світорозуміння і світоставлення, в релігійному комплексі взагалі є відношення “людина - надприродне”.

Основи філософії релігії заклав голландський філософ Б.Спіноза. Особливий слід в її розвитку залишив німецький філософ Г.Гегель. Філософія релігії щодо інших дисциплін релігієзнавства служить теоретично-методологічною основою їх досліджень та змістовного синтезу їх результатів.

Феноменологія релігії є одним із напрямків у релігієзнавстві, що узагальнено відображає прагнення до вивчення релігійного феномену без якихось світоглядних та ідеологічних упереджень. Керуючись принципом “епохе” (від грецьк.-“зупинка”), феноменологи релігії (Шантепі де ля Соссе, Р.Отто, М.Шелер та ін. в той чи інший спосіб зосереджують увагу на з’ясуванні власних якостей релігійних явищ, рис, ознак, яких безпосередньо не дає процес релігійного відображення і які є продуктом мислення,

виповнення сушого й творіння віруючим належного (категорії “спасіння”, “спокута”, “священне й профанне” тощо).

Феноменологія релігії слугує плідним теоретико-методологічним засобом з'ясування сенсу релігійності, а відтак – і природи та сутності релігії, але за умови, якщо при цьому вона не збиватиметься на суб'єктивістський, споглядальний підхід до власних якостей релігії, не відриватиметься від суспільної історії та відображального відношення суб'єкта віри.

Соціологія релігії є складовою частиною релігієзнавства і водночас специфічною галуззю соціологічного знання. Її предметне поле, як це визначає М.Бабій, охоплює сукупність проблем, базовими серед яких є релігія, суспільство, людина в їх взаємозв'язку і взаємозумовленості. Соціологія релігії має два рівні осмислення проблем: загальносоціологічний та емпіричний. Загальносоціологічний рівень соціології релігії – теоретичне осмислення проблем природи релігії, її соціальної сутності, детермінованості, генезису, структури релігійного комплексу, взаємодії її елементів; експлікації релігії як суспільно-функціонуючого феномену через рефлексію її функцій, ролі, місця в суспільній системі, зокрема взаємозв'язку релігії і структурних компонентів соціуму; дослідження форм інституалізації, типів релігійних організацій, їхньої функціональності й ролі, релігійних діяльності й відносин, в т.ч. міжконфесійних, внутрішньо-церковних.

Емпіричний рівень соціології релігії - це осмислення проблем релігії методом конкретно-соціологічних досліджень через систему операційно інтерпретованих понять та емпіричних узагальнень як на мікрорівні (віруючі, релігійні групи), так і макрорівні (суспільство, певні географічні регіони, конфесії і т.ін.). Соціологія релігії має свою систему категорій і понять, свою методику теоретичних і конкретно-соціологічних досліджень, спеціальний інструментарій.

Як окрема галузь релігієзнавства, соціологія релігії оформилась у кінці XIX - на поч. XX ст. Її засновниками вважають М.Вебера і Е.Дюркгейма. Вона є однією із найбільш сформованих релігієзнавчих дисциплін. Існують

різні напрями (академічний, конфесійно зорієнтований та ін.), школи, розмаїття методологічних підходів в соціологічному осмисленні релігії як суспільного феномена.

Психологія релігії як релігієзнавча дисципліна об'єктом свого дослідження має емоційний вимір релігії. На відміну від філософії релігії, раціоналізованої за змістом форми осягнення феномену релігії та його проявів, сферою зацікавленості психології релігії, предметами її комплексного вивчення постають релігійні почуття, переживання; релігійний досвід, настрої, вольові мотиви, установки тощо. Найбільш ефективними методами дослідження психології релігії є спостереження, інтроспекція, опис, метод опитування, аналізу біографічного матеріалу, вивчення документів, дослідження установки й диспозиції особистості, соціометрія. Як самостійна сфера знання, психологія релігії виникла в другій половині ХІХ ст. Її обґрунтування як самостійної дисципліни пов'язане з виходом в світ праці Ф.Шлейєрмахера "Психологія" (1862). Розвитку психології релігії сприяли відомі філософи і психологи В.Вундт, Т.Рібо, У.Джемс, Дж.Леуба та інші.

Поняття історія релігії має двозначний зміст. Насамперед воно фіксує реальний розвиток релігійних вірувань, культових дій та релігійних організацій, їх місце і роль в суспільній життєдіяльності, відображає процес формування й становлення специфічного способу практично-духовного входження людини в світ. Але історія релігії це є й специфічна галузь знання, розділ релігієзнавства, що вивчає походження і розвиток релігії у її власних відношеннях і в загальних соціально-історичних та соціально-культурних зв'язках. Збираючи й опрацьовуючи фактичні дані щодо минулого релігії, її станів, форм і конфесій, історія релігії веде систематизацію і типізацію досліджуваного, виявляє причини явищ, робить узагальнення, відтворює минуле релігії. Для становлення історії релігії багато зробили Г.Гегель, Й.Гердер, Є.Голубинський, Ф.Шлейєрмахер, І.Огієнко та ін.

Історія релігії на фактологічному рівні в певній послідовності відтворює процес розвитку релігійних феноменів, то історіософії релігії належить функція рефлексії щодо дисциплінарного відтворення історії релігії. Вона займається дослідженням процесу становлення релігії як в іманентних її історично-релігійних зв'язках, так і в загальному суспільно-історичному та історико-культурному контексті, через порівняння і класифікації релігійних феноменів, встановлення загальних закономірностей релігійного процесу. На відміну від історії релігії, яка займається конфесійно-хронологічною конкретикою, історіософія релігії має досягнути загальну логіку релігійного процесу, виокремити ті закономірності, які характеризують еволюцію релігійного феномену від примітивних природних його форм до розвинутих релігійних систем світового масштабу. Вона покликана дати раціональне осмислення витоків, сутності й сенсу реального процесу розвитку релігійного феномену.

Історіософії релігії належить також функція теоретично-методологічного забезпечення систематики історичних типів надприродного, форм релігійних вірувань і культу та історичного аналізу мови релігії. Історіософія релігії започаткована в західноєвропейській філософії релігії, передусім працями Г.Гегеля, який розглядав розвиток релігійних вірувань як єдиний закономірний процес і першим окреслив його історичні стадії.

Герменевтика релігієзнавства – це мистецтво витлумачення релігійних текстів, вчення про принципи, певні правила й особливості інтерпретацій цих текстів з метою з'ясування їх дійсного смислу. В історичному контексті релігієзнавча герменевтика функціонує переважно як герменевтика біблійна. Є також герменевтика релігійна. Біблійні тексти витлумачуються при цьому як Богом відкриті істини. Започатковується вона ще Августином Блаженным. Порівняльне релігієзнавство - одне з дисциплінарних утворень академічного релігієзнавства, метою якого є з'ясування особливостей різних релігійних комплексів на основі співставлення їх віроповчальних принципів, обрядових дійств, функціонування.

Свій матеріал релігієзнавство запозичує з географії релігії, історії релігій, історії культури, етнографії, антропології, мовознавства, соціології тощо.

Проте ще чітко не визначена однозначність поглядів вчених на мету і завдання цієї науки. Одні з них порівняльним релігієзнавством користуються при вивченні релігій народів, споріднених за походженням або ж мовою. Інші – обмежують його порівняльно-історичним вивченням релігій народів культурних, тобто тих, які мають свою історію. Дехто предмет порівняльного релігієзнавства зводить до дослідження сутності релігії та її проявів.

Саме співставлення різних релігій дає можливість віднайти їх спільну основу, історію розвитку, наступність і взаємовплив. Порівняльне релігієзнавство дає матеріал для класифікацій релігій, з'ясування тенденцій їх розвитку. Зразками таких класифікацій є порівняльний аналіз різних конфесій, проведений відомими дослідниками релігій Гегелем, Тіле, Тойнбі та ін.

Релігійне мистецтво як складова релігієзнавства, оскільки релігійні культові споруди, образотворче, музичне мистецтво, література доповнюють зміст дисципліни.

У зв'язку з цим науковці стали більше приділяти уваги питанням свободи буття релігії в суспільстві, державно-церковним відносинам, їх правовому обґрунтуванню. Конститується ще одна релігієзнавча дисципліна. Назвемо її за аналогією право або правознавство релігії. Виокремлюються також політологія релігії, географія релігії, практичне релігієзнавство.

4. Категорії, принципи і риси академічного релігієзнавства.

Категорії – це такі універсальні форми мислення і свідомості, які відображають всезагальну визначеність і сутність релігійного феномену в цілісності його відношень і суспільно-історичних та соціокультурних зв'язків. Предметним полем категорій релігії є основні й загальні схеми

природи, сутності і сенсу релігії як специфічного практично-духовного способу входження людини в світ.

В розвинутих релігіях категорії відіграють роль граничних визначень, вузлових пунктів, структурних елементів і принципів побудови мислительного процесу.

Оскільки релігієзнавство вивчає власні якості релігії і ті позарелігійні визначеності, що зумовлюють її виникнення відтворення й функціонування, то в ньому виділяються два великі розділи категорій, які можна означити як “самі про себе” та “про умови існування”. Вони, відповідно, можуть бути репрезентовані категоріями “віра релігійна”, “святе”, “благодать Божа”, “надприродне” тощо, а також “буттійна основа релігії”, “суб’єкт-об’єктне релігійне відношення”, “релігійне вповнення” та ін.

Осібний розділ релігієзнавства становлять категорії вільнодумного плану - “безрелігійність”, “атеїзм”, “скептицизм щодо релігії”, “секуляризація” тощо.

У дисциплінарному відношенні серед категорій релігієзнавства розрізняються форми філософського, соціологічного, психологічного, історіософського, історичного, етнічного планів. Кожній з груп властиві зв’язки і відношення сурядності, підрядності, антиномізму та ін., як-от (відповідно): “релігійне відображення” – “релігійне вповнення”; “надприродне” – його “історичні типи” (чутево-надчуттєвий, демоністичний, теїстичний); “сакралізація” – “секуляризація” тощо.

Окрему групу відношень становлять категорії “релігійно-релігієзнавчого” різночитання (“святе” — “надприродне”) та категорії особливо широкого змісту – сакрального (“благодать Божа” і т.п.) і релігієзнавчого (“релігійне уособлення” і т.п.). На даний час проблема категорій релігієзнавства, їх визначення і співвідношення ще не є достатньо науково осмисленою, а відтак має багато часто протилежних суджень.

Принципи релігієзнавчого пізнання – це такі гносеологічні феномени, які є логічним синтезом тривалого релігієзнавчого процесу і водночас

гарантом при їх слугуванні для наукової обґрунтованості, доказовості й актуальності релігієзнавчого пошуку. Кожний з вихідних її принципів – об'єктивності, історизму, загальнолюдськості та ін. – включає в себе певну логічно і змістовно взаємопов'язану сукупність похідних від них принципів. Так, “блок об'єктивності” розкривається принципами відкритості, позаконфесійності, плюралізму, цілісності; “блок історизму” виявляє себе через принципи конкретності, розвитку, актуалізму, конфесійності, етнічності.

Академічне релігієзнавство є відкритим. Воно виходить за межі традиційних релігійних комплексів, аналізує прояви неорелігій, з'ясовує їх сутність. Вивчення релігійних явищ сучасним релігієзнавством характеризує системність, бо ж релігія – складний духовно-практичний феномен, кожний з елементів його внутрішньої і зовнішньої структури не має залишатися поза увагою науковців.

Висновки.

Отже, пояснити причини релігійних вірувань, одне з найбільш складних і вагомих завдань. Давні мислителі не мали змоги ретельно і глибоко розкрити джерела походження релігії. Серед них називали нещасття, темноту і обман. Лише порівняно недавно, в ХІХ ст., філософська думка з'ясувала гносеологічні, психологічні й соціальні детермінанти релігії. Було визнано, що релігія є «енциклопедичним компендіумом», загальною теорією, крізь призму якої віруючий дивиться на світ й оцінює його, вона зумовлена соціальними причинами походження та існування. Розкрити істинну сутність релігії без з'ясування глибинної сутності релігії, будь-якого її елемента може виявитися позбавленим змісту.

Література.

Бублик С. Релігієзнавство: навч. пос./ С.Бублик. Релігієзнавство К., 2000.

Борисова З. Основи релігієзнавства: навч. пос./ З.Борисова. – К., 2006.

Закович М. Релігієзнавство: підручник / Микола Закович. – К., 2004.

Загальне релігієзнавство.//За ред. Докаш В., Лешан В. – К., 2007.

Кислюк К. Релігієзнавство: навч. пос./К. Кислюк – К.: Кондор, 2007.

Кияк С. Другий Ватиканський собор і релігійно-суспільні проблеми сучасності: Навч. пос. / Святослав Кияк – Жовква: Місіонер, 2011.

Кияк С. Ідентичність українського католицизму: генезис, проблеми, перспективи: Монографія./ Святослав Кияк – Івано-Франківськ: НоваЗоря, 2006.

Колодний А. Академічне релігієзнавство./ Анатолій Колодний – К., 2004.

Сидоренко О. Релігієзнавство: підручник /О. Сидоренко – К.: Знання, 2008.

Харьковщенко Є. Релігієзнавство: підручник / Євгеній Харьковщенко - К.: Наукова думка, 2007.

Черній А. Релігієзнавство./ Андрій Черній – К.: Академвидав, 2005.

Запитання.

В чому відмінність об'єкту і предмету релігієзнавства?

Чому важко визначитися в об'єкті релігієзнавства?

Назвіть дисциплінарні системи релігієзнавства, в чому особливість кожної з них?

Чим відрізняється академічне релігієзнавство від богословського?

Назвіть основні принципи академічного релігієзнавства, які риси характеризують його?

Лекція. 2

Тема. Структура релігії та її класифікація.

Мета. Визначити сутнісні особливості, структурні елементи та функції релігії.

Вступ.

Витоки релігії знаходять відмінне витлумачення в дослідників різних світоглядних орієнтацій. Для матеріалістів вона є продуктом фантазії, що

виник із прагнення людини з'ясувати ті зовнішні сили – природні чи соціальні, які панують над нею в її повсякденному житті. Різноманітність типів, форм і функцій релігії, як історичних, так і сучасних, робить практично неможливим коротке і однозначне її визначення. В сучасному релігієзнавстві їх нараховують більше трьохсот. У своїх спробах визначитися в природі релігії дослідники частіше всього звертаються до латинського слова *religare* (пов'язувати, зв'язувати). Перевага віддається його етимології, а тому релігія постає як засіб зв'язку людини з Богом в служінні йому. Релігія – це духовний феномен, який виражає не лише віру людини в існування надприродного Начала, що є джерелом буття всього існуючого, а й виступає для неї засобом спілкування з ним, входження в його світ.

План.

1. Сутнісні особливості релігії.
2. Структура релігії.
3. Функції релігії.
4. Ранні релігійні вірування.

Зміст лекції.

1. Сутнісні особливості релігії.

Особливістю релігії є те, що в ній відображаються не якісь зовнішні щодо людини сили, а такий її особистісний стан, який можна назвати станом самовизначення у світі, здобуття людиною самої себе. Будь-яку релігійну систему характеризує віра в трансцендентне і система зв'язків з ним. З огляду на це, особливістю релігії (і тут ми ще раз повторимося з думками першої теми) є те, що вона виступає не у формі когнітивного, а в ролі засобу позалогічного освоєння людиною своєї причетності до процесів, що

відбуваються у Всесвіті, знаходяться під впливом якихось Вищих Сил і не піддаються логічному аналізу. Але головна суть релігії не в тому, що вона дає можливість людині усвідомити свою причетність до Всесвіту, а в тому, що служить засобом самовизначення її у світі на основі відчуття наявності в собі якогось надприродного начала і віри в можливість свого прилучення до Вищої Сутності не з допомогою рацію чи якоїсь обрядової дії, а через містичну інтуїцію, т.зв. ейдетичне бачення.

В релігії людина усвідомлює своє ставлення до світу насамперед через відношення до свого роду межових основ особистого буття. В ній природні й історичні об'єкти одержують роль знаків людських символів і ціннісних орієнтирів, а людина здобуває можливість відчутти свою причетність до всесвітніх процесів, що є продуктом дії якихось незбагнених, реально існуючих Вищих Сил.

Релігійні символи, хоч вони й мають людське походження, завжди виходять за межі цього буття і виконують в житті людини свої функції саме завдяки тій “вісті”, яку вони несуть. Ці символи дають можливість людині через інтуїтивне прозріння відчутти реальну присутність у своєму особистому житті, бутті всіх людей і всьому Всесвіті якогось Вищого Начала, Вищої Премудрості, Вселенського Розуму, що спрямовує і робить осмисленим як існування Всесвіту, так і її власне існування. Релігія не є відображенням якоїсь гостевості чи випадковості буття людини в світі, відходу її від нього, а навпаки – підтвердженням її входження в світ, самоусвідомлення себе як його невід’ємної часточки. Саме тому вона не забирає, а утверджує в людині людське.

Проте у своєму функціонуванні релігія виходить за межі свого індивідуального буття. Вона піддається доктринальній і обрядово-культовій (символічній) інтерпретації, входить у різні сфери людської життєдіяльності, сакралізуючи їх. Все це засвідчує обмеженість вузького розуміння її як релігійного досвіду особи – безпосереднього переживання людиною Бога, виводить на широке осягнення релігії у всьому обсязі її функціональності.

Найбільш істотним в релігійній свідомості є віра в надприродне і поклоніння йому. Надприродне – це гносеологічна ознака образів богів, духів, душ тощо, а також сакральних зв'язків і властивостей реальних предметів і явищ. В релігії надприродне є увіруванням і явлюванням в культовій практиці, уособлюванням, наділенням рисами субстанційності та розумінням предмета віри як такого, що справляє визначальний вплив на людину і природу.

Відомі три основні історичні типи уявлень про надприродне: “чуттєво-надчуттєвий”, демоністичний і теїстичний. Для першого, найдавнішого типу характерні уявлення про зрощеність надприродного з тілесним, його індивідуальність, зооморфність, обмеженість сфери впливу та притаманність йому орудної функції; для другого — уявлення про безплотність предмета віри – духа, розширення сфер його впливу, можливість його переселення і перевтілення, поява ознак творильності; для третього – уявлення про надприродне як довершену й абсолютну особу з іманентною їй деміургічною функцією розпорядника і творця природних і суспільних явищ.

Віра в надприродне виражається в трьох формах – вірі в надприродні істоти (духи, святі, боги тощо), вірі в надприродні властивості якихось реальних предметів (напр., талісман. Хрест, ікона тощо), вірі в надприродні зв'язки (розсипалася сіль – до нещастя,

Важливою категорією релігійної свідомості є святе. Воно характеризує віру в найвищу визначеність цінностей у їх трансцендентному вимірі як абсолютну довершеність і передвічну благодатність. Поняття святе – порівняно пізній феномен розвитку релігії. Хоча своїми коренями він сягає ранніх релігійних вірувань, але пов'язаний головним чином з монотеїстичними уявленнями про надприродне, з його деміургічною функцією. В ідеї святого знаходить релігійний вираз оцінка соціокультурних цінностей, виповнювальне усвідомлення й переживання індивідом сенсу свого буття, символізація належного як досконалішого й вищого. Віра в святе відіграє роль морального регулятора взаємин особи й суспільства. В

академічному релігієзнавстві уявлення про святе характеризуються атрибутивними рисами надприродного, Бога.

Окрім трансцендентних релігій є ще й релігії світські, які також має вивчати релігієзнавство. Світські релігії – це наділення надприродними властивостями особи, нації, певної суспільної інституції (держави, наприклад) тощо. За своїм характером світські релігії є соціоцентричними, бо ж вони зосереджені на сакралізації об'єктів земного походження. Вшанування небесних Богів ці релігії підмінюють поклонінням богам земним. Так, у марксизмі-ленінізмі роль Святого Письма виконували праці його класиків, Св. Переказів – мемуари знаних більшовиків, вселенських соборів – партійні з'їзди, ікон – портрети вождів; були свої таїнства й не обійшлося без сектантства.

2. Структура релігії.

Структура релігії – поняття, яке фіксує складність релігії як соціального та духовного явища. Структурні елементи релігії чітко виокремлюються при розгляді її сутності, природи, місця і ролі в суспільно-історичній дійсності, особистому житті. В структурі релігії виокремлюють дві сторони (сфери) – духовну (релігійна свідомість, релігійна психологія) та практичну (культова діяльність, релігійні організації, релігійні відношення). Духовний елемент у структурі релігії тісно пов'язаний з практичним. Всі елементи релігійної системи взаємопов'язані між собою, утворюють цілісний комплекс.

В переважній більшості випадків релігійність особистості формується на основі вже історично сформованих релігійних систем, до яких входить їх усталене віровчення, його обрядове вираження й певним чином організаційно оформлене певне конфесійне життя. Все це прийнято називати суспільним життям релігій.

Розглянемо тепер коротко специфіку елементів релігійного комплексу. Визначальним елементом тут постає релігійна свідомість – спосіб

відношення віруючого до світу через систему поглядів і почуттів, смисл і значення яких становить віра в надприродне.

Релігійні погляди основним своїм об'єктом мають людину – її долю, призначення, смисложиттєві орієнтації, її сучасне і майбутнє, питання добра і зла, смерті і безсмертя. Вони існують у формі уявлень, понять і суджень, що пронизані конфесійно оформленою вірою в надприродне. В релігії надприродне є увіруваним і явлюваним в культовій практиці, уособлюваним, наділеним рисами субстанційності та розумінням предмета віри як такого, що виявляє визначальний вплив на людину і світ.

Важливими ознаками релігійної свідомості є її образність, символічність, діалогічність, глибока інтимність, складне й суперечливе поєднання ілюзорного і реалістичного, емоційна насиченість, активний вплив на вольові стани особи і колективу віруючих.

В розвинутих конфесійних системах їх релігійне світорозуміння знаходить своє теоретичне оформлення у вигляді усталеного віровчення. Останнє претендує на стрункність, послідовність і навіть доказовість. Воно оформляється і розвивається богословами конфесій і знаходять свій завершений вигляд у їх релігійній літературі і насамперед в священних книгах релігій. Такими, зокрема, є “Авеста” (зороастризм), “Веди” (індуїзм), “Трипітака” (буддизм), “Біблія” (іудаїзм, християнство), “Коран” (іслам) та ін. Теоретична релігійність постає в ролі ідеології тоді, коли у своєму функціонуванні вона підпорядковується інтересам певних суспільних сил.

Окрім теоретичного, релігійні погляди мають ще й буденний рівень. Це, як правило, релігійні уявлення рядових віруючих, які не постають у формі цілісної системи віровчення, а функціонують як неоформлені, розрізненні погляди і уявлення про об'єкт віри, про все те, що сприймається через призму релігійного світорозуміння.

Релігійна свідомість зароджується в первісних своїх формах у ранньородовому суспільстві, відбуває тривалий розвиток як складник

синкретичного світорозуміння і світоставлення; еволюціонує в особний елемент свідомості й релігійного комплексу з виділенням індивіда з родового колективу і формуванням особистісних якостей людини в соціально-диференційованому суспільстві. Головною проблемою релігійної свідомості є проблема людини – її існування, смислу буття, життя і смерті, добра і зла, чеснот і тварності.

Найзагальніші погляди на світ і місце людини в ньому у світлі їх релігійного світосприймання оформляються в релігійну картину світу. Хоч вона й притаманна всім релігіям, проте в деталях розроблена в таких розвинутих релігійних системах, як іудаїзм, християнство, іслам. Характерними рисами цієї картини є визнання роздвоєності світу на потусторонній і посюсторонній, творення його надприродною силою і залежністю в розвитку від останньої, що постійно втручається в хід земних подій. Людина не може впливати на зміни в природі, а відтак втручатися у “справи господні”.

В релігійній картині світу останній поділяється на природний і надприродний, земний і небесний при абсолютному пануванні останнього над першим. Картина ця антропоцентрична, оскільки розглядає людину вінцем Божого творіння, а все існуюче – для нього створеним. Характерними рисами релігійної картини світу є креаціонізм і есхатологія.

Релігія має також і свій емоційний вияв. Це велике різноманіття почуттів – страх, любов, благоговіння тощо. Хоч вони і мають свій специфічний об’єкт зорієнтованості – світ надприродного, проте за своїм психофізіологічним змістом, характером емоційного відношення ці почуття нічим не відрізняються від звичайних. Вони не є також чимось вродженим, одвічним, а постають в ролі емоційного підґрунтя і засобу оформлення того світорозуміння, яке формує кожна людина на основі особистісного сприйняття світу надприродного. Релігійні почуття немовби доповнюють недостатню віроповчальну освіченість віруючого.

Складовим і неодмінним елементом будь-яких релігійних систем є сукупність прийнятих ними і закріплених в динамічному стереотипі особливих обрядових дій, вчинків, ритуалів, звичаїв, за допомогою яких віруюча людина прагне впливати на надприродні сили, прославляти їх або ж виражати свої почуття до них, що в своїй сукупності становить релігійний культ.

Релігійний культ – це не лише форма ставлення віруючого до надприродного, зв'язку з ним, а й форма відносин між віруючими, яка перетворює релігійний текст у факт соціального спілкування, засіб своєрідного опредмечення конфесійного віровчення, оприсутнення його змісту. Так, Ісус Христос в православних і католицьких храмах під час Різдва і Пасхи щороку народжується і помирає.

Культ – це мова релігії. Всі його складові – предмети, дії, співи – мають певне символічне значення і віроповчальний зміст. Якщо у віроповчальному елементі різні конфесії мають багато спільного, то в їх культових системах щонайбільше виражається їх своєрідність і відмінність.

Складною є система обрядових дій в сучасних світових релігіях. Центральне місце в ній належить богослужінню. Релігійна обрядовість є найбільш консервативним елементом будь-якого релігійного комплексу. Вона детермінована релігійними переконаннями, почуттями, нормами, приписами, установками церкви. Окрім культової діяльності як сукупності релігійних дій, пов'язаних з відношенням до надприродного (молитви, богослужіння, таїнства, обрядові, ритуальні, магичні дії, каяття, жертвопринесення), є ще й позакультова релігійна діяльність. Це – сукупність релігійно обумовлених дій віруючих, релігійних інститутів, спрямованих на задоволення духовних та практичних потреб функціонування релігійних організацій

Помітне місце в релігійному комплексі будь-якої конфесії займають різні релігійні організації. Вони постають як специфічні форми поєднання віруючих за віроповчальним або віросповідним принципом. Релігійні

організації виникають насамперед на основі спільних інтересів, потреб, прагнень послідовників певних віросповідань. Цілісність і єдність їх забезпечується сумісним визнанням, як свого, змісту певного віровчення, його культового оформлення, прийняттям певних принципів, правил, розподілу ролей, організаційного співжиття.

3. Функції релігії.

Розкриття функціональної ролі релігії – це виявлення тих суспільних та індивідуальних потреб, які вона задовольняє. Способи такого задоволення позначають поняттям функції релігії. Водночас цим поняттям визначають також форми, способи і напрями впливу релігії на соціум, його структурні елементи, людські спільноти, особистість. Обсяг, ступінь функціонального впливу релігії на соціум, людину визначають рівень її престижу, вказують на її соціальну значимість, місце в суспільстві. Функції релігії, її роль і місце в тому чи іншому суспільстві історично і соціально обумовлені. Релігієзнавці виділяють цілу систему функцій релігії.

Світоглядна функція. Як світогляд, релігія дає віруючій людині певний набір символів, понять і категорій, в межах яких вона визначає своє ставлення до довкілля, свою життєдіяльність. Людина не може жити без світогляду, який є духовною основою її особистості. Релігія формує релігійний світогляд людини, замінюючи реальні знання ілюзорними уявленнями, істинність яких не піддається сумнівам. Релігійний світогляд сприймається без доказів, перевірки досвідом і практикою, береться на віру. Релігійний світогляд задає певні критерії або параметри, здебільшого догматичні, з точки зору яких згідно з ним мають осмислюватися природа, суспільство і людина, забезпечуватись відповідне цілепокладання і поведінка людей.

Компенсаційна функція релігії виявляється в тому, що віра в надприродне компенсує людині те, чого вона не може добитися реальними

способами із-за своєї немочі. Вона постає як процес зняття в трансцендентному вимірі життєво важливих суперечностей і проблем людського буття й в такий спосіб наповнює оптимістичним змістом сенс життя людини. В світі релігії віруючий одержує емоційну втіху і надію на краще при зустрічі з якоюсь небезпекою чи ж з невизначеністю свого майбуття. Виповнювальна функція релігії абсолютизувалася марксизмом в його відомій формулі “релігія є опіум для народу”.

Інтегративна функція. Релігія є засобом об'єднання єдиновірців своїм віровченням. Масштаби цього об'єднання поширюються в межах релігійної громади і навіть усього суспільства. У ранніх суспільних формаціях релігія освячувала початок і завершення трудових процесів, брала участь у соціалізації особистості через хрещення, вінчання, похорон, супроводжувала людину від колиски до домовини. Вона ж як світогляд зводила до основного знаменника всі інші елементи духовного життя суспільства. Водночас нерідко вкорінювала незгоди між людьми різних релігійних орієнтацій. Інтегративна функція відбувається не лише на основі спільності віри, а й на основі великого різноманіття спільної діяльності. Виявом інтегративних дій релігії є національні церкви українського народу, серед яких УПЦ Київського Патріархату, УАПЦ, УГКЦ.

Близькою до інтегративної є **комунікативна функція** релігії. Завдяки широкій функціональності релігія постає формальною основою зв'язку між людьми, які належать до одного віросповідання. Релігійна комунікація – процес взаємодії, спілкування, релігійної соціалізації, передачі, обміну, засвоєння релігійної інформації, закріплення духовних зв'язків між віруючими. Комунікативна функція має вертикальний та горизонтальний зв'язок спілкування. Вертикальний виявляється при спілкуванні з Богом, ангелами, душами померлих, святими, в спілкуванні між людьми під час богослужінь, молитов. Горизонтальний – зв'язок віруючих між собою.

Апологетична. Ця функція спрямовується на обґрунтування істинності та захист від критики того чи іншого віровчення, основних догматів і

принципів релігії. У класовому суспільстві офіційна релігія є ідеологічним підмурком, духовною опорою влади панівних класів. Останні, наприклад, активно використовували християнські принципи: «Віддайте кесарю кесарево, Богу - Боже», «Усяка душа нехай буде покірною вищій владі, бо немає влади не від Бога, існуюча ж влада від Бога встановлена. Тому той, хто чинить опір владі, чинить опір Божому встановленню»; «Кожен залишається у тому званні, в якому покликаний».

Важливою функцією релігії є **регулятивна**. Будь-яка релігія створює свою систему норм і цінностей, приписів і заборон, що регламентують поведінку людини, задають їй певні типи. Згадаймо принагідно Декалог Мойсеїв чи заповіді блаженства Ісуса Христа.

Соціальні функції релігії не співпадають із соціальними функціями релігійних організацій. Протягом всієї історії останні виконували помітну легітимуючу (узаконюючи певні суспільні порядки) й культурно-трансляуючу функції.

Релігія виконує й інші функції, зокрема культууроформуючу, культурозберігаючу, за певних умов – етноформуючу.

Отже, як бачимо із аналізу функцій релігії, вона досить активно впливає на конкретну людину і суспільство у багатьох взаємопов'язаних напрямках, виконуючи при цьому не лише важливу роль, а й гуманістичну місію. Релігія є необхідним елементом культури, який виконує досить важливі суспільні функції, які не здатні взяти на себе будь-які інші форми духовно-практичного освоєння людиною навколишньої реальності.

4. Ранні форми вірувань.

Наступним етапом у розвитку людського світорозуміння буде фетишизм – така форма найдавніших вірувань, яка виявлялася у мисленно-фантазійному наділенні деяких предметів неживої природи “чуттєво-надчуттєвими” якостями. В ролі фетишів виступали частіше всього такі

природні об'єкти, які виявляли в чомусь свою незвичність або були надто значимі в житті первісної людини і приносили їй добро.

Анімізм (від лат. *anima* – душа) – форма найдавніших вірувань, пов'язаних з уявленнями про існування в тілі людини її двійника – душі, від якої, ніби, залежить саме життя особи, її фізіологічний і психологічний стани.

Ще зовсім не обізнані з власною природою, зокрема природою сну і сновидінь, непритомності, смерті, відображенням у воді тощо, люди вірили, що від душі залежать їхні стани – життя і смерті, сну і неспанья, здоров'я й недуги. Власне з анімізму і починають розвиватися й ускладнюються релігійні вірування. З'являється анімізм на етапі пізнього неандертальця, цебто десь 40 тис.років тому.

На цьому етапі розвитку людського світорозуміння з'являється різноманіття форм первісних вірувань (тотемізм – форма найдавніших вірувань, пов'язаних з уявленнями про надприродні кровні зв'язки даного роду чи племені з певним видом рослин, тварин, рідше – просто деяких предметів природи; магія – віра здатність людини шляхом використання різних чаклунських дійств впливати через душ-двійників на навколишній світ; шаманство – віра у можливість спілкування людини з духами; аграрні культури – сукупність релігійно-магічних вірувань та обрядів, пов'язаних із землеробством й зорієнтованих на забезпечення і збереження врожаю шляхом звертання за допомогою до духів; культ предків – віра в збереження надприродного зв'язку між людьми та їх померлими предками).

Наступним етапом у розвитку віри в надприродне був етап демонізму або політеїзму, як його ще називають. Перехід до нього зумовлювало розширення пізнання і практичного освоєння людиною свого довкілля. Останнє переконувало її у відсутності якогось двійника-душі у будь-якого предмету і явища. Виникає уява про збірний образ духа-покровителя різних сфер світобудови, споріднених явищ і процесів довкілля (дух лісу, дух звірів тощо).

Дещо пізніше демоністичні вірування послужили первісним матеріалом для вироблення образів духів-богів – появи політеїзму (багатобожжя). З часом в пантеоні богів один виділився як головний. Так, серед давньогрецьких божеств ним став Зевс, в пантеоні києво-руських – Сварог. Цей бог керував і зумовлював всі сфери і предмети довкілля. Такі вірування прийнято називати генотеїзмом. Від останніх, але це вже при наявності високого рівня абстрактного мислення і при виникненні державних утворень з монархічною формою правління, релігія розвивалася до свого монотеїстичного етапу, тобто появи віри в єдиного Бога.

Вивчаючи релігію за рівнем відображення в ній етноконсолідації, виділяють родо-плем'яні, етнічні (державно-національні) та світові релігії.

Родо-племінні культури – це поняття для позначення у широкому розумінні всіх тих вірувань і обрядів, які виникли і побутували в умовах первісного суспільства. На етапі родоплем'яних відносин релігія виявлялася у поклонінні різного роду духам, яким спочатку надавалися зооморфні, а часом і антропоморфні риси. Формами первісної релігії виступали фетишизм, тотемізм, магія та ін. Для плем'яних культур характерним є збереження найбільш архаїчних форм сакралізації вождів, культ предків, тотемістичні уявлення. Родо-плем'яні вірування існували, як правило, у формі системи обрядових дійств. Частіше всього розпорядником цих дійств виступав вождь роду чи племені. Тут ще не відбулося виокремлення стану жреців, священнослужителів. Вірування ці, обрядові дійства передавалися в усній та імітативній формі як певна непорушна традиція.

Висновки.

Отже, релігія - це форма суспільної свідомості, в якій ілюзорно відображаються сили, що панують над людиною в її повсякденному житті і які трансформуються у її свідомості у формі неземних сил. Будь-яку релігію характеризує віра в реальне існування надприродного і система

опосередкованих зв'язків з ним. Релігія є сферою духовного життя суспільства, соціальної групи, особи, способом практично-духовного освоєння світу та сферою духовного виробництва. Релігія є виявом сутності суспільства, аспектом життєдіяльності людини, що складається історично, способом існування і подолання людського відчуження, формою відображення дійсності, феноменом культури.

Література.

Бублик С. Релігієзнавство: навч. пос. / С.Бублик. Релігієзнавство К., 2000.

Борисова З. Основи релігієзнавства: навч. пос. / З.Борисова. – К., 2006.

Закович М. Релігієзнавство: підручник / Микола Закович. – К., 2004.

Загальне релігієзнавство. // За ред. Докаш В., Лешан В. – К., 2007.

Кислюк К. Релігієзнавство: навч. пос. / К. Кислюк – К.: Кондор, 2007.

Кияк С. Другий Ватиканський собор і релігійно-суспільні проблеми сучасності: Навч. пос. / Святослав Кияк – Жовква: Місіонер, 2011.

Кияк С. Ідентичність українського католицизму: генезис, проблеми, перспективи: Монографія. / Святослав Кияк – Івано-Франківськ: НоваЗоря, 2006.

Колодний А. Академічне релігієзнавство. / Анатолій Колодний – К., 2004.

Сидоренко О. Релігієзнавство: підручник / О. Сидоренко – К.: Знання, 2008.

Харьковщенко Є. Релігієзнавство: підручник / Євгеній Харьковщенко - К.: Наукова думка, 2007.

Черній А. Релігієзнавство. / Андрій Черній – К.: Академвидав, 2005.

Запитання.

В чому полягає специфіка релігійного феномену?

Які структурні елементи утворюють релігійний комплекс і в чому особливість кожного із них?

Які суспільні функції виконує релігія?

Розкрийте обмеженість марксистсько-ленінської оцінки релігії як опійного явища.

Які концепції природи релігії наявні в релігієзнавстві?

В чому сутність історичної природи релігії?

Розкрийте особливості тих етапів, які у своєму розвитку пройшла релігія.

Лекція. 3

Тема. Національні та етнічні релігії.

Мета. Пояснити сутність основних національних релігій, охарактеризувати етнічні релігії їх культури і віровчення.

Вступ.

У національних релігіях конфесійні й етнічні кордони, як правило, співпадають, хоча за певних умов і обставин їх прихильниками можуть бути особи інших національностей. Існуючи на конкретному етнічному ґрунті, вони тісно переплелися з елементами національної культури, традицій і звичаїв народів, що їх сповідували чи сповідують. Національні релігії справляють значний вплив на формування менталітету народу, регламентують поведінку і побут його представників, сприяють розвитку та збереженню відповідного етносу, перешкоджають його культурній і мовній асиміляції. Функціонуючи в межах певних етнічних визначеностей, релігія так тісно переплітається з ними, що можемо говорити про певний етноконфесійний синкретизм.

План.

1. Характерні риси етнічних релігій.
2. Національні та етнічні релігії в їх історичному вимірі.

Зміст лекції.

1. Характерні риси етнічних релігій.

Риси етнічних релігій. На зміну родо-плем'яним віруванням приходять етнічні релігії, які подеколи ще називають національними чи національно-державними. Обов'язковим історичним підґрунтям їх появи є наявність в суспільстві спільнот, породжених соціальною диференціацією, і консолідація їх у формі держави. Етнічні релігії – це такі релігійні вірування, які, як правило, охоплюють своїм впливом всі прошарки населення в межах однієї національної держави. Не всі народи пройшли етап етнічних релігій. Деякі з них сприйняли у свій світогляд якусь світову релігію, знаходячись ще на стадії родо-плем'яної. Так, більшість арабських народів і багато народів Африки не проходили стадію етнічних релігій і відразу прийняли якусь із світових.

Витоки етноконфесійних утворень пов'язані з довготривалим існуванням релігій на ґрунті різних історичних типів спільностей людей, починаючи від первісних племен і закінчуючи сучасними розвинутими націями. Формування зв'язків між ними переростають в етноконфесійні спільності, які є наслідком взаємодії певної релігії з елементами етносу. Під впливом етнічних і релігійних традицій у етноконфесійній спільноті складається відносно замкнутий тип її життєдіяльності, специфічні риси побуту. Для етноконфесійних утворень характерна висока ступінь ізоляції від інших етносів і релігій, яка підтримується заборонаю міжнаціональних і міжконфесійних шлюбів, ревним захистом своєї етнічної винятковості та істинності власної віри.

Етап етнічних релігій пов'язаний переважно із домінуванням політеїзму, а то й генотеїзму. На цьому етапі вже відбулося чітке відмежування касти жреців-служителів етнічного культу. Значно спрощуються, але вже оформляються у строгую систему дотримання обрядові дійства, інших форм набирає жертвоприношення. Етнічні релігії мають письмову традицію, з'являються їх "священні тексти". Утверджується вчення про потойбічну відплату кожному за його земне життя.

Не всі етнічні релігії збереглися. Їх, як правило, витіснили світові релігії. Ті ж, що збереглися, зазнали значних трансформацій і не постають у своєму витоковому вигляді.

2. Національні та етнічні релігії в їх історичному вимірі.

Етнічні релігії в їх історичному різноманітті. Характерною особливістю духовної історії різних народів світу є те, що вони на певних етапах своєї історії витворюють свою власну релігійну систему. Розглянемо коротко деякі з них.

Давньоіндійська релігія – сукупність релігійних поглядів та обрядів, що виникають у II тис. до н.е. в середовищі т.зв. індо-аріїв. У становленні цієї релігії виділяють ведичну та брахманську доби. Перша з них характеризується створенням Вед - священних книг, де описуються пантеон богів, важливі сторони ритуалу та обрядовості. Весь пантеон складається з 33 богів (хоча згадуються й інші числа), які діляться на земних, атмосферних та небесних. Важливе місце у цей період займають також різноманітні божества як уособлення абстрактних понять, напівбоги, міфологізовані діячі, ворожі сили. Головний сенс обрядовості – жертвоприношення (яджна) як вживання священного напою сома або принесення в жертву богам рослин, тварин, людей. Світ, за Ведами, створений або з води ворожими силами (девами і асурами), або з яйця богом Праджапаті чи Брахманом.

Всесвіт складається з 5 елементів – води, землі, вогню, повітря, ефіру (акаша). Брахманська доба відзначається зміною ритуалу, створенням коментарів до Вед – брахманів та аран'як, а також релігійно-брахманів, поширюється явище аскези. Світ, згідно вчення цього періоду, керується загальними законами карми, якій підкоряються боги й люди. Панівною стає концепція реінкарнації (переселення душ) та необхідності звільнення від нескінченних змін своїх станів (сансара).

Джерелами вивчення давньоіндійської релігії, зокрема брахманізму, є збірки:

- 1) **Веди** (“Рігведа”, “Атхарваведа”, “Самаведа”, “Яджурведа”);
 - 2) **Брахмани** – тексти-коментарі до відповідних Вед;
 - 3) **Аран’яки** – тексти, пов’язані з Брахманами;
 - 4) **Упанішади** – релігійно-філософські тексти періоду брахманізму.
- Головний принцип світосприйняття брахманізму – обоженування природи. Більшість богів пантеону Вед втілюють окремі природні явища та стихії. Ці боги поділяються на земних, атмосферних і небесних. Богам-девам протистоять демонічні істоти – асури, пані, даса та ін. Першоосновою світу і діючих в ньому законів, універсальним принципом Всесвіту, якому підкоряються боги і люди, є Ріта. Йому протистоїть принцип Анріта – безладдя, хаос, відсутність істини. Пізніше в брахманізмі Ріта дасть поштовх до появи концепції карми і дхарми.

Привілейованим станом в давньоіндійському суспільстві були жреці-брахмани. Спочатку основна їх функція складалась з виконання обрядів та промовляння або співання молитов. Але з розвитком релігійного мислення вони монополізують практично всі сфери життя суспільства. З цього часу в брахманізмі починається перехід від багатопланового пантеону Рігведи, в якому був відсутній центральний, об’єднуючий образ, до системи, зафіксованої в Упанішадах, яка зводила всі прояви буття до безособового космічного абсолюту – Брахману.

Поява в VI ст. до н.е. таких релігійних систем, як буддизм і джайнізм, призвело до ослаблення брахманізму і поставило перед ним завдання реформації. Наслідком цієї реформації була поява наприкінці 1 тис. до н.е. індуїзму.

Індуїзм в його класичному вигляді сформувався в середині I тисячоліття н.е. внаслідок еволюції і злиття ведичної і брахманістської традицій. В основу його віровчення покладено релігійні і філософські ідеї брахманізму (дхарма, карма, сансара, мокша, реінкарнація). Серед розмаїття богів в

індуїзмі найбільш поширеними і шанованими є Брахма, Вішну і Шива. Вони складають “тримурті” – тріаду головних індійських богів і уособлюють три основні функції – творчу, охоронну і руйнівну. Сьогодні самостійний культ Брахми майже відсутній. Перевага віддається богам Вішну і Шиві, які доступні і близькі рядовим віруючим. Шанувальники цих богів – вішнуїти (вайшнави) та шиваїти складають дві основні групи індуїстів. Бог Вішну з’являється в багатьох образах і приймає десятки різних імен. Восьмим втіленням (аватарою) Вішну був Крішна, дев’ятим – Будда, прихід десятої аватари – Калкі лише очікується. Шива поєднує в собі протилежні, але злиті між собою риси: він водночас і носій смерті, і переможець її, він знищує і дарує життя. В індуїзмі популярний культ богинь, які виступають у ролі дружин основних богів. Крім того, кожний індуїст обирає для поклоніння особистого бога серед трьох тисяч існуючих.

Культова практика індуїзму така ж різноманітна, як і саме вчення. Але спільним є визнання трьох шляхів (маргі) вшанування Бога, наближення до нього і спасіння: кармамарга (праведне життя у відповідності до релігійних настанов), джнянамарга (правильне пізнання Бога через філософствування і роздуми), бхактімарга (наближення до Бога через безмежну любов до нього). Всі об’єкти пошанування в індуїзмі – священні камені, рослини, тварини, Боги – мають свої храми, часовні, вівтарі, яких в Індії тисячі різних культурних традицій, архітектурних форм.

В індуїзмі відсутня єдина церковна організація. Його функціонування забезпечується інститутом жрецтва, високий авторитет якого зберігається й досі. Храмові жреці відправляють культ в храмах, місцях масових молінь, домашні – наглядають за релігійним життям у родинах. Індуїстів нині у світі біля мільярда. Його сповідує 85 % населення Індії, він поширений у Пакистані, Малайзії, Шрі-Ланці, Непалі, Бангладеш, ряді країн Африки. Є прихильники і серед європейців та американців, які сповідують його найчастіше в реформованих чи модернізованих варіантах. В Україні

неоіндуїзм репрезентують громади Товариства Свідомості Крішни, Ошо Раджніша, Саї-Баби, Шрі-Чінмоя, Товариства Всесвітньої Чистої релігії та ін.

Давньоєгипетська релігія як політеїстична система вірувань і культів сформувалась у VI-IV ст. до н.е. У кожній області (номі) Єгипту були свої пантеони та культу богів, втілених у небесних світилах, камінні, деревах, звірях, птахах, зміях і т.д. Пізніше місцеві божества групуються у вигляді триад начолі з богом-деміургом (фіванська триада – бог сонця Амон, його дружина Мут – богиня неба, їхній син Хонсу – бог місяця; мемфіська – Птах, його дружина Сехмет – богиня війни, їхній син Нефертум – бог рослинності і т.д.). Велику роль у давньоєгипетській релігії відігравали уявлення про загробне життя як безпосереднє продовження земного, але тільки в могилі. З часом виникають уявлення про те, що душі (ба) померлих подорожують по світу тощо. Характерною рисою цієї релігії є обожнювання тварин. До найбільш шанованих тварин – втілення різних богів – відносились: бик (Апіс, Мневіс та інші), корова (Хатор, Ісіда), баран (Амон, Хнум), змія, крокодил (Себек), кішка (Баст), сокіл (Гор), ібіс (Тот) і т.д. За уявленнями стародавніх єгиптян, світ спочатку мав вигляд хаосу, був водною безоднею, з якої вийшли боги, що створили землю, небо, людей тварин і рослини. Тут на перше місце бога-деміурга виступає сонце. Традицією давньоєгипетської релігії було обожнювання фараонів, які бачились як “служителі Гора”, що впливало на династичність царювання.

Давньоіранську релігію називають ще зороастризмом (подеколи – парсизмом). Ця дуалістична релігія виникла в X-VII ст.ст. до н.е. й поширилась в Середній Азії та Азербайджані. Її засновником вважають пророка Заратустру (Зороастра), якому приписують створення священної книги Авести і об'єднання основних релігійних уявлень стародавніх персів. Основна ідея цієї релігії - визнання боротьби двох існуючих сил – Ахурамазди (уособлює світло, добро, істину і життя) і Анхра-Майнью (темрява, зло, омана і смерть). Ареною боротьби цих сил є світ. В ній беруть участь і люди, які володіють свободою вибору. Зусилля прибічників

Ахурамазди повинні привести зрештою до перемоги світла і добра. Праведним життям, вартим спасіння, в зороастризмі вважалося примноження матеріальних благ за допомогою землекористування. Культ зороастризму зводиться до визнання безсмертя душі, загробного життя і кінця світу, вшанування священного вогню, якому присвячувались храми (вогонь розглядається ними як “очищаюча сила”). В наш час ця релігія збереглась у парсів в м.Бомбеї (Індія) та у вогнепоклонників в Ірані.

Давньогрецька релігія – система політеїстичних вірувань і культів племен та народів Стародавньої Греції, що з’явилися і оформилися в період виникнення й розвитку рабовласницького суспільства. Характерними особливостями цієї релігії були уособлення й одушевлення явищ природи (аніمالізм), пов’язані з ними людиноподібні боги та тлумачення їхньої поведінки за допомогою міфів. Все, що оточувало стародавніх греків, за їхніми уявленнями, було заселене божествами. Особливою шаную у давніх греків користувалась годувальниця всього – Гея, що відображало вплив матріархату. За панування родової знаті дрібні місцеві божества були замінені олімпійськими божествами, ієрархію яких очолив Зевс – “батько людей і богів”. Зевс втілював у релігійній формі риси патріархального владки: панував над небом, землею, морем і пеклом. Пантеон давньогрецьких богів описали Гомер (VIII ст. до н.е.) в “Іліаді” й “Одисеї” та Геосид (VII ст. до н.е.) у “Теогонії”, тобто “Родоводі богів”. На початку нової ери стара грецька віра все більше і більше поступається християнству, яке більше відповідало вимогам часу і духовним потребам людей.

Давньоримська релігія значною мірою відображена у римській міфології, яка зазнала значного впливу грецької. З утворенням Римської держави боги (їх було близько 30) стали загальнодержавними, не пов’язаними з певною територією. Найвищим серед цих богів, що уособлював могутність Риму, вважався Юпітер. У Римі для всіх громадян був встановлений обов’язковий культ т.зв. трійці (Юпітера, Юнони й Мінерви). Перетворення Риму на середньоземноморську державу спричинило помітний

вплив тут східних культур з культурами їхніх богів, зокрема мітраїзму. Криза ж суспільного ладу в Римі на початку нової ери і особливо в III-V ст. н.е. викликала глибокі соціальні та світоглядні зміни в житті імперії, спричинила перехід величезних мас населення до християнства.

Китай презентують дві національні релігії – даосизм і конфуціанство.

Даосизм (кит. дао цзя – школа дао) виник у 2-ій пол. 1 тис. до н.е. Згідно з традицією, засновником його вважається Лао-цзи. Даосизм як релігія базується на вченні про дао (шлях, вічний, абсолютний і загальний закон спонтанного виникнення, розвитку і зникнення Всесвіту). В основі практики лежить принцип наслідування дао, який дістав назву у вей (недіяльності). Даосизм увібрав у себе магію, алхімію, лікування, демонологію та інші елементи народних культів та шаманських вірувань. Абсолютизація ідеї безсмертя стимулювала пошуки даосами різних способів продовження життя (цан шен) за допомогою сексотерапії, дієти, пневмотерапії тощо.

Пантеон даосизму налічує тисячі безсмертних духів, героїв місцевих культів та ін. істот. Цей пантеон очолювався спочатку трьома абстрактними містичними символами: Тай-чу, Тай-су, Тай-і, а за іншою версією – Тянь-і (небесний початок), Ді-і (земний початок) і Тай-і (вище єдине). В процесі розвитку даосизму і поглинення ним народних культів абстрактні категорії цієї тріади були персоніфіковані в образах Лао-цзи, Хуань-ді і Пань-чу (іноді Тай-і).

Конфуціанство (власне жу цзя – “школа вчених книжників”) – найбільш впливова релігійно-філософська течія Китаю. Заснована вона філософом Конфуцієм. Це є своєрідне етико-політичне вчення, в якому центральне місце посідають питання моральної природи людини, її життя в родині, суспільстві, державі. Важливе місце в своїй системі Конфуцій відвів концепції “Неба” і “небесного веління”. “Небо” – це частина природи, але й вища духовна сила. Людина, обдарована “Небом” певними етичними якостями, повинна жити в злагоді з ними, з моральним законом (дао) й удосконалювати їх за допомогою навчання. Мета вдосконалення –

досягнення рівня “благородного чоловіка” (цзюньцзи), який має 5 “шляхетних якостей”: Жень (людяність), І (обов’язок), Лі (норми поведінки), Чжи (знання), Сінь (вірність). Ці якості мають базуватися на принципі Сяо – любові сина до своїх батьків. Після смерті Конфуція його течія поділилося на 8 шкіл.

Національною релігією японців є синтоїзм (японськ. синто – шлях богів). Вона сформувалася в VI-VII ст. на базі родо-плем’яних анімістичних культів і шаманства. Синтоїсти поклоняються сонму божеств й духів (камі), які, згідно їх уявлень, оживляють всю природу і здатні втілитися в будь-який предмет (спис, фігурку божества, дзеркало та ін.), що стає об’єктом поклоніння (сінтай – досл. “тіло бога”). Найважливішою серед божеств в синтоїзмі є сонячна богиня Аматерасу Омікамі. Головне в синтоїзмі – поклоніння численним камі, які спочатку були уособленням тварин і рослин, предметів і явищ природи, душ предків. Згідно синтоїзму, зв’язок між камі і людьми здійснюється через представника богині Сонця на Землі – імператора (мікадо), який вважається родоначальником усіх японців. Священною книгою синто є збірник легенд “Кодзікі”.

Складовими частинами державного синтоїзму в Японії стали: тенноїзм – культ імператора (тенно) і його предків; династичний синтоїзм, тобто культ, що особливо вшановується імператорською сім’єю, яка нібито перебуває в родинних зв’язках з богами; храмовий синтоїзм – культ різних богів у храмах; домашній синтоїзм – культ богині Аматерасу з її кнотами в кожній “вірнопідданій” сім’ї.

Метою життя, згідно синтоїзму, є здійснення ідеалів предків. На відміну від буддизму, який одночасно визнають багато японців, що вбачають в ньому гарант свого потойбічного благополуччя, з синтоїзмом вони пов’язують свої надії на краще земне життя. З 1946 року синтоїзм в Японії відокремлено від держави. Формально був відкинутий культ імператора, хоч покійні імператори продовжують вшановуватися як “боги” і на їх честь в країні споруджено багато храмів.

Класичним зразком національної релігії є **юдаїзм**, поширений головним чином серед євреїв. Формування іудаїзму починається в II тис. до н.е. і відзначається, зрештою, розвитком принципово нової релігійної концепції – ідеї єдиного Бога-творця й володаря Всесвіту. Традиційну космогонічну міфологію давніх вірувань заступає вчення про створення світу творчою волею Бога та історична епопея, у центрі якої – формування народу Ізраїлю і його завіт з Яхве – богом племені іуди, яке відіграло головну роль у формуванні давньоєврейської держави. В ній він перетворюється на загальнодержавний культ, а згодом – і культ єдиного Бога. Ці уявлення відтворені у П'ятикнижжі Мойсея (Торі), що письмово зафіксувало багатовікову еволюцію вірувань євреїв.

Важливий етап у розвитку іудаїзму пов'язаний з коментуванням його священної книги Біблії законовчителями, внаслідок чого було вироблено галаха – частина Талмуду, яка регламентувала життя єврея і стала найповнішим виразом його релігії. Наріжними засадами іудаїзму є: віра в єдиного, живого, всюдисущого, ненародженого, не вмираючого і не воскресаючого Бога; віра в месію, воскресіння мертвих; необхідність дотримуватися 613 заповідей (365 заборон і 248 установлень).

Юдеї визнають 39 книг Старого Завіту Святим Письмом. Вчителі рабинської школи склали збірник коментарів на Тору. Пізніше було складено збірник правових норм – Мішна (повторення). До Мішни ввійшли кодекс нормативних актів Галаха (Закон) та Агада (передання) – збірник оповідань і притч, які пояснюють фрагменти з ТаНаХу і Галахи. Сама Мішна складається з 63-х трактатів, 524 –х розділів та 4 тис. мішнайон (віршів) і містить близько 4 тис. суджень 150 найшанованіших рабинів.

У IV-V ст. н.е. амораїми (пояснювачі Мішни) додали до Мішни нові законодавчі положення і ця праця отримала назву Гемара (завершення) також дуже важлива в юдаїзмі. Гемар у юдеїв дві: менша за обсягом і більша шанована – вавилонська, написана приблизно 500 р. н. е. Сполучення Мішни та вавилонської Гемари відоме як Вавилонський Талмуд. Так само,

сполучення Мішни і палестинської Гемари називається Палестинським Талмудом. Адже Талмуд – основа основ усієї повсякденної практики теології нюдизму.

Зруйнування давньоєврейської держави римлянами поклало початок нового синагогального періоду – вищий етап зі сталим місцем зібрання – синагогою. Синагога будувалась за громадські кошти. Як правило, це приміщення чотирикутної форми, поділене колонадами на три відділення. У середині ставляться лави для сидіння віруючих, кафедра рабина і головне – спеціальна шафа для зберігання пергаментних згорток Тори.

Під час богослужіння чоловіки одягають спеціальні головні убори і білі шарфи. Доречі, віруючі євреї носять головні убори не знімаючи. В ортодоксальних синагогах чоловіки і жінки сидять окремо. Особливе значення в юдаїмі надається молитвам, в яких відображаються безкінечні біди, страждання єврейського народу, розсіяного по всьому світі.

У релігії юдаїзму центральне місце займає сім'я. Значна кількість релігійних свят водночас є і сімейними. Найзначніше з них – щотижневий Шабат (Субота), розпочинається ввечері в п'ятницю із заходом сонця. Запалюють світильник Шабату і здійснюють молитви. У цей день стіл накривають чистою скатертиною, на нього ставиться чаша з вино і дві хлібини (хали). Перед Шабат – вечерею глава сім'ї проголошує прославлення, похвалу добропорядній дружині та вірші з Тори про створення світу (Буття 2,3) « І благословив Бог сьомий день і освятив його; того бо дня спочив Бог від усього свого діла, що творячи зробив був». Після цього він від імені Бога благословляє хліб і вино.

У сім'ї урочисто відзначаються й інші юдейські свята, під час святкування читаються тексти з Тори, проголошуються молитви, співаються псалми. Головне свято юдеїв – Песах (Великдень), яке випадає на 15-й день місяця нисан (березень-квітень). Це свято весняного відродження природи і символ відродження ізраїльської нації після виходу із Єгипту.

Свято – Суккот (Свято кущів) – щорічне, починається на 15-й день місяця Тиршей (вересень-жовтень). Це веселе свято жнив, коли будують курені з гілок, здебільшого пальми та маслин, згадуючи подорожування ізраїльського народу в пустелі після звільнення з єгипетського рабства. У цьому курені їдять, сплять, вчаться і моляться (якщо не йдуть до синагоги). Інакше кажучи, все, що людина робить у власному будинку впродовж року, те має робити протягом семи днів у курені. Особливої похвали заслуговує той, хто поза куренем не вип’є навіть склянки води.

Є інші свята: Рош- Ашана – єврейський Новий рік, що випадає на перший день Тишрея; Йом – Кіпур (день Спокути), свята – Пурім, Ханук (Освячення).

Емансипація європейського єврейства у новий час спричинила до різних реформ в іудаїзмі, виникнення реформістської, консервативної, реконструктивістської його течії. Теологія юдаїзму має кілька специфічних течій – караїми, каббали.

В Україні діють десятки ортодоксальних, хасидських і реформістських іудейських організацій, які об’єднані у республіканські структури.

Згідно з даними ООН, у сучасному світі нараховується прибіл. 14 млн. прибічників іудаїзму.

Висновки.

Отже, становлення й еволюція релігії взаємопов’язані з розвитком суспільства і людської свідомості, рівнем пізнання людиною навколишньої дійсності. Оскільки специфічною ознакою релігії є віра в існування надприродної сили, критерієм еволюції, рівня розвиненості релігії є уявлення віруючих про ці сили. Це релігії, замкнені національною ознакою, існують лише серед певного народу. До національних релігій належать іудаїзм, індуїзм, синтоїзм, сикхізм, даосизм, парсизм.

Література.

- Бублик С. Релігієзнавство: навч пос./ С.Бублик. Релігієзнавство К., 2000.
- Борисова З. Основи релігієзнавства: навч. пос./ З.Борисова. – К., 2006.
- Закович М. Релігієзнавство: підручник / Микола Закович. – К., 2004.
- Загальне релігієзнавство.//За ред. Докаш В., Лешан В. – К., 2007.
- Кислюк К. Релігієзнавство: навч. пос./К. Кислюк – К.: Кондор, 2007.
- Кияк С. Другий Ватиканський собор і релігійно-суспільні проблеми сучасності: навч. пос. / Святослав Кияк – Жовква: Місіонер, 2011.
- Кияк С. Ідентичність українського католицизму: генезис, проблеми, перспективи: Монографія./ Святослав Кияк – Івано-Франківськ: НоваЗоря, 2006.
- Колодний А. Академічне релігієзнавство: навч. пос. / Анатолій Колодний – К., 2004.
- Сидоренко О. Релігієзнавство: підручник. /О. Сидоренко – К.: Знання, 2008.
- Харьковщенко Є. Релігієзнавство: підручник. / Євгеній Харьковщенко - К.: Наукова думка, 2007.
- Черній А. Релігієзнавство: навч. пос. / Андрій Черній – К.: Академвидав, 2005.

Запитання.

Що виявляє специфіку етнічних релігій?

Чим відрізняються етнічні релігії від родо-плем'яних?

Охарактеризуйте різновиди етнічних релігій Індії, Китаю, інших країн.

Розкрийте характерні особливості іудаїзму саме як етнічної релігії.

Яку назву має релігія Японії?

Які священні тексти має давньоіндійська релігія – індуїзм?

Даосизм і конфуціанство - це релігії філософські чи етнічні, поясніть?

Назвіть течії в юдаїзмі.

Які культури мають юдеї?

Які священні книги має юдаїзм?

Лекція. 4

Тема. Світові релігії: буддизм, історія і сучасність.

Мета. Ознайомити студентів з різновидами світових релігій їх культурами, основою віровчення, розглянути провідні ідеї ісламу.

Вступ.

Світовими є релігії, які долають етнонаціональні обмеженості й постають доступними для сприйняття будь-якої людини. До них прийнято відносити буддизм, християнства та іслам. Якщо становлення національних релігій відображає процес утворення незалежних держав, яким ці релігії служили ідеологічним підґрунтям, то формування світових релігій відбувається за умов розбудови “світових імперій” як їх ідеологічне доповнення. На їх змісті позначилася специфіка способу життя народів великих географічних регіонів.

План.

1. Характерні риси світових релігій.
2. Буддизм – найдавніша світова релігія, умови виникнення.
3. Основні напрями буддизму.

Зміст лекції.

1. Характерні риси світових релігій.

Особливістю світових релігій є те, що вони своєю появою нібито супроводжують значні історичні зміни в житті великих мас людей, переважно знаменують появу феодальних відносин. Характерною ознакою світових релігій є їх міжетнічний, космополітичний характер, оскільки вони гарантують спасіння незалежно від етнічної (національної) належності їх послідовників. Так, за новозавітними повчаннями християнином міг бути і грек, й іудей, і варвар, і скіф. Своєю п’ятидесятницею – посланництвом

апостолів до різних країн і земель – Христос підтвердив можливість сприйняття істин його вчення всіма народами і на їх рідній мові.

Оскільки законсервовані національними релігіями складні обрядові форми заважали спілкуватися з іновірцями, навіть формували щодо них нетерпимість, то світові релігії на перших етапах свого становлення взагалі не прагнули до своєї специфічної обрядовості, а використовували в асимільованому вигляді обряди автохтонних народів. Так, своя обрядовість в християнстві почала формуватися лише з IV століття.

Особливістю світових релігій є також те, що вони визнають рівність перед Богом всіх людей, незалежно від їхнього соціального стану. Так, буддизм постав як протидія поділу індійського суспільства на касты, який санкціонував до нього індуїзм. Для буття християнином неважливо хто ти є – раб чи вільний. Так повчали новозавітні книги.

Світові релігії також актуалізують вчення про спасіння. І хоч воно в кожній з них має свою специфіку, але їх вчення переносять ідеали кращого життя із Землі на небо, в потойбіччя. Світові релігії характеризує те, що їх засновники приходять до людей як спасителі і як вісники благодаті для всього людства. “Ви світло світу, сіль землі”, – повчало християнство. Так, буддизм виник в VI ст. до н.е. в Індії і країнах Центральної та Південно-Східної Азії, коли вони, відкидаючи кастовий устрій, переходили до класових відносин. Утвердження християнства пов’язане з політичним об’єднанням Середземномор’я під владою Римських імператорів. Іслам також з’явився в роки переходу арабських племен до феодальних відносин.

Відтак світовість релігії засвідчується не кількістю її послідовників, значною територіальною поширеністю чи прагненням до своєрідного зняття, синкретизування всіх раніше існуючих значних конфесій, а тим, що вони слугують засобом віросповідного зв’язку людей незалежно від їхньої етнічної, мовної, соціальної, політичної самоідентифікації.

2. Буддизм – найдавніша світова релігія, умови виникнення.

Ця світова релігійна система виникла в VI-V ст. до н.е. в Індії і поширилась в Південній, Південно-Східній і Центральній Азії та на Далекому Сході. Є громади послідовників буддизму в Америці, Європі (в т.ч. і в Україні). Нині в світі близько 400 млн. буддистів (з них біля 1 млн.-ченці).

Засновник буддизму – царевич Сіддхартха Гаутама. Після свого “просвітлення” він став Буддою. Від цього епітету пішла назва релігійної системи. Будду ще називають Шак’ямуні (санскр. досл. “мудрець з племені Шак’я”). З точки зору буддистської міфології Сіддхарха Гаутама був останнім земним буддою, який проповідував дхарму. Шак’ямуні як засновник буддизму - реальна історична особа, яка жила в Північній Індії.

Є деякі розбіжності в датах його життя і смерті (560-480, 566-476, 563-473 до н.е.). В тибетській традиції виділяють 12 етапів життя Шак’ямуні: прийняття рішення народитися у світі людей; сходження з неба тушита; входження в лоно матері; народження; накопичення світських знань; життя в розвагах і насолодах; залишення палацу; аскетичні вправи; перемога над Марою; досягнення стану будди; проповідь дхарми; входження в нірвану.

В махаяні образ Шак’ямуні має деякі специфічні риси. Так, вважається, що в світі з’явилося лише його нірманакая, в той час як самбхогакая залишилось на небі. Залежно від інтелекту слухачів Шак’ямуні проповідував різні дхарми. Індотибетська традиція махаяни вважає, що він зробив три т.зв. “повороти колеса дхарми”. На першому етапі він проповідував хінаяну, потім – праджняпараміту і нарешті - віджнянаваду (останні дві створюють махаяну). Шак’ямуні у віці 80 років пішов у повну нірвану (махапарінірвану).

Буддизм можна вивчати і як релігію, і як філософію, і як культурний комплекс, і як спосіб життя. Буддизм як релігія виникає на основі стародавніх релігійно-філософських вчень Індії. Основна його ідея ґрунтується на твердженні, що “життя є страждання” і що є “шлях до порятунку”. Демон зла, бог смерті Мара намагався залякати «Просвітленого» царевича страшними бурями. Він підсилав до царевича Гаутами своїх дочок-

пристрасть, турботу і насолоду, з метою спокусити його й примусити відмовитися від провіщення людям шляху спасіння.

Сім днів (за іншими версіями - чотири тижні) міркував Будда і все ж подолав сумніви: неподалік Бенареса в «Оленячому парку» (сучасний Сарнатх) він проголосив перед п'ятьма майбутніми учнями й двома оленями свою першу проповідь. У ній він коротко сформулював основні положення нової релігії, як зазначають буддисти, «привів до руху колесо дхарми». Згодом ці положення набули системного вигляду - в канонічному збірнику буддизму «Трипітака» (санскр. «трипітака» - три корзини або три частини цього збірника). Впродовж 40 років оточений учнями Будда ходив містами та селами долини Гангу, творячи чудеса й проповідуючи своє вчення.

Спочатку це вчення мало назву дхарма, що в цьому разі слід розуміти як закон життя. Згідно з буддійським вченням, усе в світі є наслідком нескінченного руху дхарм, які бачаться у вигляді духовних нематеріальних частинок. Різні комбінації рухомих дхарм утворюють предмети, тварин, людину. Розпад такої комбінації дхарм призводить до смерті. Проте дхарми не зникають, а об'єднуються в нові комплекси, внаслідок чого відбувається переродження. Від позитивних і негативних діянь людини залежить краще чи гірше переродження.

Форму нового переродження визначає карма, або закон, згідно з яким усі вчинки людини мають наслідки для її «майбутнього життя» після смерті. Якщо людина бідна, нещасна, хвора, то у попередніх переродженнях вона вела неправедний спосіб життя. При цьому людина може перевтілюватись у нещасливця, тварину, комаху, рослину. Завдяки хорошій кармі можна стати ангелом, багатою та щасливою людиною. Кінцевою метою добродійного життя, згідно з буддизмом, є злиття з Буддою, тобто занурення у нирвану.

Сам Будда помер за переказами у 80-річному віці в Кушина-гарі (як вважають, відповідає нинішній Каспі). Будда ліг під деревом у позі лева, звернувся до ченців і мирян, які зібралися довкола нього, з такою промовою: «Тепер, ченці, мені нічого більше сказати вам, окрім того, що все створене

приречене на зруйнування! Прагніть усіма силами до спасіння». Відхід Будди від життя віруючі називають досягненням великої нірвани. Згідно з канонами, Будда помер у день травневого повного місяця. Цю дату шанують так само, як дату народження і прозріння, тому її називають «тричі святим днем».

Дотримання «четвертої благородної істини» має важливе значення у буденному житті кожного буддиста. «Правильна поведінка» означає життя відповідно до таких моральних принципів: не вбий і не чини нікому шкоди (принцип ахімси), не вкради, не бреш, не чини перелюбу, не вживай алкогольних напоїв і наркотиків. Для чернецтва головним у поведінці повинен бути аскетизм, тому буддійським ченцям заборонено бути присутніми при розвагах, спати у зручному ліжку, користуватися натираннями, парфумами, мати золото та срібло, а також їсти після полудня.

«Правильне знання» передбачає самозаглиблення й внутрішнє споглядання - медитацію. «Правильна поведінка» і «правильне знання» дають змогу людині поступово вирватися з безкінечного ланцюга перероджень, досягти нірвани.

Етичне вчення буддизму вимагає від його прихильників цнотливості, поваги до чужої власності, чистоти в думках і справах, щедрості й благодійництва, воно забороняє вбивати живі істоти. Спасіння людини релігія буддизму шукає у внутрішньому вдосконаленні. Ідеал абсолютної відчуженості від навколишнього світу приводить прихильників цієї релігії до відмови від необхідності такого вдосконалення. Важливо зазначити, що більшість груп буддистів не залишається осторонь гострих проблем сучасності та бере активну участь у суспільно-політичному житті своїх країн.

Особливості культу буддизму легко зрозуміти, аналізуючи за їх вченням світобудову. В космічному тілі час від часу матеріалізуються Будди, кожний з яких створює свій простір, у просторі конкретного Будди виникає буддійська громада - сангха, що іменується «незрівнянним полем заслуги в

цьому світі». У свою чергу, поле сангхи складається з безлічі локальних буддійських громад, які перебувають найчастіше в монастирях.

Отже, зазначені світоглядні уявлення нібито розподіляються на інформативні блоки, символічно уречевлені в культових об'єктах. Наприклад, космологічні блоки інформації у ступах й аман-далах; космографічні - в плануванні монастирів і храмових комплексів; медитативні - в діаграмах та янтрах, в статуях і зображеннях Будд, Бодхісагв, міфічних істот.

Сукупність таких об'єктів формує культову систему буддизму. Буддійському культові не властиві жертвопринесення та інші релігійні вимоги. Культ відправляється ченцями; миряни в організації богослужіння участі не беруть

Характерною особливістю буддизму є його етико-практична спрямованість. Стрижень змісту цієї релігії становить проповідь Будди «Про чотири благородні істини».

Перша істина: «**існує страждання**». Його неодмінно і обов'язково зазнає будь-яка жива істота, а тому все життя є стражданням.

Друга істина: «**є причина страждання**», а це наше «Его», у якого є бажання. Останні стимульовані невіглаством і приводять до дій, що створюють карму.

Третя істина: «**можна припинити страждання**». Повне викорінення і добрих, і поганих бажань відповідає стану нірвани, коли людина перериває процес відродження.

Четверта істина стверджує: «**є шлях до припинення страждань**». поведінки» і «правильного знання»

Перша з «чотирьох благородних істин» формулюється так: «У чому полягає благородна істина про страждання? Народження - страждання, розлад здоров'я - страждання, смерть - страждання, скорбота - стогнання, горе, ещастя і відчай - страждання, союз з нелюбом - страждання, розлука з коханим - страждання, неотримання пристрасного жаданого – стражданняє.

Цим шляхом є т.зв. “благородний восьмирічний шлях”, який складається з вірного розуміння, вірного наміру, вірної мови, вірної поведінки, вірного життя, вірного зусилля, вірного відношення, вірного зосередження. Цей шлях у буддизмі дістав назву “серединного шляху”. Розвиваючи ці істини, буддизм багато уваги приділяє розробці таких специфічних понять, як дгарма, карма, нірвана, дукха, шуньята, віджня та ін.

3. Основні напрями буддизму.

У сучасному буддизмі існують три напрями, які значною мірою різняться і за доктринальними положеннями, і за характером культової практики. Це **хінаяна** («вузький шлях спасіння»), або індо-південний і південно-східний буддизм; **махаяна** («широкий шлях спасіння»), або дао-буддизм (далекосхідний буддизм); **ваджраяна**, або тантраяна (центральноазіатський буддизм).

Перший напрям - **хінаяна** - тісно взаємопов'язаний з раннім буддизмом. Він визнає Будду людиною, яка знайшла шлях до спасіння. Головним у ньому є особисте спасіння, що вважається досяжним лише через відхід від світу, тобто прийняття чернецтва. За межами Індії хінаяна поширилася лише там, куди проникли індійські поселенці (Південна та Південно-Східна Азія). У країнах цих регіонів - М'янмі, Камбоджі, Лаосі, Таїланді, Індонезії, Шрі-Ланці - буддизм сприймається як високорозвинена індійська культура, спроможна задовольнити всі верстви населення.

Хінаяна (санскр. - “мала колісниця”, або “вузький шлях” спасіння), як напрямок буддизму, оформився внаслідок розколу останнього в I ст.н.е. Визначальний акцент у вченні хінаяни робиться на особистому спасінні, на власних зусиллях віруючих для звільнення від уз сансари. Послідовники хінаяни відмовляються від всього мирського, вважають, що досягнути святості та нірвани можна лише через чернецтво, шляхом багатьох перероджень. З часом в ній з'явилися чужі для раннього буддизму релігійні

явища – пишній культ, масове паломництво до “святих місць” тощо. Хінаяністи в традиціях раннього буддизму шанують Будду не як божество, а як людину – великого вчителя, що досягнув моральної самодосконалості шляхом праведного життя і споглядання.

Другий напрям - **махаяна** - визнає можливість спасіння не лише для ченців, а й для мирян. Увага зосереджується на необхідності рятувати інших, на активній проповідницькій діяльності та проникненні у різні галузі суспільного та державного життя. Подолавши аскетичні крайності хінаяни, махаяна легше адаптувалася до нових умов і вийшла далеко за межі Індії (на Далекий Схід). Другий напрям буддизму — основа багатьох місцевих тлумачень і течій буддизму.

Махаяна (від санскр., досл. “велика колісниця”) - течія в буддизмі, яка дістала поширення в Тибеті, Монголії і країнах. Всі основні концепції махаяни вже існували в ранньому буддизмі. Від хінаяни махаяна відрізняється більшою релігійністю. Якщо метою хінаяни є досягнення особистого спасіння, то метою махаяни є досягнення стану ботхисатви, відмова від особистого спасіння заради допомоги всім живим істотам, щоб привести їх до визволення. В махаяні по-новому розглядається концепція Будди. Реальний Шак’ямуні - це тільки втілення вічного світового принципу, знаряддя цього принципу. Кожна жива істота має природу Будди. Відтак кількість будд – безмежна, але існує їх внутрішня єдність – Трікая. В махаяні створено свій пантеон ботхисатв.

У махаяні склалися численні автономні общини, які, виступаючи частиною суспільства, мають специфічне віровчення і культ, здатні виконувати допоміжні функції як в інших релігіях, так і в суспільній ідеології. Тому буддизм махаяни став інтегральною частиною релігійної свідомості населення далекосхідного регіону поряд з конфуціанством, даосизмом, синтоїзмом та іншими релігіями. У кожній країні існує своя національна специфіка буддизму. Наприклад, у Японії зареєстровано 160

буддійських сект, що належать шести школам: Тендай, Сикгон, Дзьодо, Нітіран, Нара, Дзен.

Сьогодні буддійська секта дзен (чань) набула популярності й серед молоді західноєвропейських країн, а також США. Особливості дзен-буддизму, заснованого ще VI ст. у Китаї індійським ченцем Бодхидхармою, полягають у передачі («від серця до серця») вчення, вірі в можливість безпосереднього контакту з всеосяжною істинною мудрістю Будди, у відмові від писемності як засобу передачі вчення Будди, переконаності у здатності осягнення його зверненням до внутрішнього світу людини. Важливе значення буддійська секта дзен надає практиці самодисципліни та психічному тренуванню.

Дзен приваблює молодь сучасних цивілізованих країн живою практикою істини, відкритою для всіх, незалежно від раси, кольору шкіри, релігійної належності. Молоді люди намагаються знайти в ній спільні риси з культурою та світоглядом країн Західної Європи.

Дзен притягує молодь і своїм загальним нігілістичним духом, який заперечує будь-які авторитети, навіть самого Будду. Це особливо імponує американській молоді, яка визнає «битницький» дзен, де немає дисципліни, виснажливих тренувань, штатного вчителя.

Один із напрямів останнього часу так звані «наркотики для просвітлення». Його послідовники вважають, що за допомогою наркотиків без традиційних тренувань можна досягти психологічного ефекту, подібного до практики дзен. Секта обіцяє своїм прибічникам повне визволення - моральне, духовне, інтелектуальне, душевну рівновагу, справжню свободу і незалежність від суспільства.

Прихильники східних культів (у тому числі дзен-буддизму) на Заході мало цікавляться сутністю релігійної теорії. Вони віддають перевагу практиці медитації, розглядаючи її як розумову акцію, спрямовану на приведення психіки у стан споглядальної зосередженості, вільної від негативних переживань.

Створюються центри «трансцендентної медитації», метою яких є досягнення «духовного оновлення» людей, прилучення їх до так званої космічної енергії, блокування негативних емоцій та інтелектуальних стереотипів. У США медитативні прийоми засвоюють у школах; у ФРН поміж студентства налічується понад 30 тис. послідовників «трансцендентальної медитації»; у Швеції функціонує «Інститут Махаріші за творчий розум», який постачає школярів посібниками з трансмедитації. Медитативний центр у Сан-Франциско має назву «Спілка буддійської практики».

Захоплення необуддизмом наших сучасників у далекому та ближньому зарубіжжі, а частково й в Україні, набуло переважно утилітарного характеру. Буддійське вчення про любов до всього живого (у філософії - сантана) й сувору підпорядкованість людського існування велінням розуму, про знання, які повинні служити благочестивому життю та необхідні, аби позбутися страждань, відіграє у соціально-психологічному розумінні роль заспокійливого засобу для віруючого, бодай тимчасового відсторонення його від кривд і прикрощів недосконалого людського суспільства. Тут, власне, йдеться про компенсаційну функцію релігії.

Зауважимо, що жодна із зазначених буддійських сект не успадковує практики й вчення раннього буддизму, оскільки кожна школа підкреслює пріоритет духу вчення перед канонічністю текстів.

Центральними постатями в школах японського буддизму, наприклад, є «видатні особи» (вчителі), які ведуть своїх послідовників до «істинної мети». Дехто з прибічників стають ченцями, однак чернець не має будь-яких особливих духовних переваг перед мирянами, як в хінаяні.

Японський буддизм - це релігія передусім для мирян. У країні існують численні буддійські організації: при сектах, великих монастирях, у школах і вузах, приватних фірмах і державних закладах.

Особливо багато організацій, що належать новим релігіям, яких близько 150, з них дві третини становлять буддійські товариства (кай) і братства

(кводан). Найбільшими є Сокагаккай (15 млн чоловік), Риссьо косейкай (5 млн) і Рейюокай (4 млн). Більшість необуддійських організацій підтримують ліберально-демократичну партію. Сокагаккай має власну політичну партію, яка є третьою за числом місць у парламенті.

Третій напрям - **ваджраяна**, або тантраяна, сформувався на початку II тис. н.е. Він практикує шлях йоги під керівництвом духовного наставника - гуру. Кожний гуру має свою методику використання системи йоги для очищення думок. У ламаїзмі, що виник на основі вчення Цзонхави (1357-1419), такі духовні наставники називаються переродженцями, або живими богами. Ламаїзм - це ієрархічна церковна система, що дублює світську державну ієрархію, встановлену Чингісханом.

Цей різновид буддизму складається з двох частин. Зовнішня культова практика ламаїзму орієнтована на накопичення заслуг, подібно до хінаяни; внутрішня, духовна серцевина вчення, або вчення ваджраяни, спрямована на злиття розуму людини з космічним тілом Будди.

Духовна серцевина має чотиричленну структуру, ототожнювану з ваджрою - символом вічності, сталості і непорушності. Це формула типу чотирьох істин: Лама – Будда - Дхарма - Сангха; посудина - таємниця - мудрість - велике єднання та ін. Згідно з тибетською традицією, тіло лами є Сангхою, його мова - Дхармою, його думка - Буддою. Вчення лами як живого Бога містить чотири екзотичних посвячення, які стосуються посудини, таємниці, мудрості, великого єднання.

Одним із організаційно незалежних різновидів махаяністського напрямку буддизму, що склався в Тибеті в VII-XIV ст. внаслідок проникнення сюди махаяни і тантризму, поєднання їх з релігією тибетців (форма шаманізму) є **ламаїзм**. Його засновником був тибетський лама Цзон-каба (кін. XIV-поч. XV ст.).

В XVI ст. ламаїзм поширюється серед монголів, а в XVII ст. проникає на територію Росії, де знаходить послідовників серед бурятів, тувинців і калмиків. Зберігаючи основні буддистські положення, ламаїзм водночас має

специфічні особливості, насамперед в ускладненій обрядовості, в масовому поширенні інституту лам, в підвищеному пошануванні їх, в беззастережній покірності, яка вважається головною чеснотою. Старший син в кожній родині послідовників ламаїзму, як правило, посвячується в лами. Звідси і величезна кількість ламаїстських (тибето-буддистських) монастирів.

Особливе місце у ламаїзмі відводиться прийдешньому Будді - Майдарі, який покарає грішників й нагородить за релігійні заслуги гідних, встановить справедливе життя.

Розроблено вчення про “10 чорних гріхів” і “10 білих чеснот” як основу моралі. Моляться в ламаїзмі, обертаючи наповнені молитовними текстами і святою літературою барабани, що замінює багаторазове виголошення молитов і заклинань.

Сьогодні в тибетському буддизмі існує декілька шкіл, єдиних у своїй основі, але різних у способах повчань. Найвідоміші з них: н’інма, каг’ю, сак’я, гелуг. Нинішній глава ламаїзму - вищий духовний авторитет всього світового буддизму Далай-Лама XIV після вигнання із своєї історичної батьківщини Тибету проживає в Індії .

Основним загальнобуддистським священним джерелом є Трипітака (“Три кошики”) – збірка канонічних текстів мовою палі хінаянської школи тхеравади, зафіксованих письмово в 1 ст. до н.е. на острові Цейлон.

Висновки.

Отже, в буддизмі ж обов'язковим є послідовне засвоєння спочатку дисциплінарних правил, згодом змісту проповідей і висловлювань Будди та його провідних послідовників, потім усвідомлення абхидхармічних текстів і трактатів. Іншими словами, процес мислення йде шляхом ускладнення етапів: від простих фактів до системного мислення. В усіх релігіях світ земний та чуттєвий всіляко принижується, а протиставлений йому «світ небесний» підноситься, утверджується як «істинне надбуття». Справді,

перебування у земному світі повинне бути використане для підготовки до «життя» в світі небесному. Природно, «вічне життя» дається як нагорода за перенесені страждання і біди під час земного існування.

Література.

Бублик С. Релігієзнавство: навч. пос./ С.Бублик. Релігієзнавство К., 2000.

Борисова З. Основи релігієзнавства: навч. пос./ З.Борисова. – К., 2006.

Закович М. Релігієзнавство: підручник. / Микола Закович. – К., 2004.

Загальне релігієзнавство.//За ред. Докаш В., Лешан В. – К., 2007.

Кислюк К. Релігієзнавство: навч. пос./К. Кислюк – К.: Кондор, 2007.

Кияк С. Другий Ватиканський собор і релігійно-суспільні проблеми сучасності: навч. пос. / Святослав Кияк – Жовква: Місіонер, 2011.

Кияк С. Ідентичність українського католицизму: генезис, проблеми, перспективи: Монографія./ Святослав Кияк – Івано-Франківськ: НоваЗоря, 2006.

Колодний А. Академічне релігієзнавство: навч.пос. / Анатолій Колодний – К., 2004.

Сидоренко О. Релігієзнавство: підручник. /О. Сидоренко – К.: Знання, 2008.

Харьковщенко Є. Релігієзнавство: підручник. / Євгеній Харьковщенко - К.: Наукова думка, 2007.

Черній А. Релігієзнавство: навч. пос. / Андрій Черній – К.: Академвидав, 2005.

Запитання.

У чому полягає характерна особливість буддизму як релігійного вчення?

Що стало соціальною причиною існування буддизму як релігії?

Яка подія започаткувала існування буддизму?

Чому пізнання «чотирьох істин» нагадує принципи медитації?

Що є кінцевою метою «восьмиступінчастого шляху» в буддизмі?

Які умови виникнення буддизму?

Напрями буддизму.

Основна доктрина буддизму.

Що є основою релігійної організації буддизму?

Як називають громаду ченців у буддизмі?

З яких частин складається «Трипітака»?

Де знаходиться найбільший буддійський храм Борубудур?

Лекція. 5

Тема. Християнство: витоки та віровчення.

Мета. Розкрити історію походження та основні причини виникнення світової релігії – християнства та основи віровчення.

Вступ.

Християнство - найчисленніша нині світова релігія. Вона має понад 2 млрд. своїх послідовників, які належать до великого різноманіття його конфесійних спільнот. З'явилося християнство в I столітті у східних провінціях Римської імперії внаслідок проникнення сюди ідей ряду месіаністських сект іудаїзму. Свідченням того, що християнство як релігія сформувалося в єврейській діаспорі, є факт написання його священних книг – Нового Завіту, Біблії давньогрецькою мовою, яка була у вжитку у діаспорних євреїв, відсутність згадки про них в книзі єврейського історика I століття Йосифа Флавія “Іудейські війни”, відсутність звернення до християнських громад з іудейських територій в книзі Одкровення Івана Богослова.

План.

1. Ісус Христос - засновник нової релігії.
2. Еволюція християнства, виникнення церкви.

3. Поділ християнства, відмінності догматики.

Зміст лекції.

1. Ісус Христос - засновник нової релігії.

Ісус Христос – засновник нової релігії. Згідно з християнським вченням засновником нової релігії є Ісус Христос – Син Божий, який з волі Батька-Бога зійшов з небес на Землю, влюдився через народження його Дівою Марією, дав людям заповіді Нового Завіту, прийняв страждальницьку смерть з метою спокути першородного гріха, воскрес і вознісся на небо і, як невід’ємна іпостась Святої Трійці, зайняв своє місце справа від Батька і має ще раз прийти у світ для здійснення страшного суду.

За християнським віровченням, засновником цієї світової релігії є Ісус Христос (від грецьк. Christos – помазаник, месія). Більшість християнських церков, окрім монофізитських, вшановують Ісуса Христа як боголюдину. В новозавітній літературі (зокрема в Євангелії від Матвія) говориться, що дружина плотника Йосипа Марія чудово зачала від Духа Святого і, залишившись непорочною, народила у Віфлеємі Ісуса. Щоб зберегти дитя від переслідувань царем Іродом, сім’я за порадою архангела Гавриїла відправилася в Єгипет. Після повернення звідти в Галілею Ісус був хрещений Іваном Хрестителем і почав активну пропаганду свого вчення. Допомагали йому в цьому 12 учнів, названих апостолами. Образ Ісуса Христа, чиє ім’я носить одна з найбільших релігій світу, завжди привертав увагу дослідників. Таємниця цієї постаті та її імені знаходить історичну розгадку у витоках християнської церкви.

Для віруючих перших християнських громад, що склалися з євреїв, які увірували в спасіння Богом знедолених. Месія - Христос-Спаситель (він в Апокаліпсисі називається ще Агнцем, Сином Людським, Альфою й Омегою) ще не прийшов, але «скоро гряде». Сутність цих вірувань відображена у біблійній книзі «Апокаліпсис».

Образ Ісуса Христа для віруючих другої половини I ст. н. є. - небесна істота. Його очі горять вогнем, ноги з розжареного заліза, голос, мов гуркіт водоспаду. Він з'явиться на небі, скине Сатану і встановить тисячолітнє царство християн на землі.

Минав час, а обіцяне пришествя Христа на небі не здійснювалося, спасіння віруючих не приходило. Частина християн відійшла від віри, а ті, що залишилися, змінили своє вірування. Вони почали говорити, що Христос з'явиться на Землю у вигляді людини. В першій половині II ст. розвиток християнства відбувається через етап так званого докетизму (грец. «докео» - здаватись) - віри в близьке пришествя Христа.

До середини II ст. серед християн укріплюється вірування, що Христос вже перебуває на землі у вигляді людини. Отже, пришествя вже звершилося, спасіння людей прийшло. Легенди про пришествя на землю Христа-Спасителя, що передавалися з вуст у уста, у другій половині II ст. набули назви «Євангелія» («Радісні повідомлення», «Благі вісті», «Благовіст»).

На зміну докетизму приходять євангелізм. У вжитку з'явилися понад 40 євангелій. Основні етапи трансформації образу Христа в релігійних віруваннях первісних і ранніх християн простежуються за тими документами, що дійшли до нас, у тому числі й за священними книгами християн, які склали Новий Завіт: Апокаліпсис, Послання апостолів,

Євангелія, Діяння святих апостолів. Вони дають змогу окремим вченим зробити висновок, що Христа як історичної особи не було. Не був він також історичним засновником нової релігії.

Біографія євангельського Ісуса Христа складалася запозиченням з «біографій» інших, більш давніх, відомих у Римській імперії і вшановуваних богів. Тому Ісус Христос народжується у день зимового рівнодення - 25 грудня, як бог Сонця Митра, від діви Марії, на яку зійшов дух святий у вигляді голуба, як і бог Будда, на матір якого, Майю, зійшов дух святий у вигляді слона; вмирає й на третій день воскресає, як і боги Осіріс, Аттіс, Адоніс.

У євангеліях перед нами постає компілятивний образ, створюваний у міру вміння й фантазії євангелістів. Про те, що образ Ісуса Христа виводився не з реальної історичної особи, свідчить суперечливість євангельських розповідей про будь-який факт із життя Христа. Богословам так і не вдалося створити за євангельськими розповідями цілісну оповідь про Христа. Взаємновиключаючу суперечність розповідей про Христа діячі церкви подолали тим, що усунули 36 євангелій, залишивши лише чотири, найбільш узгоджені між собою. Наприкінці II - початку III ст. перед авторами оповідей про земне життя спасителя постала проблема співвіднести походження свого Бога з реальними історичними рамками.

Для цього відсунули земне життя Христа на 150 - 200 років. Саме тоді, на початку нашої ери, в Палестині блукали десятки людей, які називали себе месіями - спасителями народу від римського поневолення.

Серед таких месій був і один з проповідників християнства на ймення Ісус. Про нього відомо, що він був сучасником Іоанна Хрестителя, царя Ірода, прокуратора Понтія Пілата. В нього були брати і сестри, а його брата Іакова закидали камінням в Єрусалимі в 70-х роках I ст.

Більше нічого з вірогідних джерел невідомо про життя Ісуса Христа. Історична випадковість виявилася в тому, що ординарний проповідник християнства на ймення Ісус Христос став прототипом євангельського Ісуса Христа.

У сучасному релігієзнавстві набули поширення дві концепції походження образу євангельського Ісуса Христа: міфологічна та історична.

-Міфологічна школа стверджує, що образ Ісуса Христа склався на основі легенд і міфів дохристиянських релігій.

-Історична концепція твердить, що це був один із реальних проповідників християнства.

Християнство як світова релігія з'явилося тоді, коли "прийшла повнота часу" і Бог зміг послати на Землю сина свого

Зраджений своїм учнем Іудою, Ісус був засуджений синедріоном (іудейським судом) до смерті – розіп'ятий на хресті, а опісля був похований в печері. Після суботи він воскрес. Християни вірять у друге пришестя Ісуса Христа. Проте не всі вони однаково уявляють Спасителя.

Так, іудео-християни вважають його сином Йосипа, монофізити не визнають людську природу Ісуса Христа. Цельс і Талмуд дають версію Ісуса Христа, яка не співпадає з офіційною християнською. Ісус, нібито, був незаконним сином пряхи Марії та римського солдата Пантери.

Уява про Ісуса Христа в християнській свідомості змінювалася протягом 1-III ст. Якщо в найраннішій новозавітній книзі Одкровенні св.Івана Богослова (68-69 рр.) Ісус Христос – небесна істота, то вже в Євангеліях знаходимо описання його земного життя.

Окрім богословської, існують інші версії Ісуса Христа. Посилаючись на суперечливість його описання в новозавітній літературі, мовчання відомих діячів 1 ст. в своїх творах про Ісуса Христа, ряд дослідників вважають його міфічною особою.

Багато дослідників визнають історичну основу образу. Відома для свого часу особа – “праведна людина”, “вождь заколоту”, проповідник – з часом здобула риси Спасителя, була наділена його шанувальниками надприродними властивостями.

Додаткові аргументи для історичної школи дали кумранські рукописи. Страчений першосвящеником “наставник праведності” громади, згідно вчення есенів, воскресне і буде судити всі народи. До того ж, в останніх розділах Євангелія від Матвія описується перепоховання тіла Ісуса, чим історична школа з'ясовує появу версії про його воскресіння як просто пущений слух.

З точки зору космічної концепції, Ісус Христос – це реальний пришелець із інших світів, якого земляни наділили надприродними властивостями. Про це свідчить, нібито відсутність описання дитячих і юнацьких років його життя в ранніх Євангеліях Марка та Івана, поява на небі нової зірки –

Віфлеємської, з'явлення Ісуса Христа, зокрема в Євангелії від Івана, про достовірність існування на небі його “батька небесного”, зображення на деяких іконах об'єктів, що нагадують своєю формою ракету, й розміщення в них Ісуса Христа, малювання на головах святих німбів-скафандрів тощо. Багато інших космічних елементів утримує Апокаліпсис та Євангеліє від Івана.

Незважаючи на різнобій в розумінні природи Ісуса Христа, всі названі концепції визнають його засновником нової релігії.

2. Еволюція християнства, виникнення церкви.

Становлення християнської церкви - складний і тривалий процес. Малочисельні, сектантські за своєю сутністю громади перших християн (друга половина I ст.) склалися з рабів, плебейства римських окраїнних провінцій Палестини та Малої Азії. Це була релігія поневолених і гноблених.

Давні греки створили духовний ґрунт для поширення християнства, дали йому універсальну мову, на якій писалися новозавітні книги і на яку було перекладено і Старий Завіт Біблії.

Переклад цей називається Септуагінта Грецькі філософи створили вчення, які зруйнували старі політеїстичні вірування, формували неприязнь до земного світу як лише тіні істинного світу, в якому існують вищі ідеали. Але їх філософія не вела до Бога як особистості, взагалі не виявила якусь свою життєздатність. Зруйнувавши політеїстичні світобачення, вона створила той духовний вакуум, який заповнило християнство.

Давні євреї релігійно підготували появу християнства. Зародившись в єврейському середовищі, християнство запозичило від іудаїзму весь канон його священних книг – Старий Завіт, його Бога і святих, моральний канон – Десять заповідей Мойсея, багато елементів культу.

На формування самобутності ідеології християнства великий вплив мали різні месіаністичні іудейські секти. Найбільшу роль в цьому зіграла громада есенів або кумранітів

Ессени – члени релігійної громади, яка існувала на березі Мертвого моря в долині Кумран у II ст. до н.е. – I ст. н.е. Хоч кумраніти й сповідували іудаїзм, проте вони не визнавали першосвящеників, себе називали “синами світла”, вірячи в те, що сутичка із “синами тьми” призведе їх до перемоги над злом.

Для раннього християнства не є характерним той дуалізм (боротьба світла й пільми), який притаманний ідеології Кумрану, та строга регламентація діяльності своїх членів, яка характерна для кумранської громади. У вченні кумранізму відсутні ті догмати (трійці, втілення та ін.), які є основою християнської релігії. Кумранізм – це іудейська секта з яскраво вираженою ідеєю винятковості й обраності єврейського народу. Кумранітство скоріше є перехідною сходинкою від іудаїзму до християнства, ніж ранньохристиянською громадою.

Кумраніти жили замкнутою громадою, яка називалася “Новий завіт”. Вони не підтримували ніяких зв’язків з містами із-за “зіпсованості” їх мешканців. В громаді була сувора дисципліна. Кумраніти засуджували рабство, ввели спільність майна, сумісну працю, обов’язкове вивчення своїх “священних книг”.

Режим життя в їх громаді був близьким до монастирського. Засновником громади кумранітів вважався якийсь переслідуваний “нечестивим жрецем” “вчитель праведності”, “наставник мудрості”, в прихід якого на Землю кумраніти глибоко вірили. Сюжетне описання життя цього “вчителя” в кумранських книгах й Ісуса Христа в Новому Завіті значною мірою співпадає. До того ж, кумраніти засновника своєї громади називали Христом, тобто Спасителем.

Вчення кумранізму відіграло велику роль у формуванні ідеології раннього християнства. Характерно, що як кумраніти називали себе “синами

світла”, то так само і християни називаються в новозавітних книгах. Їх поєднує також ідея спільності майна, заперечення шлюбу і сім’ї, ряд обрядів і звичаїв, зокрема хрещення.

Такі громади чекали першого пришествя Христа-Спасителя, який нещадно покарає верхи і власті Римської імперії, знищить місто-блудницю Рим, встановить на землі своє тисячолітнє царство. Потім спаситель прийде на землю вдруге і влаштує суд над усіма людьми.

Громади перших християн склалися передусім з євреїв, особливу роль у своїх віруваннях вони відводили іудейському народу: Христос врятує іудеїв, царювати з Христосом будуть іудеї, судити всі народи належить іудеям.

На початку II ст. гнані, «катакомбні» громади перших християн вгамовують свої бунтарські пристрасті щодо властей Римської імперії. Вони визнають, що спасіння потребують не лише іудеї, вони пускають у свої громади і неєвреїв, але й далі ставлять іудеїв вище за тих, хто не визнавав обряду обрізання. Армія проповідників християнства (скорого, грядущого для всіх спасіння) поволі створює цілу мережу християнських громад, яка поширилася на всю імперію.

З середини II ст. у християнські громади починають вливатися представники правлячої верхівки Римської імперії. Саме християнство докладає зусиль до того, щоб домогтися довір'я властей. Починається період євангелізму: царство Боже переноситься в потойбічний світ, пришествя Христа визнається здійсненим фактом, а страшний суд - справою віддаленого майбутнього.

Християнські громади все ще переслідуються державою як політично неблагонадійні. Переслідування, зрештою, мали й відверту мету пограбування християн і збагачення можновладців. Однак поступово починає формуватися церква, консолідуючи розрізнені, різновірні й нерідко ворогуючі громади віруючих.

Поширивши свій вплив на значні території та на народи імперії, християнство вже на початку IV ст. (Міланський едикт 313 р.) домагається стану терпимої релігії. Тепер вже за допомогою державної влади християнство стрімко консолідується в єдину пануючу церкву, підпорядковуючи церковному апаратові основну частину віруючих.

У 325 р. християнство указом імператора Константина Великого проголошується державною релігією Римської імперії. Конститууючись у державну церкву, християнство починає енергійно переслідувати як інші релігії, так і нецерковних християн.

У 1054 р. колись єдина християнська церква остаточно розкололася на: західну (католицьку, римо-католицьку, латинську) і східну (православну, ортодоксальну, візантійську, грецьку). В XVI ст. у Європі в ході Реформації виникає протестантизм, який згодом поділився на кілька течій, основні з яких лютеранство, кальвінізм, англіканство.

Нині християнство поділяється на чотири головних церкви: давньосхідні (Антиохійська, Александрійська, Єрусалимська, Константинопольська); католицька; православна; протестантизм. Ці церкви та напрями, що виникли з них (деномінації, розколи та секти) охоплюють 95 % сучасних християн.

Одним із теоретичних джерел християнства була філософія Філона Александрійського (20 р. до н.е. – 50 р.н.е.), зокрема його вчення про Логоса-Сина Божого як посередника між Богом і людьми. Формування християнської догматики і культу відбувалося протягом декількох століть. Первісне християнство не знало уявлень про Трійцю, першородний гріх, боговтілення, хрещення та ін., не мало строго лімітованих обрядових дійств. Тривалий час різні регіональні християнські об'єднання вели між собою дискусії з приводу витлумачення деяких догматів, зокрема Трійці, ставлення до обрядів, принципів організації християнської церкви.

З II ст. управління об'єднаннями християн переходить до єпископів. З III ст. вищим органом влади християн стали з'їзди єпископів - собори. Нікейський (325) і Константинопольський (381) собори затвердили Символ

віри християнства. В V-VIII століттях ще відбулося п'ять загальнохристиянських соборів, які зіграли помітну роль у формуванні віровчення нової релігії. З II ст. на провідну роль у християнстві стали претендувати єпископи Риму.

При імператорі Константині в 324 року християнство стало державною релігією. Завдяки космополітичному характеру свого вчення, відсутності на ранніх етапах розвитку закріплених форм культу, абстрактності суспільно-політичних і моральних принципів, нівелюванню соціальної нерівності та ін. християнство з часом стало світовою релігією. Для нього тоді неістотним було те, хто ти є – еллін, іудей чи скиф, раб чи вільний, виконуєш іудейські обряди, а чи ж ні.

3. Поділ християнства, відмінності догматики.

В організаційному відношенні християнство ніколи не було єдиним. Проте з перших десятиліть свого формування як нової релігії, що засвідчують Послання апостолів, християнство не було однорідним. Так, вже в Одкровенні Івана Богослова згадуються різні групи християн, зокрема николаїти, прибічники Валаама, пророчиці Єзавелі. Однією з ранніх християнських сект були іудео-християни, тобто ті християни, які повністю не порвали з іудаїзмом і дотримувалися ряду іудейських обрядів. Себе вони називалися “єбїонїтами” (жебраками), “євреями”, “назорєями”. Іудео-християни проповідували цілковите зречення від світу, чекали другого пришествя, засуджували багатство, вшановували Ісуса Христа як праведну людину, на яку при хрещенні зійшов дух Божий.

В II ст. серед християн поширюється гностицизм, секта монтанїстів. В III-IV ст. кількість християнських сект збільшується, з'являються секти донатїстів, агностиків, поширюється аріанство. В боротьбі цих груп відточувалися принципи ортодоксального християнства.

В 1054 році відбувся його поділ на православ'я і католицизм, а в XVI ст. із останнього, внаслідок Реформації, сильного антифеодального і антикатолицького руху в Європі, виділилася протестантська гілка, яка являє собою велику сукупність різних течій. В свою чергу православ'я, поділяючись на ряд автокефальних церков, також породило у своєму середовищі численні секти і напрями.

Поділ Римської імперії на Західну і Східну, який відбувся в 395 році, поклав початок розколу християнства на православ'я і католицизм. Йшла боротьба між владиками Константинополя і Риму за право домінування в християнському світі. Особливої гостроти ця боротьба набрала в IX столітті, коли вони не змогли поділити владу над Болгарію. Зрештою в 1054 році відбулося взаємне прокляття, яке майже на тисячоліття виключило будь-які контакти між Патріархом Константинопольським і Папою Римським. Оскільки Східне християнство не вносило ніяких змін ні в догматику, ні в канони чи обряди раннього християнства, то воно перебрало на себе назву православ'я. Західне християнство прагнуло утвердити себе як вселенську (кафолічну) церкву, посилаючись на те, що першим папою в Римі був апостол Петро, на якому Христос збудував свою церкву. Саме тому воно стало називатися католицьким.

Відзначаючи той факт, що і православ'я і католицизм є християнством, бо ж вони ґрунтуються на одному і тому ж Символі віри і рішеннях перших Семи Вселенських Соборів, визнають Біблію як свою священну книгу, вкажемо тут на ті особливості догматичного, канонічного і обрядового характеру, які їх відрізняють:

а) Відмінності догматичного характеру. Насамперед різниця ці течії християнства розуміння сходження Духу святого (спір про *filioque*). Якщо православні твердять, що він сходить лише від Бога-Батька, то католики вважають, що він сходить також і від Бога-Сина. Окрім раю і пекла у католиків є вчення про чистилище, куди душа попадає відразу після смерті людини. За земні гріхи можна відкупитися, придбавши необхідну кількість

індульгенцій. Такого у вченні православних немає. Окрім цього, католики також прийняли догмат непорочного зачаття Марії (1854 р.) і догмат непогрішимості Папи (1870 р.).

б) Відмінності канонічного характеру. Католики, на відміну від православних, визнають верховенство Папи і мають Ватикан за свій світовий духовний центр. У православних хоч Патріарх Константинопольський і вважається Вселенським, але він лише перший за рангом серед глав інших православних церков. Православ'я роз'єднане на більше двох десятків автокефальних церков і не має свого вселенського центру. У католиків, окрім трьох історично усталених ступенів священства – диякони, пресвітери (ієреї) та єпископи, є ще й четвертий -кардинали. Якщо в останніх наявна заборона священникам одружуватися (вони мають дотримуватися цілібату), то православний не одержить священничий сан без одруження або прийняття монашества. Православні визнають лише перші сім Вселенських соборів. Нові вони не спромоглися провести. То в католиків їх уже понад двадцять. Католики, до того ж, визнають латинську мову як канонічну.

в) Обрядова відмінність. Якщо в православ'ї хрещення має відбуватися через занурення у воду, то в католицизмі – через обливання. Обряд миропомазання православний священник здійснює під час хрещення, а католицький (і то лише єпископ) – під час обряду конфірмації десь у 7-12-річному віці. У православ'ї і клір і миряни причащаються водночас хлібом і вином (тілом і кров'ю Христа), в католицизмі миряни причащаються під час таїнства євхаристії лише тілом Спасителя, клір – тілом і кров'ю. Католики мають як канонічний чотириконечний хрест, православні – шестиконечний. Православні хрестяться трьома пальцями (на честь святої Трійці), католики – п'ятьма, що символізують рани Христа під час його розп'яття. Якщо католики абсолютизують в своїй обрядовій практиці страсті Ісуса Христа, то православні возвеличують його воскресіння, а відтак поєднання землі з небом.

Висновок.

Втягуючи все нові й нові прошарки населення до своєї церкви, християнство водночас розширювало простір для залучення до свого вчення елементів їхніх попередніх релігійних вірувань та звичаїв. Все, що сприяло зміцненню християнства, було запозичене з інших релігій. Навіть через десять століть після свого виникнення християнство, прийшовши на Русь, включило до свого церковного культу релігійні вірування і атрибути обрядів східних слов'ян: крашанки, весняні моління (поминання) на могилах померлих, купальські обряди в середині літа тощо.

Література.

Бублик С. Релігієзнавство: навч. пос. /С.Бублик. Релігієзнавство К., 2000.

Борисова З. Основи релігієзнавства: навч. пос. /З.Борисова. – К., 2006.

Закович М. Релігієзнавство: підручник. /Микола Закович. – К., 2004.

Загальне релігієзнавство.//За ред. Докаш В., Лешан В. – К., 2007.

Кислюк К. Релігієзнавство: навч. пос./К. Кислюк – К.: Кондор, 2007.

Кияк С. Другий Ватиканський собор і релігійно-суспільні проблеми сучасності: навч. пос. /Святослав Кияк – Жовква: Місіонер, 2011.

Кияк С. Ідентичність українського католицизму: генезис, проблеми, перспективи: Монографія. /Святослав Кияк – Івано-Франківськ: НоваЗоря, 2006.

Колодний А. Академічне релігієзнавство:навч. пос. /Анатолій Колодний – К., 2004.

Сидоренко О. Релігієзнавство: підручник. /О. Сидоренко – К.: Знання, 2008.

Харьковщенко Є. Релігієзнавство: підручник. /Євгеній Харьковщенко - К.: Наукова думка, 2007.

Черній А. Релігієзнавство: навч.пос. /Андрій Черній – К.: Академвидав, 2005.

Запитання.

На вашу думку, Ісус Христос – реальна історична постать чи міфологічна?

Які особистісні якості були характерні для Ісуса Христа?

До чого закликав людей Ісус Христос у своїх проповідях?

Де і коли виникло християнство?

Що стало причиною виникнення християнства?

В яких географічних межах поширювалося християнство на різних етапах?

Чим зумовлене введення християнства у Київській Русі?

Вказати причини розколів (867р,1054р.1204р.) у християнстві.

Релігійна організація в християнстві.

Лекція. 6

Тема. Православ'я, культова основа.

Мета. Засвоїти основи віровчення і культу православ'я, розрити головні його доктрини.

Вступ.

На шляху до становлення державної релігії Римської імперії християнство мусило здолати серйозний вплив і внутрішній опір традиційних релігій численних народів і держав, підкорених Римом. Консолідація розрізнених християнських громад у єдину церкву пролягала так само через боротьбу з різноманітними напрямками, течіями та відтінками у самому християнстві. Кожен крок на шляху до свого утвердження раннє християнство робило в запеклому протиборстві з родоплемінними релігіями та ідейними розбіжностями у своєму власному середовищі. Перемога нової релігії в умовах жорстокої соціально - економічної дійсності Римської імперії свідчила не лише про ідейний потенціал цієї релігії. Ця перемога довела, що в надрах давньоримського суспільства визріли соціально-економічні й гносеологічні передумови для появи космополітичної, світової релігії – християнства.

План.

1. Історія православ'я.
2. Віровчення і культова основа православ'я.

Зміст лекції.

1. Історія православ'я.

Православ'я - один із трьох головних напрямів християнства. Процес формування християнства був тривалим, суперечливим і складним. Вже у перші століття християнство залишило глибокі сліди свого впливу в реальному існуванні Римської імперії. Надалі в державній релігії Римської імперії усе виразніше виокремлювались два напрями - західний і східний, що було зумовлено особливостями її розвитку. Ця колись могутня імперія переживала глибоку кризу. Її економічні основи, суспільний устрій, духовне життя захиталися від численних повстань рабів і пригноблених народів, підточувалися міжусобною боротьбою за владу в панівних верствах суспільства, а також безперервними загарбницькими війнами. Під загрозою опинилась і сама цілісність імперії: зі сходу їй загрожували Перська держава, з півночі - германські племена.

Під тиском несприятливих обставин імператор Костянтин переносить у 330 р. столицю імперії з Риму до східної колонії - Візантії, яка дістає назву Константинополь. Наприкінці IV ст. імперія поділяється на західну й східну частини. У 476 р. західна частина Римської імперії розпадається під ударами завойовників на численні великі й малі феодальні держави. Східна ж частина зберегла свою цілісність до XV ст.

У своєрідних умовах західної і східної частин колись єдиної імперії поступово склалися два центри християнства - Рим та Константинополь. Феодальна роздрібненість Західної Європи сприяла формуванню духовного центру, що підноситься над світською владою. Римський єпископ, найвпливовіша постать серед церковних ієрархів і найбагатший володар,

намагався успадкувати навіть імператорський трон. З VII ст. лише за римськими єпископами утверджується титул папи, який до цього мали майже всі єпископи.

Візантійський духовний центр формувався за умов монолітної, стабільної держави із сильною імператорською владою. За наявності централізованої світської влади тут спостерігається роздрібненість церков. Стародавні східні церкви - Константинопольська, Антиохійська, Александрійська та Єрусалимська - конститууються як рівноправні й автокефальні, тобто незалежні. Формальне верховенство як першого серед рівних визнається за константинопольським патріархом. Усі церкви беззастережно визнають верховну владу імператора і його статус світського глави церкви.

Рим і Константинополь втягуються у багатовікову виснажливу боротьбу за домінуючий вплив у християнському світі. Розпочалась і богословська полеміка з приводу догматики та культу. Спільні релігійні ідеї, культові дії, церковна організація зазнають в обох християнських центрах особливої інтерпретації і практичних змін. Гострі суперечки призвели до рішучого розмежування та до цілковитого поділу церков у 1054 р.

Обидва центри претендують на пануючу роль у християнстві. Західна церква привласнила титул всесвітньої, східна - кефальної, що практично тотожне поняттю «всесвітня». Православні й католицькі богослови тлумачать розкол у християнстві, виникнення двох його напрямів догматичними та культовими відмінностями, відхиленнями від християнської ортодоксії. Насправді ж обидва напрями у християнстві виникли з якісно відмінних умов функціонування церкви у Візантії й Римі, на Сході й Заході. Православ'я та католицизм були покликані до життя всім перебігом подій, своєрідністю історичної ситуації, яка й сформувала догматичні й культові особливості, не тотожні, ідеологічні трактування.

Київська Русь напередодні запровадження християнства в релігійному відношенні передусім була державою з усіма інститутами й атрибутами

державної влади, з суттєво вираженим класовим розшаруванням. Як державне утворення ранньофеодального типу Київська Русь активно функціонувала на європейській арені впродовж століття. Відбувався інтенсивний процес групування окраїнних земель довкола «стольного граду» Києва. З Київською Руссю рахувалися держави Європи, Візантії, Хозарський каганат - країни, в яких давно вже утвердився один з варіантів монотеїзму (християнство, іслам, іудаїзм).

Необхідність підтримання нормальних торговельних, політичних і культурних відносин між ними й Руссю штовхала державу Рюриковичів у тому самому напрямі. Це - зовнішні причини, що пояснюють зміну релігії нашими предками. Значно складнішими були причини внутрішні.

У релігійному відношенні Русь була політеїстичним, традиційно язичницьким суспільством. Стародавній пантеон язичницьких богів (Хорс, Велес, Перун, Мокоша та ін.) міцно утримував під своїм духовним контролем основну частину населення. Усе селянство і численне міське населення не мали ніяких спонукальних причин відмовлятися від могутньої та древньої релігії своїх предків.

Проте хрещення Русі відбулося. Чим це зумовлено? Традиційні для релігієзнавчої літератури причини мало переконливі. Адже для того щоб використати християнство як ідейний важіль впливу на свідомість народу, чи як об'єднуючу та згуртовуючу суспільство і державу ідею, чи як обов'язкову умову освячення верховної влади, потрібні були століття. Лише після цього християнство дістало змогу утвердитися в свідомості народу як системні ідейні норми та моральні настанови. Цей процес завершився лише в XVI ст.

Упродовж X-XI ст. вплив християнства на свідомість русича-язичника був досить незначним. З цієї самої причини великий князь не міг спертися на християнську церкву з метою посилення своєї верховної влади. На перших порах свого існування церква сама потребувала підтримки і захисту великого князя. Однак у чому ж причина?

Суспільні відносини на території Східної Європи в X ст. набули значного перелому. Вперше в історії на зміну родоплемінному суспільству, яке не мало гострих соціальних суперечностей, згуртованого й однорідного у своїй структурі, приходять феодальне класове суспільство і держава. Правлячу та пануючу частини цієї держави становлять воїни-дружинники, бояри, світліші князі на чолі з великим князем, який увінчував всю багаторівневу піраміду. Це були люди, які в міру своїх майнових і станових особливостей немовби «вириваються» з єдиного монолітного устрою традиційного родоплемінного суспільства, поривають з ним і підносяться над ним як його керівна верхівка.

Утворюється принципово нова система зв'язків та відносин. Починає формуватися традиційна для феодалізму, проте зовсім неприйнятна для безкласового родоплемінного суспільства нова шкала цінностей, принципів і моральних норм. Київська Русь перебувала на етапі утвердження своєї державності. Для завершення процесу їй бракувало єдиної ідеології, яка б стала інтегруючим принципом для всього суспільства. Такою ідеологією за тогочасних умов могла бути лише релігія.

Наприклад, мораль роду та племені ототожнювала вбивство родича із самогубством. Експлуатація і поневолення своїх одноплемінників виключалися повністю. У феодальному суспільстві феодал-землевласник, отримавши від князя в користування землю, змушений був експлуатувати своїх одноплемінників, щоб утримати дружину та служити з нею князю, адже він міг позбутися свого боярського стану. У боротьбі за владу, за престол князі вбивали один одного, брат вбивав брата. Все це суперечило традиційним родоплемінним моральним нормам, освяченим язичницькою релігією.

Так, 14 серпня 988 р. грецькі єпископи та священники хрестили жителів Києва. Для хрещення Русі будуть потрібні століття, а крім символів православ'я - нерідко меч і кров. Акція хрещення 988 р. у релігійному відношенні суто символічна дія без віросповідних наслідків. Однак у

політико-правовому відношенні - це акт великої історичної ваги: він давав великокнязівській владі юридичну й моральну підставу проголосити Київську Русь християнською державою.

З християнством на Русь прийшли й певні набутки матеріальної та духовної культури Візантії. Зокрема, це цегляне мурування, огородинство, храмова архітектура, іконопис, церковна музика і співи, основи письма. У православних монастирях формувалися бібліотеки, склалися літописи. Не всі їх автори були Несторами-літописцями, та й писали вони переважно історію церкви, життя «святих», однак чимало літописів зберігають пізнавальне значення. Це був, звичайно, не однобічний рух культури, а процес, в якому відбувався обмін духовними надбаннями. Київська Русь презентувала Візантії й Європі вагомий потенціал своєї культури.

2. Віровчення і культова основа православ'я.

Православ'я має біля двохсот мільйонів своїх послідовників, головним чином у країнах Східної Європи і Близького Сходу. Склалося православ'я на території Візантії, а самостійною течією в християнстві офіційно стало в середині XI століття. Воно зазнало на собі впливу особливостей історичного розвитку Візантійської імперії. Одна з характерних рис православ'я – прихильність до традиційного християнського догматичного базису і культу.

Віровчення його ґрунтується на двох головних джерелах – Святому Письмі (Біблія) та Священному переказі (рішення вселенських і помісних соборів IV-VIII ст.ст., праці Отців церкви). Догматика православ'я, як і всього християнства, викладена в Нікео-Константинопольському Символі віри (IV ст.), який визнає триєдність Бога, боговтілення, спокутну жертву Ісуса Христа, потойбічне воздаяння та ін. Велике значення в православ'ї надається обрядності, центральною складовою якої є сім християнських таїнств. Особлива роль тут відводиться культу святих, вшануванню ікон, церковним святам, постам.

Основу православного віровчення становить спільний для всього християнства Символ віри властивий будь-якій релігії. Це стислий виклад основоположних догматів, на яких розбудовується вся розгалужена система віровчення. Християнський (апостольський) Символ віри прийнято на перших вселенських соборах церкви у Нікеї (325) та Константинополі (381) після тривалих богословських дискусій, гострих зіткнень поглядів і позицій отців церкви.

Символ віри догматизує, виводить у ранг абсолютних істин, які мають сприйматися беззастережно і без сумніву, тобто на віру, ряд положень, що стосуються образу Бога, церкви, потойбічного життя. Основні з цих догматів: про три іпостасі Бога (Бог-отець, Бог-син, Бог-дух святий); зішестя святого духа від Бога-отця; про боголюдину, спокуту жертвну смерть, воскресіння, вознесіння Ісуса Христа; про друге пришестя Спасителя, воскресіння в день Страшного суду всіх померлих для життя вічного; про гріховну природу людини, необхідність смирення й упокорення задля небесного блаженства; про святість єдиної апостольської церкви тощо.

Утвердженню Символу віри у свідомості віруючих, пропаганді його сутності православ'я надає особливого значення. Символ віри виконується як молитва на богослужіннях і в побуті, в традиціях православ'я та хорове його виконання у храмах. Змістовне тлумачення Символу віри подано в православному Катехізисі, що виконує функцію навчального посібника в системі початкової релігійної освіти парафіян.

Ідейним джерелом православного віровчення є Біблія і священний переказ, який охоплює рішення перших семи вселенських соборів (IV-IX ст.), а також теологічну й філософську спадщину, політико-соціальні доктрини «учителів церкви», християнських письменників II-VIII ст.- Юстина, Тертуліана, Климента Александрійського, Орігена, Василя Великого, Григорія Ніського, Августина та ін.

Християнська ортодоксія розглядає земне Життя як підготовку до вічного блаженства в потойбічному світі, вимагає від пастви невтомних

молитов, сумлінного відвідування храмів, ретельного дотримання релігійних обрядів і відповідних християнській моралі вчинків.

Головним складником православ'я як вчення є віра в надприродні сили та явища. Православ'я має в своєму пантеоні несяжну кількість надприродних істот, яким поклоняються віруючі: всемогутній Бог, найвища нематеріальна сила, безплотний дух, творець і управитель світу та його протилежність - не менш могутній Люцифер, диявол, Богом створений, проте занепалий ангел. Православний календар містить понад тисячу імен святих, серед яких - царі, імператори, церковні діячі.

Православна церква дотримується рішення третього Вселенського собору в Ефесі (431 р.) про визнання діви Марії богородицею, матір'ю Ісуса Христа, народженого внаслідок непорочного зачаття. Вшанування діви Марії як богині, заступниці знедолених, має на меті піднести авторитет православної релігії серед віруючих жінок.

З православного віровчення постає діяльний бік релігії, її культ. У православ'ї він має свої особливості, видові відмінності, що формують віросповідне обличчя церкви. Серед культових особливостей православ'я слід зазначити поклоніння іконам, нетлінним мощам, культ хреста й очисної сили води. Культові дії православ'я формувалися у надрах християнства і сягають глибини століть, у давні вірування наших далеких пращурів.

Культ ікон - живописних зображень Ісуса Христа, діви Марії, святих, різноманітних церковних подій є відгомонам первісних релігійних вірувань, зокрема фетишизму і магії. Залишки дохристиянських вірувань пережили століття і ввійшли до арсеналу навіть світових релігій. Ікона у православ'ї виступає як фетиш. Вшановуючи її, віруючі сприймають іконопис як молитовний образ, який може вплинути в бажаному напрямі на Бога та святих. Водночас ікона сприймається і як самостійне божество, наділене магичною силою. Через ікони церква впливає на почуття віруючих також могутньою силою мистецтва.

Культ мощей також поширений у православ'ї. Це останки померлих людей, які в певних умовах середовища, температурного режиму, характеру ґрунтів зберігаються, природно муміфікуються. Нетлінність останків церква оголошує чудом, видає за доказ святості земного життя певної людини. Через культ мощей православ'я прагне підтримати й зміцнити віру в святих, божих угодників. Їхні моці, повчає церква, сповнені чудодійної сили, а місця поховання святих мають цілющі властивості. Тому кожен монастир і деякою мірою церква володіють нетлінними мощами святих.

Хрест - священний символ розіп'ятого Ісуса Христа, знаряддя його страсти. Наука свідчить, що християнство запозичило цей символ з дохристиянських культів. У багатьох давніх народів хрест був символом вогню, який добувався тертям, символом сонця, самого життя. Вшанування хреста було узаконене в християнській церкві лише в IV ст. Умовність цього символу доводиться й тим, що в одних течіях християнства визнається різна конфігурація хреста (в православ'ї — чотири-, шести- і восьмиконечний), в інших, наприклад в адвентистів, баптистів, п'ятидесятників, культ хреста взагалі відсутній.

Культ «святої води» так само визначився під впливом давніх вірувань, коли вода, її цілюща, очисна сила була фетишем первісних людей. Цю віру прагне закріпити сучасна церква, вживаючи «освячену» воду для різних магічних дій. Свіжа вода із зимової криниці, в яку занурюють срібний хрест, майже позбувається бактерій і довго зберігається. Просте дійство церква підносить як чудодійний акт, оточує його ореолом святості.

Молитва - це традиційний магічний прийом, звернення до Бога, своєрідні заклинання у формі благань. Молитва - це вербальна форма спілкування людини з Богом. У молитві служителі культу та віруючі прохають надприродні сили подарувати різні блага і відвернути зло. Молитвами супроводжуються майже всі релігійні церемонії. Місцем колективних молінь є православні храми. Тексти молитов створюються духовенством і вміщуються в молитовниках. Молитви є інтегруючим чинником, який

згуртовує єдиновірців під склепінням храму; вони виробляють стійку емоційно-психологічну потребу в колективних магічних діях, формують переконання про рятівну місію церкви. Молитви поділяють на вдячні, хвалебні, прохальні.

Релігійні обряди - це магічні церемонії, що відбуваються за усталеним ритуалом. Обряди православної церкви ґрунтуються на семи таїнствах: хрещення, миропомазання, сповідь, причастя, шлюб, священство, соборування. Обряди різнобічно впливають на почуття і розум віруючих — довершеністю форм, розмаїттям магічних дій, широким спектром церковної атрибутики, піднесеною урочистістю виконання, утаємниченим сенсом.

Ядром християнської моральної доктрини є зафіксована в Новому Завіті заповідь любові: “Люби Господа Бога всім серцем своїм і всією душою, і всією своєю думкою”; “Люби ближнього свого, як самого себе” (Мт 22: 37-40). Головне правило практичної моралі християнства звучить так: “То ж усе, чого тільки бажаєте, щоб чинили вам люди, те саме чиніть їм і ви. Бо в цьому – Закон і Пророки” (Мт 7:12). Християнство відкидає навіть злість за злі наміри іншого, у відповідь за скоєне зло. Виголошуючи необхідність ставитися до свого ближнього як до найвищої цінності, християнська мораль відтак радикально змінила існуючі до нього моральні засади тим, що закликала не відповідати на зло злом, любити навіть ворога свого.

Таїнства првослав'я:

Хрещення символізує прилучення особи до православної віри та релігійної громади. Водночас хрещення має звільнити людину від первородного гріха, «змити» його. Для цього немовля, нібито від народження заплямоване гріхопадінням перших людей, тричі занурюють у воду. Вважається, що дитина народилася знову, але вже для духовного життя. На рідних і хрещених батьків церква покладає обов'язок навчати хрещених істин віри, нести моральну відповідальність за релігійне виховання дитини.

Миропомазання здійснюється церквою як символічне єднання віруючого зі «святим духом». Через змащування миром — свяченою

запашною олією — відкритих частин тіла на віруючих, за вченням церкви, сходить Божа благодать. Миропомазання має свідчити про духовне зростання в релігії, відкривати доступ до наступних таїнств.

Сповідь, або покаяння - найдійовіший засіб духовного впливу на віруючих. Сутність сповіді полягає в тому, що віруючий сповідається про гріховні вчинки й помисли і цим заслуговує прощення (відпущення) гріхів, отже, зберігає духовний зв'язок з церквою і надію на її заступництво.

Причастя, або євхаристія започатковане, стверджує церква, самим Ісусом Христом, що надає цьому таїнству особливої ваги. Віруючі причащаються освяченим пшеничним хлібом і виноградним вином, символами тіла й крові Христа. Вважається, що з причастям приходить цілюща сила для тіла та гріховної душі. Здійснення цього таїнства є «спільною справою» всієї церкви. Євхаристія — необхідна умова єдності віруючого з церквою, витoki цього таїнства — в тотемних віруваннях давніх народів, звичаях поїдати тіла і пити кров священних тварин — тотемів.

Шлюб як церковне таїнство склався у православ'ї значно пізніше інших таїнств. Це пояснюється міцністю вікових народних традицій, які супроводжували й символізували подружній союз. Утверджуючи свою місіонерську роль, церква формувала переконання в тому, що шлюб без освячення не може бути тривким. Через шлюбний обряд церква поширює свою моральну санкцію на сімейно-побутове життя парафіян, стосунки у сім'ї, виховання дітей. Церква вимагає підпорядкувати подружнє кохання любові до Бога і самої церкви, проголошує зверхність чоловіка в сім'ї, його пастирську роль у цій «малій церкві», а дружину розглядає як помічницю духовного «кормчого». Шлюбний союз церква трактує як вічний, а розлучення і повторний шлюб — як вимушену поступку людській слабкості.

Священство стосується безпосередньо внутрішнього життя церкви, формування її ієрархії: єпископів, священників, дияконів. За усталеним ритуалом покладання рук єпископа християнин начебто дістає особливу благодать бути пастирем церкви або його помічником — дияконом. Таїнство

священства підкреслює виняткову роль церковної ієрархії як посередника між рядовими віруючими і Богом. Висвячені за відповідним обрядом дістають право навчати паству істин релігії і виключне право на тлумачення цих істин. Головне призначення таїнства — піднести авторитет церкви як суспільного інституту, утвердити її в ролі духовного наставника і поводиря.

Соборування (останнє помазання) є таїнством, в якому церква здійснює свій духовний патронаж над недужими. Водночас з помазанням хворого освяченим елеєм служитель культу просить Божу благодать для зцілення тілесних недугів. Та найбільше випрошується відпущення гріхів, оскільки церква традиційно вважає тілесну хворобу наслідком гріха, а сам гріх розглядає як хворобу духа.

Релігійні свята пов'язані з тими чи іншими епізодами життя Ісуса Христа, діви Марії, апостолів, праведників, святих, самої церкви. Існує ціла низка релігійних свят. Найголовніші з них: Пасха (Великдень), Різдво, Хрещення, Благовіщення, Трійця, Спас тощо. У селах поширені храмові чи престольні свята на честь святих, чиє ім'я носить храм.

Церковні свята формувалися тривалий час, багато з них увібрали в себе елементи народних святкових обрядів, їх колорит, стали не лише церковною, а й народною традицією, національно забарвленим феноменом культурного життя. Рішенням Верховної Ради Пасха, Різдво й Трійця проголошені в Україні державними святами.

Невід'ємною частиною православного культу є пости. Пости відіграють істотну роль у культовому житті православної церкви. Походження постів сягає сивої давнини і стосується різних харчових табу - заборон у первісних релігійних віруваннях. Особливо вшановуються у православ'ї Великий піст перед Пасхою, Петрівка, Спасів піст на честь Богородиці, Різдвяний, або Пилипівка. Є також багато коротких постів, одноденних. Загальна кількість постів у році сягає майже 200 днів.

Пости, як і молитви, створюють у віруючих особливий душевно-емоційний стан, відчуття внутрішньої причетності до людської та

божественної природи Ісуса Христа, об'єднують їх спільними помислами і переживаннями.

Частина православних Церков дотримуються так званого старого стилю календарного року або Юліанського календаря, що дістав назву від імені римського імператора Юлія Цезаря, який в 40 році до н.е. затвердив його. Цей календар не визнає за дійсні ті 13 днів, які набігли внаслідок неврахування у докоперниківському астрономічному році тих хвилин і секунд, які за багато сторіч склали 13 днів. Проте, услід за Римокатолицькою Церквою, одна за одною православні Церкви переходять у ХХ ст. на Григоріянський календар, запроваджений у 1582 р. папою Римським Григорієм, його (календар) ще називають «новим стилем».

До культів православ'я відносять богослужіння. Головною Службою Божою є Божественна Літургія. Слово «літургія» з грецької мови означає «спільна справа». Літургія – це головний, найбільший урочистий обряд, суть, якого зводиться до містичного споживання тіла і крові Ісуса Христа як хліба і вина, які даються священникам і віруючим. Важається, що першу Літургію здійснив сам Ісус Христос під час Таємної Вечері у Гефсиманській селищі перед Своїми смертельними стражданнями. Церква дала літургії чудовий хоровий, словесний та до певної міри театралізований обряд.

Найчастіше вживану Божественну Літургію склав і оформив архієпископ столиці Візантії – Іван Золотоустий (Златоуст) у VI столітті.

Іншу Божественну Літургію склав у IV ст., видатний учений, богослов – Василь Великий, що походив з міста Кесарії Кападокійської. Його літургія служиться в певні дні – 10 разів на рік. Зокрема, - перші п'ять неділь великого передпасхального посту; - у Великий або Страстний Четвер; - у Велику або Страстну Суботу напередодні Воскресінні Господнього; - перед Різдом Христовим; - у день пам'яті Василя Велекого (14 січня); - у свято Богоявлення Господнього, або Водохреща (19 січня).

Третю Божественну Літургію, яка називається на «освячення дарів», написав папа Римський Григорій Двоєслов. Варто наголосити на важливості

цього факту, коли папа писав літургію, церква була неподільна і не було протистояння православних і католиків. Очевидним є факт, що Літургія укладена за східним обрядом, яка і сьогодні визнається православними як справді Божественна Служба Божа.

Національні традиції у Богослужінні не тільки не шкодять православ'ю як єдиному віровизнанню східного обряду. А надають йому багатобарвності і бажаного для Бога виявлення людських здібностей і талантів.

Християнське вчення про мораль ґрунтується насамперед на Десяти Заповідях Божих (т.зв. Декалозі), одержаних Мойсеєм на горі Синай від самого Бога.

Ось вони: 1. Я Господь, Бог твій... Хай не буде тобі інших богів передо Мною.

2. Не роби собі кумира і всякої подоби з того, що на небі вгорі і що на землі долі, і що в воді під землею. Не вклоняйся і не служи їм.

3. Не призывай Імення Господа, Бога твого надаремно.

4. Пам'ятай день суботній, щоб святити його! Шість днів працею і роби всю працю свою, а день сьомий – субота для Господа бога твого.

5. Шануй свого батька та матір свою, щоб довгі були твої дні на землі, яку Господь, Бог твій, дає тобі!

6. Не вбивай!

7. Не чини перелюбу!

8. Не кради!

9. Не свідчи неправдиво на свого ближнього!

10. Не жадай дому ближнього свого, не жадай жони ближнього свого, ані раба його, ані невольниці його, ані вола його, ані осла його, ані всього, що у ближнього твого! (Вих. 20: 2-17).

Згідно з православним каноном, священство поділяється на біле, тобто жонате священство, і на чорне, тобто монахів-чорноризців, які не повинні одружуватися, повністю віддючи себе Церкві.

Упродовж століть єдина православна Церква зазнала поділів на помісні або національні Церкви.

На відміну від католицизму, православ'я не має свого єдиного світового центру, представлене понад двадцятьтю автокефальними і автономним. У світі в наш час налічується 16 автокефальних національних церков. Вони діють автономно в організації внутрішньоцерковного життя. Їх очолюють патріархи, архієпископи чи митрополити, обрані довічно помісними соборами. При главах церков діють синоди, колегіальні органи управління. Православ'я має чоловічі та жіночі монастирі.

В Україні діє Українська православна церква Київського патріархату (УПЦ КП). Виникла ця церква у 1992 р. на основі об'єднання частини релігійних громад і духовенства Української православної церкви та Української автокефальної православної церкви.

За догматикою і культовою практикою вона нічим не відрізняється від інших православних церков. Особливість полягає в тому, що ця церква ні від кого незалежна в управлінні, має свого патріарха, який обирається помісним собором, вважає себе спадкоємницею православ'я, запровадженого в Київській Русі. Керує церквою Вища церковна рада на чолі з патріархом, який має титул «Патріарх Київський і всієї Руси-України», нині - Філарет. Ієрархи церкви зазначають, що УПЦ КП є національною церквою і претендує на статус державної.

Висновок.

Таким чином, церква дістала повну можливість безперешкодно здійснювати свою діяльність, реалізувати своє покликання, задовольняти релігійні потреби віруючих. Вона розгортає необхідну їй мережу храмів і монастирів, навчальних закладів, видає релігійну літературу, бере участь у громадському житті, робить свій внесок у збереження миру, піднесення моральності, подолання соціальної напруги й неспокою в суспільстві. Правовою та моральною підставою нинішнього статусу церкви є Закон

України «Про свободу совісті та релігійні організації», прийнятий 23 квітня 1991 р. Цей закон - важливий крок на шляху до створення правової держави, утвердження нормальних взаємин церкви і держави, церкви та суспільства.

Література.

Бублик С. Релігієзнавство: навч. пос. /С.Бублик. Релігієзнавство К., 2000.

Борисова З. Основи релігієзнавства: навч. пос. /З.Борисова. – К., 2006.

Закович М. Релігієзнавство: підручник. /Микола Закович. – К., 2004.

Загальне релігієзнавство. //За ред. Докаш В., Лешан В. – К., 2007.

Кислюк К. Релігієзнавство: навч. пос. /К. Кислюк – К.: Кондор, 2007.

Кияк С. Другий Ватиканський собор і релігійно-суспільні проблеми сучасності: навч. пос. /Святослав Кияк – Жовква: Місіонер, 2011.

Кияк С. Ідентичність українського католицизму: генезис, проблеми, перспективи: Монографія. /Святослав Кияк – Івано-Франківськ: НоваЗоря, 2006.

Колодний А. Академічне релігієзнавство: навч. пос. /Анатолій Колодний – К., 2004.

Сидоренко О. Релігієзнавство: підручник. /О. Сидоренко – К.: Знання, 2008.

Харьковщенко Є. Релігієзнавство: підручник. /Євгеній Харьковщенко - К.: Наукова думка, 2007.

Черній А. Релігієзнавство.: навч. пос. /Андрій Черній – К.: Академвидав, 2005.

Біблія. Старий і Новий Завіти.

Закон Божий. – К., 2003.

Катехизис. – К., 1991.

Запитання.

Які існують таїнства в православ'ї?

У що вірять православні християни?

Які соціальні умови поширення християнства в Київській русі?

Які 12 постулатів Символу віри є в християнстві.

Які види молитви ви знаєте?

Визначте поняття церкви як релігійної організації.

Які культові ознаки православного обряду богослужіння?

Яка церква стала родоначальницею православ'я?

Які пости існують в православ'ї?

Лекція. 7

Тема. Католицизм, загальна характеристика.

Мета. Розкрити основну доктрину католицизму її культову систему та ознайомити з історією заснування греко-католицької Церкви в Україні.

Вступ.

Католицизм - це західний напрям у християнстві. Чисельність його прихильників перевищує понад мільярд чоловік. Найбільше католиків у країнах Латинської Америки, Європи, Африки, Азії. У країнах Східної Європи католицизм поширений у Чехії, Словаччині, Польщі, Білорусії, Литві, Україні. В органах державної влади України зареєстровано близько 700 громад римо-католицької церкви. Католицька церква виникла в 1054 р. внаслідок розколу в християнстві. Процес її формування тривав до 1204 р. і відбувався в умовах гострої боротьби між феодальними державами за сфери впливу. Пізніше римська церква дістала змогу стати ідеологічним центром з об'єднання розділених держав і князівств феодальної Європи в єдину політичну систему. Це посилювало вплив церкви на політичне життя, зміцнило її позиції, сприяло утвердженню зверхності влади папи римського над державною.

План.

1. Католицька церква, її походження, характерні особливості віровчення і культу.
2. Соціальна доктрина католицької церкви, ставлення до науки і культури.
3. Другий Ватиканський вселенський собор. Модернізм сучасного католицизму.
4. Організаційна структура та система управління католицької церкви.
5. Історія виникнення греко – католицької Церкви в Україні.

Зміст лекції.

1. Католицька церква, її походження, характерні особливості віровчення і культу.

Грецьке слово «католикос» або «кафолікос» означає «загальний», «вселенський». Католицизм – це одна з трьох і найчисленніша церква в християнській релігії, поряд з Правслав'ям і Протестантизмом. Це найбільш централізована монархічна християнська громада світу.

Католицизм формувався як ідеологія феодального суспільства. Вище католицьке духовенство мало привілеї нарівні з дворянами у феодальному суспільстві. Церква та монастирі були великими феодальними власниками. Лише після утвердження капіталізму в європейських країнах католицизм став різновидом ідеології буржуазного суспільства. Тепер католицька церква володіє величезною власністю, вартість якої становить десятки мільярдів доларів. Вона - великий підприємець, банкір-лихвар, монополіст засобів масової інформації тощо.

Основою віровчення католицької церкви є Біблія і свята спадщина, яку становлять рішення 21 Собору, повчання римських пап і так званих отців церкви (провідних богословів).

Стрижнем віровчення є християнський Символ віри, тобто визнання і поклоніння Святій трійці, Богоматері, святим, Ісусу Христу, дотримання семи християнських таїнств, здійснення літургії.

Католицькі богослови, на відміну від православних, вважають за необхідне до основ віровчення вводити нові догмати. Першим відступом від загальноприйнятих у християнстві догматів було рішення Толедського собору у 589 р., який доповнив Символ віри тим, що благодать Господня надходить не лише від Бога-отця, а й від Бога-сина (філіокве). Це було зроблено для того, щоб посилити релігійну значущість Ісуса Христа й укріпити авторитет папи римського у християнстві.

Це зумовлює динамічність релігійного життя католицької церкви, дає можливість пристосовувати її віровчення до конкретно історичних умов, істотно відрізняє від православ'я.

На третьому Вселенському соборі 431 р. був прийнятий догмат, що діва Марія є Богородиця. Його визнають усі християнські течії. Потім Папа Пій IX у 1854 р. проголосив догмат про непорочне зачаття Богородиці. У 1950 р. Папа Пій XII ввів догмат про вознесіння діви Марії після смерті на небо. У 1964 р. Папа Павло VI проголосив Богородицю «матір'ю церкви». Всі ці доповнення були введені папськими енцикліками. Нововведення римських пап до християнських догматів не поділяють православні і протестанти.

Одним із основних є догмат про главенство папи римського в християнстві. Цей католицький догмат обґрунтовується тим, що папа є спадкоємцем апостола Петра, а останній був призначений заступником Ісуса Христа на землі і названий засновником церкви.

Між католицькою і православною догматикою є суттєві розбіжності. Так, у католицизмі духовенство зобов'язане дотримуватися celibату (від лат.- неодружений) – безшлюбності, що була встановлена Папою Григорієм VII. Насправді celibат утвердився в XIII ст..

Важливе місце в католицизмі посідає догмат про право церкви забирати у святих «надлишок добрих справ», нагромаджувати їх у себе (скарбничка

добрих справ) і продавати тим людям, у яких не вистачає для спасіння власних добродійних вчинків. Квитанції про факт продажу як гарантія законності вчиненої операції видавалися як папські грамоти, що називались індальгенціями (від лат. *indulgentia* - милість, прощення). Торгівля індальгенціями була поширена в епоху середньовіччя і нерідко набувала скандальних форм, що підривало авторитет церкви. Проте ця торгівля приносила їй казкові прибутки. Виправдовувалася ця безпрецедентна торгівля тим, що католицька церква нібито могла компенсувати гріхи людей за рахунок накопичених у Папи добрих справ, здійснених Ісусом Христом, Дівою Марією і святыми. Гостра критика з боку прогресивних діячів науки та культури змусила католицьку церкву відмовитися від продажу індальгенцій.

Догмат про чистилище був введений Флорентійським собором у 1439 р. і підтверджений Тридентським собором у 1562 р. Це місце, де перебувають душі грішників перед тим, як потрапити у потойбічний світ. Цей догмат повинен стимулювати пожертвування на користь церкви з боку рідних і близьких померлого католика, вселяти надію, що часті пожертвування, наймання служб за упокій душі небіжчика прискорюють очищення від гріхів і допомагають їй швидше потрапити до царства Божого. Православні не визнають цього догмату.

Католики зобов'язані вірити в непорочне зачаття Ісуса Христа і його матері діви Марії, так само в те, що Божа матір тілесно вознеслася на небо, царствує там зі своїм сином і Богом.

Особливе значення в католицизмі відіграє догмат про непогрішимість папи римського, коли він виступає з питань релігійної віри і моралі. Цей догмат був прийнятий першим Ватиканським собором у 1870 р. Православні віруючі, протестанти цих католицьких догматів не визнають.

Багато специфічних особливостей має культ католицької церкви. Богослужіння (Меса), те саме, як і в Літургії центральний момент – причастя віруючих. Католицька Меса коротша за Літургію, проте їй притаманна пишна театралізованість. Вона відправляється переважно латиною і в супроводі

органної музики та хорового співу у так званому григоріанському музичному стилі. Під час богослужіння католики в храмі сидять, коли стають на коліна, то підкладають подушечки. Хресне знамення, тобто хрестяться п'ятьма пальцями з лівого плеча на праве.

Певні відмінності є і в обрядах католицької церкви. Обряд хрещення дітей проводять у два етапи. Спочатку дають ім'я новонародженому і кроплять його водою. Миропомазання, або конфірмація (прийняття релігійної віри), здійснюється у 10-14 років, обов'язково єпископом. Віруючих після сповіді причащають, в основному прісним хлібом, а служителі культу причащаються хлібом і вином. В інтер'єрах храму домінують скульптури.

Основні християнські свята у католиків збігаються з православними і протестантськими, зокрема свята пов'язані з особою Ісуса Христа: Різдво, Воскресіння, Трійці. У вченні про Святу Трійцю католики посилаються на відповідні місця Євангелії, і сверджують, що Дух Святий виходить не тільки від Отця, але й також від Сина. Це так зване філіюкве (від лат. – від сина).

Варто зауважити, що католики не святкують такі свята як: Стрітєння, Преображення Господне, Здвиження Чесного Христа, Покриви і цілого ряду апостольських і канонічних свят православної церкви. Проте, в них є свої свята, які не прийняті у православ'ї, зокрема – свято Тіла Христового, Святого Серця Ісуса, свято Непорочного Зачаття Діви Марії.

У католицизмі більше, ніж в інших релігіях, поширений культ діви Марії. Богородиці присвячено цикл релігійних свят, вона розглядається як заступниця жінок і зразкова мати, яку треба наслідувати. Екзальтоване поклоніння Богородиці задовольняє певні соціально-психологічні потреби віруючих католичок. Зазначимо, що образ діви Марії як заступниці жінок і як втілення любові до них історично витіснив попередні образи богинь у дохристиянських релігіях.

Католицизм асимілював багато елементів християнських релігій, переосмисливши їх. Досить поширеними є культ святих реліквій, поклоніння

«святим місцям», віра в чудеса тощо. Все це є виявом зв'язку католицизму з дохристиянськими релігіями. У святах католицької церкви використовуються різні елементи традиційних народних свят і карнавалів.

Віровчення католицизму ґрунтується на Святому Письмі, переказі Отців церкви III-V століть. Право тлумачити Біблію у католицизмі визнається лише за віронавчальною владою Церкви начолі з Римським папою. До джерел віровчення течії належать також ухвали соборів цієї церкви, настанови, повчання, енцикліки римських пап. Найважливішим віросповідним документом є «Сповідання католицької віри», прийнятий Тридентським собором (1545-1563). Нікео-Константинопольський Символ віри та постанови перших семи Вселенських соборів католицизм доповнив у VI столітті додатком про сходження Святого Духа «і від Сина».

Особливе місце в католицизмі займає вшанування Богородиці. Тут, окрім догмату про вільність від первородного гріха Діви Марії із-за непорочного її зачаття, важливим є прийнятий католиками догмат про тілесне вознесіння Богородиці на небо (1950 р.). У зв'язку з цим у католицизмі сформувався спеціальний напрям теології - Маріологія.

Для вирішення церковних справ у Ватикані існує ще дорадчий орган – синод, утворений рішенням II Ватиканського Собору (1962-1965). Цей Собор взяв курс на аджорнаменто, тобто оновлення, осучаснення Церкви. Гасло аджорнаменто започаткувало широку програму динамізації її соціального вчення, наближення Церкви до сучасного світу шляхом осучаснення теології, пом'якшення доктрин, модернізації культу. Церква засвідчила свою чуйність до нерівності й несправедливості, виступила за діалог з іншими конфесіями і церквами, стала активно обстоювати мирний розвиток суспільства тощо.

Ватикан має широку мережу університетів, академій (в т.ч. Папську академію наук), коледжів і семінарій. Важливу роль в своєму функціонуванні католицька Церква відводить чернецтву. Воно організоване в ордени, які спеціалізуються у місіонерській діяльності, поєднуючи її з різними формами освітянства, виховання, добродійності. Найвпливовішими чернечими

орденами є домініканці, францисканці, бернардинці, єзуїти. Католицизм є найчисленнішою за кількістю вірних течією у християнстві. Їх нараховується десь 1200 млн. осіб.

Характерними особливостями католицької церкви є:

а) високий рівень централізації управління й організації духовного життя. Такий централізм застерігає католицьку церкву від сепаратизму, забезпечує конфесійну монолітність;

б) концентрація вищої церковної влади в руках римського первосвященника, якому присвоєно титул папи, тобто батька християнської церкви. Це абсолютизм католицької церкви;

в) претензія на зверхність влади папи римського над державною владою (владою королів, імператорів, князів, президентів). Цим зумовлені намагання втручатися у внутрішні справи тих держав, де панує католицизм;

г) право папи доповнювати основи християнського віровчення новими догматами, обрядами та іншими культовими елементами.

2. Соціальна доктрина католицької церкви, ставлення до науки і культури.

Соціальне вчення католицької церкви - це сукупність ідейно-політичних, соціально-економічних та етичних концепцій, розроблених богословами і схвалених папою римським. Воно включає погляди на суспільство, державу, історію суспільства, революційні та національно-визвольні рухи, ставлення до науки і культури. В поглядах на суспільство та його історію католицька церква спирається на позиції провіденціалізму.

Провіденціалізм - це релігійна концепція, згідно з якою будь-яке соціальне явище, вся суспільна історія відбуваються з волі Бога, згідно з наперед визначеними Богом планами і накресленою метою. Ідеї провіденціалізму розроблялися багатьма богословами. Але найбільш систематизованого викладу вони набули в працях релігійного філософа

Августина, зокрема в його трактаті «Про град Господній». Історію світової цивілізації Августин змальовує як реалізацію божественного плану, спрямованого на Досягнення людьми «царства Божого». Такі ідеї набули значного поширення в епоху середньовіччя, а тепер вони відроджуються у «християнській філософії історії» і досить поширені серед західних богословів.

У поглядах на державу католицька церква віддає перевагу теократії (від грец. «теос» - Бог, кратос - влада).

Теократія - форма правління, за якої влада належить главі церкви і духовенству. Це по суті монархія. Така форма правління була властивою для рабовласницького і феодального суспільства. За сучасних умов найпоширенішою формою правління є демократія, з цим католицька церква змушена рахуватися.

Проте, Ватикан фактично є теократичною державою, де політична, економічна і духовна влада належить папі римському. Католицька церква і донині дотримується погляду, що церковна влада є найвищою формою державного правління, усі керівники держав повинні коритися папі римському, оскільки його влада, як зазначав Фома Аквінський, Богом дана, а церква є досконалішою формою державного устрою.

В оцінці революційних і національно-визвольних рухів католицька церква керується принципами класового миру і дотримується реформістського методу у вирішенні соціальних проблем сучасного світу. Про це йдеться, наприклад, в енцикліці Папи Іоанна-Павла II «Редemptor hominis» («Спаситель людини»). У ній соціальний прогрес розглядається як моральний розвиток людства, усвідомлення кожною людиною своєї солідарності з ближнім, як розумний «діалог» і спільна відповідальність робітників і підприємців заради спільного блага та справедливості.

Право приватної власності церква захищає, проте не оголошує її тепер священною і недоторканою. Припускається навіть усупільнення приватної власності на основі релігійного корпоратизму в інтересах «суспільного

блага». Класові суперечності, на думку католицьких богословів, можна вирішити на основі «гармонійного співробітництва між багатими та бідними», шляхом поступових реформ. Усі проблеми соціально-економічних, національних і класових суперечностей соціальна доктрина Ватикану розглядає крізь призму моральних норм.

Соціальна доктрина католицької церкви - це релігійно забарвлений реформізм, покликаний захистити та зміцнити існуючу систему суспільних відносин. Підтвердженням цього є поява у 80-х роках таких концепцій у католицизмі, як «Теологія праці», «Теологія культури», «Теологія політики», «Теологія й етика господарського життя», «Теологія визволення» тощо.

Ставлення римської курії до зазначених концепцій неоднозначне. Такі концепції, як «Теологія праці», «Теологія миру», підтримуються Ватиканом і дістають розвиток у папських енцикліках. Інші теорії, зокрема «Теологія визволення», «Теологія революції», засуджуються і відкидаються Ватиканом. Як з'ясувалося, ті соціально-політичні процеси, що відбуваються у країнах Латинської Америки, завдають Ватикану багато клопоту.

У 80-х роках у цих країнах, як відомо, посилилася національно-визвольна боротьба, до якої залучилися широкі кола віруючих і католицьке духовенство. В зв'язку з цим у середовищі католицького духовенства склалася спеціальна концепція «Теологія визволення», яка обґрунтовувала право католиків брати участь у національно-визвольній боротьбі.

Термін «визволення», на думку авторів концепції, означає ліквідацію засилля в економіці іноземних монополій, звільнення від колоніального гніту, експлуатації, а також від гріха як причини несправедливості та зубожіння. Провина за соціальну несправедливість, за гріх покладається на багатих, на імперіалізм у цілому.

Ватикан різко засудив цю теорію, а її авторів назвав бунтівними священиками, віруючим країн Латинської Америки категорично заборонив брати участь у будь-яких формах політичної боротьби. Папа Іоанн-Павло II видав спеціальну інструкцію «Про деякі аспекти теології визволення», де

піддав різкій критиці так званих лівих католиків, які виступають на боці національно-визвольного руху, засудив «Теологію визволення», що суперечить святому вченню і підриває устої католицької церкви. Він наказав єпископам бути гідними пастирями, а віруючих закликав бути слухняними мирянами, не вдаватися до революцій, оскільки це страшна руйнівна сила.

Лише реформа соціальних структур, на думку папи римського, зможе найповніше задовольнити законні вимоги віруючих.

Традиціоналісти намагаються виключити католицьку церкву із суспільно-політичної гри, поставити її над політикою, сконцентрувавши увагу на зміцненні внутріцерковного життя, збереженні релігійних традицій. Вони чинять опір будь-якому оновленню віровчення і політики церкви, засуджують демократизацію релігійного культу. Таке віровчення активно підтримує французький архієпископ М. Лефевр. У своїх проповідях він розцінює будь-які відступи від католицької традиції як святотатство, загибель церкви і божого народу. Його прихильники вимагають відміни рішень другого Ватиканського вселенського собору про богослужіння національними мовами і включення в культову практику церкви національної музики. Вони категорично відкидають декрет про екуменізм, засуджують діалог католицької церкви з іншими релігіями. Все це, зауважують вони, принижує авторитет католицизму і свідчить про капітулянтство католиків перед єретиками і язичниками.

У цій ситуації папа римський і курія кардиналів намагаються зайняти центристську позицію, щоправда, вони іноді роблять реверанси то в один, то в інший бік. Папа Іоанн-Павло II більш схильний до традиціоналістів, він веде лінію на відмову церкви від втручання у суспільно-політичне життя країн світу, хоча сам активно займається політикою. Він взяв курс на зміцнення духовних основ життя суспільства на ґрунті релігії. Це завдання є суспільним, отже, й політичним. Такі парадокси суспільно-політичного життя католицької церкви свідчать про суперечливий характер сучасної соціальної доктрини Ватикану, більш витончену її політизацію.

Сучасне ставлення католицької церкви до науки полягає в намаганні поєднати наукові знання з релігійною вірою. Яскравим підтвердженням зазначеного є визнання Ватиканом факту, коли католицька церква припустилася прикрої помилки, притягнувши до суду інквізиції видатного вченого Галілео Галілея і його офіційна реабілітація.

Щоправда, Ватикану знадобилося понад 400 років для такого визнання, однак цей крок, на думку богословів, у політичному плані був необхідним. Він мав підтвердити, що Ватикан тепер не зазіхає на автономію науки і свободу наукових досліджень. Водночас усі розмови про авторитет науки та наукових досліджень ведуться богословами з позицій визнання пріоритету божественного промислу і релігійної віри.

Розвиток культури, відродження національних культур католицька церква тлумачить, виходячи з концепції, що культура - це результат «божественного одкровення». У пастирській конституції, прийнятій другим Ватиканським вселенським собором, наголошується, що християнське віровчення оновлює духовну культуру, пронизує її яскравими променями зсередини, і все це пробуджує животворні паростки у серці людини. Далі робиться висновок, що відродження і розвиток культури можливі лише на ґрунті релігії. Папа Іоанн-Павло II у своїй програмній енцикліці зазначив, що необхідно євангелізувати народи «від краю до краю землі та їх культури», що «кордонів для вчення Христа не існує» («Редемптор гомініс», 1978 р.).

Щодо культурної політики Ватикан закликає вести відкритий діалог у сучасних умовах з різними світоглядними системами, культурами народів, посилити пропаганду та поширювати католицизм у світі.

3. Другий Ватиканський вселенський собор. Модернізм сучасного католицизму.

Важливе значення для католицької церкви має Другий Ватиканський вселенський собор (1962-1965 рр.). Головним питанням, порушеним на

ньому, було уточнення соціальної доктрини католицької церкви з метою пристосування її ідеології та діяльності до сучасних умов. Упродовж роботи собору суто теологічні й доктринальні питання поступилися місцем соціальним завданням пастирської діяльності. Висловлений новий погляд щодо ролі церковної ієрархії та духовенства в суспільстві. Їхня діяльність визначена не як форма церковної влади, а як служіння людям, суспільству. Собор взяв курс на подолання релігійної нетерпимості. Ватикан тепер налагодив відносини з нехристиянськими церквами, зробив акцент на розвиток екуменізму. Дещо змінилося ставлення Ватикану до православних і протестантів, почастишали зустрічі їх ієрархів, практикуються конференції з актуальних питань, спільні богослужіння.

У наш час посилюється процес модернізації католицького віровчення та культу. Переглядаються деякі догмати Біблії, богослужіння замість латини почали відправляти національними мовами; замість органної музики використовують національні мелодії (в Африці - бубни); спрощуються деякі обряди, дозволено причащати віруючих хлібом і вином; до місіонерської діяльності активно залучаються миряни, посилена їхня роль у житті релігійних громад; перебудовується спосіб життя в монастирях. Вирішено періодично скликати у Ватикані синод єпископів і кардиналів для обговорення актуальних питань сучасності. Консервативні кола Ватикану виступають проти модернізму, за збереження віросповідних традицій. Вони остерігаються дискредитації ідеї боговстановленості й абсолютної істинності догм католицької церкви.

У соборі брали участь 2500 ієрархів католицької церкви, були спостерігачі від 28 церков і політичних організацій. Собор прийняв 16 важливих документів: 4 конституції («Про св. літургію», «Про церкву в сучасному світі» тощо), 9 декретів («Про засоби соціального спілкування», «Про екуменізм», «Про апостолат мирян», «Про східні католицькі церкви» тощо), 3 декларації («Про взаємини з нехристиянськими церквами», «Про релігійну свободу», «Про християнську освіту»).

Другий Ватиканський Собор відобразив суперечливий характер ідеології і політики Ватикану в сучасному світі. Він не міг вирішити всіх проблем, які порушила сучасна епоха перед католицькою церквою. Боротьба різних течій усередині церкви не зменшилась, а навіть посилилася. Вона ведеться переважно навколо питань внутрішнього і зовнішнього життя церкви. Зростає опозиція у лавах тих католиків, які вимагають модернізації віровчення, скасування догмату про целібат, визнання за жінками права бути священиками тощо. Відбувається процес політичної диференціації серед католиків. Зростає рух за активну участь церкви в соціально-політичних процесах, участь віруючих у боротьбі за мир, соціальну справедливість і демократію.

4. Організаційна структура та система управління католицької церкви.

Католицька церква як релігійна організація має свою організаційну структуру. Її низова ланка - церковні парафії. За територіальною ознакою вони об'єднуються в єпархії. На основі їх утворюються архієпископства та митрополії. Зазначені організаційні структури очолюються єпископами. Сукупність єпархій чи архієпархій у межах однієї держави утворює національну католицьку церкву, яку очолює кардинал. Ніякої самостійності національні церкви не мають. Вони є складовими частинами єдиної католицької церкви і повністю підлягають папі римському.

У католицизмі існує чітке розмежування духовенства та мирян. Функція духовенства - піклуватися про спасіння мирян, пропагувати католицизм, зміцнювати основи релігійної віри. Серед духовенства існує чіткий ієрархічний поділ: диякон, священик, єпископ. Кожний ступінь має свою внутрішню градацію. Наприклад, ранг єпископа містить такі ступені, як архієпископ, митрополит, патріарх і папа. Особливістю католицького духовенства є те, що всі священики та ченці повинні дотримуватися целібату,

тобто не одружуватися. Загальна кількість католицьких священників і ченців у світі нині досягає понад 2 млн. чоловік.

Папа римський - глава католицької церкви, якого обирають довічно з числа кардиналів. У руках папи сконцентрована вся церковна і світська влада в межах католицьких конфесій і Ватикану.

Ватикан - релігійний та адміністративний центр католицизму, місто-мікродержава, що розташоване на території Рима і примикає до головного католицького храму - Собору святого Петра. Площа Ватикану - 44 га, населення - майже тисяча чоловік, а державних службовців утричі більше.

Він має усі атрибути державної влади: герб, прапор, гімн, гроші, пошту, поштові марки, жандармерію, в'язницю, трибунал, залізницю з вокзалом, армію у тисячу чоловік, радіостанцію, телеграф, щоденну газету та іншу пресу, дипломатичний корпус.

Собор - вищий законодавчий орган римо-католицької церкви. Скликається в міру потреби. Для вирішення поточних справ при папі як дорадчий орган діє синод, або кардинальська колегія, до складу якої входять 140 кардиналів, серед них переважають європейці та представники США.

Римська курія - орган, який виконує функцію уряду і через який папа здійснює безпосереднє керівництво католицькою церквою. До її складу входять конгрегації, трибунали, секретаріати, комісії, бюро, управління і громадянське губернаторство. Керівників цих структур призначає папа. Головним управлінням курії є стат-секретаріат. Його очолює призначена папою особа, падроне (кардинал-господар), тобто стат-секретар. Він виконує функції прем'єр-міністра і міністра закордонних справ. Ватикан підтримує дипломатичні відносини з численними країнами світу через власні посольства. Нунцій - це вищий дипломатичний представник папи, що відповідає рангу надзвичайного та повноважного посла.

Конклав (кардинальська колегія) обирає папу з числа кардиналів таємним голосуванням. У засіданні конклаву беруть участь 120 кардиналів. Для обрання папи необхідно дві третини голосів плюс один голос. Конклав

збирається через 18 днів після смерті папи. Він відбувається у Сікстинській капелі, вхідні двері якої замикаються і відкриваються лише тоді, коли над дахом з'явиться білий дим. Це означає, що новий папа обраний. Такий порядок виборів був запроваджений ще у XIII ст. Папою Григорієм X і дещо коригувався іншими папами. За всю історію католицької церкви на вищий пост обирались 267 папи. В 1978 р. було обрано колишнього польського кардинала Кароля Войтилу, який прибрав ім'я Іоанн-Павло II. З 25 травня 2005 р. Ватикан очолював Папа Бенедикт XVI. Нині Ватикан очолює Папа римський Франциск I.

Енцикліка, тобто послання папи римського до всіх національних церков і віруючих - основний документ римських пап, що має директивне значення. У них викладається позиція католицької церкви із соціально-економічних, суспільно-політичних, моральних, релігійних питань. Ця позиція не підлягає обговоренню, є обов'язковою до виконання.

Енцикліки можуть бути адресовані не лише католицькій церкві, а й іншим церквам, так само і невіруючим. Їх пишуть в основному латиною і вони прибирають назву перших двох слів тексту. Наприклад, опублікована 1981 р. енцикліка Папи Іоанна-Павла II називається «Лабorem екзер-ценс» («Про людську працю»). Вона присвячена теологічному аналізу різних аспектів трудової діяльності в сучасних умовах. У 1985 р. папою була обнародована енцикліка «Славорум апостоли» («Апостоли слов'ян»), в якій зазначається, що в 988 р. була хрещена Русь-Україна, вона прийняла християнство в католицькому варіанті, і важливу роль у цьому нібито відіграли болгарські ченці Кирило та Мефодій.

У 1991 р. обнародована енцикліка «Центезімум аннус» («Сотий рік»), присвячена сторіччю енцикліки Папи Льва XIII «Рерум новарум» («Шлях до нового»). Папа Іоанн-Павло II дав оцінку енцикліці свого попередника, соціально-політичному і культурному життю сучасного світу, сформулював соціально-політичну позицію католицької церкви в сучасних умовах.

Інквізиція - особливий трибунал у структурі католицької церкви діяв з XIII ст. для переслідування єретиків: в основному прогресивних учених і мислителів, інакодумців і маронітів (вихрещених євреїв). Інквізиція заарештовувала непокірних або підозрілих, вимагала зречення від власних поглядів, накладала штрафи, піддавала людей тілесним покаранням, ув'язнювала та засуджувала до страти через публічне спалення. Зазначені методи застосовували і до жінок, дітей, людей похилого віку. Майно покараних конфісковували, покарання «винних» поширювали на їхніх родичів і нащадків аж до третього покоління. Загальна кількість жертв інквізиції - сотні тисяч страчених, мільйони перебували під слідством.

Серед жертв інквізиції були видатні вчені Джордано Бруно, Галілео Галілей та ін. Крім того, інквізиція широко практикувала відлучення від церкви й анафему (прокляття), включення «шкідливих», з погляду католицької церкви, творів до індексу заборонених книг. До індексу потрапили твори Т. Г. Шевченка, І. Я. Франка, Лесі Українки та ін.

Інквізиція неодноразово зазнавала реформ. У 1965 р. вона була перетворена в Конгрегацію у справах релігійної віри, але її функції не змінилися. Нині вона широко використовує методи релігійного впливу, тобто анафему та відлучення від церкви католиків.

Ордени - чернечі об'єднання із власним статутом відігравали значну роль у католицькій церкві. Нині існує близько 140 чернечих орденів, які об'єднують 150 тисяч ченців і понад 900 тисяч чорниць. Наймогутнішим та найвпливовішим є орден єзуїтів, заснований у 1540 р. Єзуїти мають великий вплив у Ватикані, вони керують засобами масової інформації, навчальними закладами, виступають консультантами папи, експертами й радниками з питань соціальної політики Ватикану.

Досить впливовим є орден домініканців, францисканців, селезіанців тощо. Крім того, Ватикан має багато світських організацій, що перебувають під впливом церкви та об'єднані в систему так званої Католицької дії. Серед них велику роль відіграє нині релігійно-політична організація «Опус деї»

(«Божа справа»). Вона об'єднує інтелігенцію, творчу молодь, справляє істотний вплив на засоби масової інформації, вед активну пропаганду релігії серед бізнесменів, провідних учених, робітників і молоді. Українська греко-католицька церква має релігійні ордени василіан, Серця Ісусового, «Українська молодь - Ісусові Христові» тощо.

Католицька церква має профспілки, різні молодіжні та жіночі організації. Наприклад, християнські профспілки діють в Італії, Франції, Австрії, Бельгії та Іспанії. Для молоді в деяких країнах створені різні спортивні й туристичні товариства. У своїй діяльності Ватикан спирається на християнсько-політичні партії, передусім ті, що перебувають при владі. Серед них - Християнсько-демократична партія в Італії, Християнсько-демократична спілка і Християнсько-соціальна спілка в Німеччині тощо.

У багатьох країнах світу Ватикан має широку мережу католицьких навчальних закладів. Серед цих закладів — загальноосвітні й спеціалізовані школи, коледжі, інститути, університети. У Ватикані існує Папська академія наук, до складу якої входить багато інститутів, у тому числі й Інститут атеїзму.

5. Історія виникнення греко – католицької Церкви в Україні.

Українська греко-католицька церква бере початок з 1596 року, Брестського церковного собору, який проголосив про з'єднання Православної церкви в Україні з римсько-католицькою церквою. За об'єднання церкви виступали 6 із 8 єпархій (Київська, Володимиро-Волинська, Турово-Пінська, Луцька, Холмська і Полоцька) з митрополитом Київським як головою майже 15 монастирів, а між ними такий відомий центр чернечого життя як Видубоцький монастир. Сам Собор у Бресті проведено як насильницьку акцію, що змусила більшість православних українських єпископів перейти в унію. Український народ, до того єдиний за вірою, поділено на православних

та уніатів. Унія з Римом дала можливість за умов латинізації й полонізації зберегти східний (православний) обряд.

Українська греко-католицька церква стала народною церквою і викликала пробудження національної свідомості українців, виступала засобом захисту мови й самобутності нації. Проте сталося це не одразу, потрібні були роки й роки, щоб у вирі тих подій греко-католицька церква утвердилася.

У зв'язку з цим панівні кола Речі Посполитої, спочатку сприяли поширенню унії, самі не вірили в її самодостатність, намагалися використати унію як своєрідний перехідний стан, чистилище для православних, аби полегшити їх навернення в католицизм.

Процес розбудови Уніатської церкви тривав до кінця XVII - початку XVIII ст. Часто сповнений відвертої боротьби між уніатами та православними. Так, відбувалось у Луцькій єпархії. Кількома роками після смерті її наставника Кирила Терлецького, одного з ініціаторів унії, єпархія повернулася до православ'я, яке після поновлення у 1620 році православної ієрархії швидко зміцнювало свої позиції за активної підтримки українського козацтва. Хоча на єпархію призначалися уніатські єпископи, все ж реальної влади тривалий період не мали, оскільки унії тут трималися лише близько 100 парафій та 6 монастирів.

У 1646 році про приєднання до унії оголосила Мукачівська єпархія на Закарпатті. Велика Перемиська єпархія, що виступала проти об'єднання православної та католицької церков із Брестського собору, перейшла в унію 1692 року разом із своїми 1500 церквами і понад 1 млн. віруючих. Нарешті у 1700 році офіційно перейшла на уніатську й Львівська єпархія, що теж протягом століття зберігала вірність православ'ю.

Уніатська церква об'єднала всі єпархії на Правобережжі, західноукраїнських землях і Закарпатті, 1720 року у Замості (Холмщина) відбувся перший Помісний Собор, який визначив організаційну структуру церкви, зміцнив внутрішню дисципліну, упорядкував її обрядовість. У сфері

обрядовості Собор значно поступився західній християнській традиції, зокрема визнавши догмат про філіюкве й увівши до богослужбової практики формулу походження Святого Духа - від Бога-Отця, і від Бога – Сина.

Після поділу Речі Посполитої між Росією, Австрією та Пруссією (майже всі уніатські єпархії опинилися на землях, підвладних Російській імперії. Царський уряд доклав надзвичайних зусиль, аби приєднати ці єпархії до Руської православної церкви, як це було століття тому з православною церквою в Україні.

Переломним став 1795 рік. Під проводом спеціально створеної комісії Синодом Руська православна церква переконувала, а часто погрожували, змушувала уніатських священників переходити у православ'я і наvertати своїх парафіян. У першій третині XIX ст. у Луцькій і Берестейській єпархії налічувалося приблизно 1340 єпархій з 2 тис. священнослужителів, 1,5 млн. віруючих, 40 монастирів. Але їх приєднано до Руської православної церкви у 1839 році. Продовжувала існувати тільки окрема Холмська єпархія, розташована на землях Царства Польського автономної одиниці у складі Російської імперії, підпала під владу патріарха Московського і всея Русі.

Становище уніатської церкви на землях, підпорядкованих Австрійській імперії, виявилось значно кращим. Згодом сюди переходить центр її діяльності. Австрійський уряд проводив стосовно до католицької та уніатської церков політику рівнорядності. Щоб відрізнити одну від одної, все частіше почали вживати назву «греко-католицька».

З-поміж українських культурних діячів Австро-Угорської імперії, яких дала Україні греко-католицька церква, особливо вирізняється так звана «Руська Трійця». Таку назву мало літературне угруповання, очолюване М.Шашкевичем, Я.Головацьким та І.Вагилевичем.

З кінця 20-х років XIX сторіччя «Руська Трійця» розпочала на західноукраїнських землях національно-культурне відродження. Девізом цієї організації, вписаним в історію об'єднання М.Шашкевичем, були слова: «Світи, зоре, на все поле, поки місяць зійде». Зміст цих кількох слів важко

недооцінити: в них велика любов до України й готовність боротися за майбутнє навіть за несприятливих умов.

Члени «Руської Трійці» зробили вагомий внесок у збереження української культурної спадщини. Вони організовували науково-культурологічні експедиції, під час яких записували народні пісні, оповіді, приказки та вислови. Цікаву подорож Галичиною та Буковиною здійснив Я.Головацький. Закарпаттям подорожував І.Вагилевич, який проводив агітаційну роботу серед селян, закликаючи їх боротися за свої права. Відомо навіть, що за таку діяльність він був заарештований австрійською владою і йому було заборонено з'являтися в Закарпатті.

Також учасниками «Руської Трійці» було зроблено багато у напрямку збереження української культури й відродження української мови в Галичині, Буковині та Закарпатті. Спілка припинила свою діяльність лише в 1843 році, після смерті її засновника М. Шашкевича.

У 1807 році папською буллою встановлено Галицьку митрополію з правами Київської уніатської митрополії. У XIX ст. Галицька митрополія розквітла. У рамках національно-визвольного руху на західних і на східноукраїнських землях у ній дедалі помітнішою ставала тенденція повернення до старих обрядових форм.

Найбільше зростання і повна українізація греко-католицької церкви припадає на період, коли Андрій Шептицький був митрополитом. Напередодні Другої світової війни (1939 - 1945) Галицька митрополія складалась із трьох єпархій: Львівської архієпископії, єпископств Перемиського й Станіславського. Ідейно і фактично до неї належала створена у 1934 році. Апостольська адміністрація Лемківщини.

Особливою віхою в житті греко-католицької церкви й західних українців став 1939 рік, коли, за угодою з урядом фашистської Німеччини, землі Волині, Західного Поділля й Галичини увійшли до складу СРСР. Після вступу відповідних регіонів до складу Радянського Союзу на їх територіях було створено шість областей: Львівську, Станіславську, Волинську,

Тернопільську, Рівненську і Дрогобицьку. У новостворених областях негайно розпочалися соціально–економічні, політичні та адміністративні заходи з радянзації краю: була заборонена діяльність усіх українських партій, припинена діяльність громадських, культурних, наукових, промислових та кооперативних товариств, установ.

Єпархії поділялись на деканати, парафії. На Закарпатті діяли Мукачівська і Пряшівська єпархії, окрема Керижевацька єпархія створена ще наприкінці XVIII ст. на території Югославії для задоволення релігійних потреб 40 тис. українців - уніатів, які переселилися туди із Західної України.

Після визволення від фашистської окупації і встановлення Радянської влади на західноукраїнських землях, відразу ж почалося винищення уніатської церкви. Одночасно з цими заходами проходила великомасштабна масова депортація населення краю у Сибір та північно–східні регіони Радянського Союзу. За даними науковців, за короткий час із краю вислали 10 відсотків населення, що становило близько 1 млн 200 тис. людей. Масову депортацію супроводжував справжній геноцид українського населення. Патріарха Йосипа Сліпого засудили до ув'язнення на 18 років. Існуючий режим справедливо побоювався греко-католицької церкви як символу національної незалежності України, убачав головного противника духовного впливу на місцеве населення.

У березні 1946 року у Львові 216 священників, деканів, інших представників кліру, 19 мирян, силоміць зігнаних на Собор після арешту верхівки уніатського духовенства, оголосили про розрив Брестської церковної унії й «повернення» до православної церкви Московського патріархату.

Греко-католицька церква в Україні змушена піти у підпілля, стати «катакомбною». Разом із тим, багато з послідовників Української греко-католицької церкви прибрали вигляду криптоуніатів, тобто прихованих прихильників греко-католицизму. Наприкінці 80-х ХХ ст. греко-католицька церква відродилась. Належну повагу необхідно висловити її очільникам

Мирославу Любачівському, Любомиру Гузару. Нині, очільником греко-католицької Церкви в Україні є Святослав Шевчук. У листопаді 2014 року греко-католицька церква відсвяткували 25-річчя виходу з підпілля.

Висновок.

Отже, католицька церква проводить велику пропагандистську діяльність. Вона видає багато газет, журналів, книг, величезну кількість періодичної літератури - майже 4700 різних назв загальним тиражем 2 млрд. примірників.

Випускаються та продаються для демонстрації кінофільми на релігійні сюжети. Крім радіо Ватикану, працюють спеціалізовані радіостанції, які розташовані в різних країнах світу. Все це розраховано на активну пропаганду релігії, утримання під впливом католицької церкви широкого кола населення.

Католицька церква володіє величезними фінансовими коштами. У Ватикані діє «Банк святого духу», що має свої філії у багатьох країнах світу. Він контролює 51% капіталу Римського банку, інвестує підприємства Франції, Швейцарії, Португалії, Іспанії, Аргентини, Бразилії та інших країн.

Прибутки банку від капіталів, вкладених у промисловість США, становлять 1 млрд. доларів щорічно. Основна сума капіталів Ватикану зберігається у таємниці. Джерела доходів різні. Вони надходять за рахунок прибутків від вкладених капіталів, пожертвувань, плати за обрядові послуги, присвоєння різних звань, продажу релігійної літератури і предметів культу, квитків на екскурсії по Ватикану тощо. Ватикан вважається великою фінансовою державою, річний бюджет якого становить понад 200 млн. доларів. Важливим є те, що греко-католицька церква є досить впливовою інституцією сучасного духовно-культурного життя в Україні.

Література.

- Бублик С. Релігієзнавство: навч пос. /С.Бублик. Релігієзнавство К., 2000.
- Борисова З. Основи релігієзнавства: навч. пос./ З.Борисова. – К., 2006.
- Закович М. Релігієзнавство: підручник. /Микола Закович. – К., 2004.
- Загальне релігієзнавство. //За ред. Докаш В., Лешан В. – К., 2007.
- Кислюк К. Релігієзнавство: навч. пос./К. Кислюк – К.: Кондор, 2007.
- Кияк С. Другий Ватиканський собор і релігійно-суспільні проблеми сучасності: навч. пос. /Святослав Кияк – Жовква: Місіонер, 2011.
- Кияк С. Ідентичність українського католицизму: генезис, проблеми, перспективи: Монографія. /Святослав Кияк – Івано-Франківськ: НоваЗоря, 2006.
- Колодний А. Академічне релігієзнавство: навч. пос. /Анатолій Колодний – К., 2004.
- Сидоренко О. Релігієзнавство: підручник. /О. Сидоренко – К.: Знання, 2008.
- Харьковщенко Є. Релігієзнавство: підручник. /Євгеній Харьковщенко - К.: Наукова думка, 2007.
- Черній А. Релігієзнавство: навч пос. /Андрій Черній – К.: Академвидав, 2005.

Запитання.

Які особливості догматики католицизму вам відомі?

Що таке цілібат?

Де знаходиться центр католицизму?

Які відмінності у культурах римо-католицизму і греко-католицизму?

Як здійснюють хресне знамення римо-католики і греко-католики?

Хто нині очолює Ватикан?

Ким обирається Папа?

Хто такий вікарій, його обов'язки?

Коли з підпілля вийшла греко-католицька Церква?

Хто нині очолює греко-католицьку Церкву в Україні?

Лекція. 8

Тема. Протестантизм: зміст і різновиди.

Мета. Пояснити основи вчення протестантизму, його різновиди та діяльність менших протестантських конфесій.

Вступ.

На початку XVI ст. в країнах Західної і Центральної Європи виник широкий антифеодальний, антикатолицький рух, що дістав назву Реформації. Розпочався він у Німеччині 31 жовтня 1517 р. в день виступу відомого мислителя і суспільного діяча того часу Мартіна Лютера (1483-1546) з 95 тезами проти основ католицизму (тези накреслені на північних дверях Замкової церкви Віттенберга). Тези відіграли роль сигналу до всіх опозиційних сил за релігійну і національну незалежність Німеччини. З Німеччини Реформація поширилась на Швейцарію, Голландію, Швецію, Англію, Данію та багато інших міст країн західної Європи. Скрізь вона сприяла ліквідації релігійного монополізму католицької церкви і утвердженню нового напрямку і християнстві - Протестантизму. Ця течія об'єднала різні напрями християнства, що відокремилися від католицизму.

План.

1. Причини виникнення протестантизму.
2. Ранній протестантизм: лютеранство, анабаптизм, цвінгліанство, кальвінізм, англіканство.
3. Сучасний протестантизм в Україні: баптизм, євангелізм, п'ятидесятництво, адвентизм, єговізм.

Зміст лекції.

1. Причини виникнення протестантизму.

Протестантизм (від лат. protes-tantis - той, хто заперечує, не погоджується) виник в епоху ранніх буржуазних революцій у країнах Західної Європи в XVI ст., коли поширились антифеодальні й антикатолицькі рухи. Причиною виникнення протестантизму були соціально-економічні та ідеологічні суперечності феодалізму.

В надрах феодалізму склалися нові, капіталістичні суспільні відносини. Здійснювалося первісне нагромадження капіталу, зростала торгівля, виникала капіталістична мануфактура. Нові продуктивні сили вступили у суперечність з феодальними суспільними відносинами.

Католицька церква сама була великим феодалом, католицизм панував у всіх сферах духовного життя, церква освячувала феодальні порядки, користувалася необмеженою владою. Всюди, де назрівав протест проти старих порядків, з'являлися папські булли, виникали постаті в темних сутанах, палали вогнища інквізиції. Все це зумовило зростання активності виступів опозиції до католицької церкви, що набула характеру масового суспільного руху з широкою соціальною базою.

Князі й королі домагалися політичної незалежності від Риму, промисловці й торговці - вимагали вільного підприємництва, ліквідації різних податків і феодальної роздрібненості, збідніле дворянство та лицарство намагалося звільнити своїх підданих від пограбування церквою й усунути її як свого конкурента, діячі культури і науки прагнули звільнитися від впливу омертвілої церковної догми, селяни та міські низи - позбутися нестерпного гніту всієї суспільної піраміди.

На початку XVI ст. в країнах Західної і Центральної Європи виник широкий антифеодальний, антикатолицький рух, що дістав назву Реформації.

Розпочався він у Німеччині 31 жовтня 1517 р. в день виступу відомого мислителя і суспільного діяча того часу Мартіна Лютера (1483-1546) з 95 тезами проти основ католицизму (тези накреслені на північних дверях Замкової церкви Віттенберга).

Тези відіграли роль сигналу до всіх опозиційних сил за релігійну і національну незалежність Німеччини. Католицька церква на Реформацію відповіла контрреформацією. Розпочалися жорстокі релігійні війни. Одним із вождів селянської війни і Німеччинч того періоду був Тома Мюнцер(1490-1525) виступив проти католицизму з позицій пантеїзму.

З Німеччини Реформація поширилась на Швейцарію, Голландію, Швецію, Англію, Данію та багато інших міст країн західної Європи. Скрізь вона сприяла ліквідації релігійного монополізму католицької церкви і утвердженню нового напрямку і християнстві - Протестантизму. Ця течія об'єднала різні напрями християнства, що відокремилися від католицизму.

Спочатку протестантизм був представлений лютеранством, кальвінізмом і англіканством. Продуктом пізнішого розвитку протестантизму є баптизм, адвентизм, методизм, євангелізм тощо. Нині протестантизм найбільш поширений у країнах Європи й Америки, в багатьох країнах Азії і Африки. У світі налічується близько 345 млн його послідовників.

Протестантські напрями різняться один від одного, проте усім їм властиві спільні риси. Головним є створення національної, простої та дешевої церкви. Звідси заперечення ролі церкви як посередника у спасінні, верховенства влади римського Папи, а також ролі духовенства і чернецтва як посередника між Богом і людьми, ряду церковних обрядів, постів, пожертвувань, театралізованого богослужіння, пишних прикрас церкви і багатой одежі священників.

Заперечується віра в догмат про чистилище, відкидається культ ангелів, святих, поклоніння мощам, іконам. Число таїнств скорочено в основному до двох - це хрещення і причастя. Богослужіння проводиться національною мовою і складається в основному з проповіді, колективної молитви і псалмоспівів.

Основою віровчення є Біблія, особливо Новий Завіт. Допускається довільне тлумачення віруючими Біблії. Наголос робиться на особистій

глибокій вірі як засобу спасіння душі. Церква визнає зверхність державної влади.

Протестантські течії по-різному реформували католицизм. Глибина перебудови залежала від історичних і соціальних умов країни, в якій складалася нова віра, від характеру віровчення антикатолицького руху, де відбувалася Реформація.

2. Ранній протестантизм: лютеранство, анабаптизм, цвінгліанство, кальвінізм, англіканство.

Лютеранство. Історично початок реформаційного руху пов'язується з виступом німецького ченця Мартіна Лютера. Мартін Лютер (1483-1546) 31 жовтня 1517 р. виголосив у Віттенберзькій церкві 95 тез проти всевладдя римського папи і торгівлі індульгенціями. Головна ідея його тез полягала в тому, що для спасіння необхідне внутрішнє покаяння грішника, яке не можна замінити ніякими зовнішніми обрядами та грошовим відкупом. Про радикальну реформу церкви не було й мови. Проте Рим на перегляд догматів відповів погрозами відлучення від церкви і розправою. Віттенберзький проповідник відмовився поступитися грубій силі. Почалися взаємні звинувачення, і справа закінчилась тим, що благочестивий монах публічно спалив папську буллу про відлучення його від церкви (10 грудня 1520 р.).

Це був нечуваний крок відходу від букви релігійної віри, значення якого порівнювалося з іскрою, що потрапила у бочку з порохом. Виступ Лютера проти католицької церкви був сигналом до виступу всіх опозиційних і революційних сил проти феодалізму, виступу, який вилився у селянську війну в Німеччині (1524-1526 рр.).

Основні принципи лютеранства викладені в «Книзі згоди» («Книга конкордії»), а також «Великому» і «Малому» катехізисі М. Лютера. Він рішуче нападав на претензію католицької церкви бути посередником між віруючими та Богом, на догму про те, що загробна доля залежить цілком від заслуг віруючого перед церквою. Між людиною і Богом, зазначав Лютер, не

повинно бути ніяких посередників. Бог дає спасіння за своєю волею, а не за вимогами грішників. Доля віруючого визначається не церквою, а Божою милістю. Власними зусиллями досягти спасіння ніхто не може. Заслужити милість Бога і досягти спасіння віруючий може лише тоді, коли визнає себе безнадійно гріховною істотою, щиро повірить у «спокутну жертву Ісуса Христа». Рятує лише глибока віра в Бога. Вчення про особисту глибоку віру як єдиний і достатній засіб спасіння становить основу протестантської догматики і вимагає переосмислення традиційного віровчення католицької церкви.

Висунутий Мартіном Лютером принцип «виправдання глибокою вірою» був спрямований проти католицької церкви та ієрархії. Лютер вимагав спрощення пишного католицького богослужіння, конфіскації церковного майна, ліквідації чернецтва, істотного скорочення кількості релігійних свят і таїнств. Він відкинув священний переказ (рішення церковних соборів, папські енцикліки, твори провідних богословів) як джерело віровчення і заявив, що основою віровчення є лише Біблія, зокрема Євангеліє. Тому лютеранська церква називає себе євангелістською. Все це зводило нанівець роль папства в церкві і духовному житті віруючих.

Лютеранська концепція не заперечувала феодальних відносин, але вона значно обмежила роль духовенства, вважаючи соціальну активність одним із проявів релігійності, виправдовуючи нові відносини, які формувалися. Виступ М. Лютера проти католицизму, його тлумачення християнства відповідало інтересам німецьких бюргерів і князів, які прагнули звільнитися від влади папства і водночас вимагали збереження релігії. Це і зумовило швидку перемогу лютеранства в Німеччині.

У тогочасному протестантизмі чітко визначилися два напрями: бюргерсько-поміркований, який очолював М. Лютер, і плебейсько-радикальний, який очолював Т. Мюнцер - ватажок селянського руху, відомий під назвою «анабаптизм» .

Анабаптизм. Теолого-філософське вчення Т. Мюнцера було спрямоване проти догматів не лише католицької церкви, а й християнства взагалі. За Мюнцером, щоб досягнути справжню істину, людина повинна розірвати зі своєю гріховною природою, відчути в собі дух Христа і від «безбожної мудрості» повернутися до вищої божественної мудрості, безкорисливої і піднесеної.

Фундаментом цього не може бути ні вчення церкви, ні проповіді «лицемірних попів», а лише глибока віра та її зміцнення через безпосереднє спілкування з Богом. Спілкування з Богом, учив він, приводить до зближення людської і Божої волі, коли людина стає складовою частиною божественного промислу, мислить і діє відповідно до Божих накреслень. Т. Мюнцер відмовився розглядати Біблію як єдине джерело одкровення, наполягав, що справжнє і живе одкровення - це розум.

Соціальна програма Т. Мюнцера передбачала втілення християнських принципів на Землі. Царство Боже він розглядав як суспільний лад без багатих і бідних, де панують рівність, справедливість, братерство і свобода. Ця програма смертельно налякала німецьке бюргерство та його верхівку. Тільки-но почалася селянська війна, М.Лютер зрадив селянські маси і пішов на тісний союз з феодалними князями. Війна закінчилася поразкою і загибеллю Т. Мюнцера. Анабаптизм, який з Німеччини проник у сусідні країни, поступово виродився в менонітство, яке обстоювало принципи покірності, терпіння, непротивлення злу.

На основі вчення Лютера склалася лютеранська церква. Релігійний культ цієї церкви заперечує верховенство влади папи римського і всю католицьку ієрархію, відкидає чернецтво, культ святих, Богоматері, вшанування ікон, скульптур. Головну роль у лютеранському культі відіграють провідні, колективні молитви і псалмоспіви. Лютеранські священники зветься пасторами, а не отцями, або патерами, як у католиків. Основою церкви є релігійна громада, або конгрегація, якою керує церковна рада з пастором.

Лютеранські храми відзначаються суворістю архітектурної форми, простотою і скромністю внутрішнього оздоблення. Проте в них збереглися залишки впливу католицизму, зокрема, вівтарі, розп'яття, єпископат. Пастори одягаються у своєрідний одяг. Богослужіння супроводжується органною музикою.

Лютеранська церква кожної країни існує самостійно і підпорядковується державній владі. Вона управляється колегіально — синодом, що складається з представників лютеранського духовенства і мирян. Державна влада призначає чиновників церковного управління та пасторів.

Лютеранство поширено в Німеччині, Швеції, Норвегії, Данії, Фінляндії, Ісландії. Більшість лютеран німецького і скандинавського походження мешкає у США і Канаді. Лютеранські громади існують в Естонії і Латвії. У різних країнах світу налічується 190 самостійних лютеранських церков, які об'єднують майже 73 млн. віруючих. У 1923 р. виникло об'єднання лютеранських церков, яке нині має назву Лютеранська всесвітня федерація.

У Швейцарії виник напрям протестантизму, що виступав за більш рішучу, докорінну перебудову церкви. Він дістав назву «реформаторство». Ця течія була представлена цвінгліанством і кальвінізмом.

Цвінгліанство. Ульріх Цвінглі (1484-1531 рр.) започаткував Реформацію у Швейцарії, перебуваючи під впливом філософії Еразма Роттердамського. У 1523 р. опублікував 67 тез, де обгрунтував своє вчення. Це була перша протестантська праця німецькою мовою. Основні принципи віровчення викладені у книзі «Про істинні й хибні релігії».

За основу свого віровчення Цвінглі бере послання апостола Павла, особливо його вчення про «спокутну жертву Ісуса Христа» і благодать Господню, яка дарується Богом глибоко віруючій особі. Цвінгліанство схоже в цьому плані з лютеранством, однак відрізняється від нього істотними рисами. Для У. Цвінглі істинним у релігійній вірі є те, що підтверджується Біблією, а для М. Лютера те, що не суперечить Святому письму.

У.Цвінґлі більш послідовний спіритуаліст, ніж М.Лютер. Він вимагає викинути з культу все, що відволікає від віри: картини, музику, скульптуру, різні прикраси. Релігійні таїнства розглядаються як зовнішні ознаки, і Божа благодать через них не надходить. Наприклад, обряд причастя - лише спомин про спокутну жертву Ісуса Христа. Це по суті заперечення релігійних таїнств та обрядів. Відкидаються ним культ святих, пости, чернецтво, поклоніння мощам, проголошується принцип незалежності віруючих від єпископів і папи римського.

У.Цвінґлі дискутує в Цюриху з католиками і здобуває перемогу. Міський магістрат проголошує основною релігією цвінґліанство, а У.Цвінґлі обирається членом міської ради. Він спрямовує подальший розвиток реформації, полемізує з М. Лютером з питань церковної структури і державного устрою. У. Цвінґлі обстоював республіканський устрій церкви, кращою державною формою правління вважав демократію.

Особлива роль у державній структурі відводилася державному пророку, який повинен бути наставником і радником, сповіщати громадянам Божу волю. У. Цвінґлі не лише пропагував нову релігію, він активно займався політикою: шукав союзників за кордоном, намагався організувати в Швейцарії союз протестантських кантонів, які б протистояли так званим «католицьким лісним кантонам».

В одній із воєн, які точилися між протестантами і католиками, У. Цвінґлі загинув як військовий священик. Цвінґліанство не набуло значного поширення, згодом воно злилося в кальвінізмом.

Кальвінізм. Жан Кальвін (1509-1564 рр.) - французький богослов, активний діяч Реформації в Швейцарії. У Франції за антикатолицьку діяльність і пропаганду лютеранства він переслідувався, внаслідок чого і змушений був утекти із Франції та оселитися в Женеві. Ж. Кальвін ґрунтовно переосмислив у буржуазному дусі віровчення католицької церкви, вніс значні зміни до католицького культу.

Він висунув і розвинув учення про «абсолютне приречення», згідно з яким Бог ще до створення світу визначив долю людей, тобто визначив тих, хто одержить спасіння, і тих, хто потрапить у пекло. Проте це, за Кальвіном, не повинно штовхати віруючого на пасивний шлях життя. Людині невідомо, чи буде вона врятована, чи ні. Вона своїм життям і діяльністю повинна заслужити милість Бога і довести, що вона є Божим обранцем.

Успіх у справах може служити опосередкованим доказом того, що віруюча особа обрана для спасіння, а невдача - ознака приреченості. Цим самим кальвінізм освячував буржуазну заповзятливість у підприємстві. Послідовники кальвінізму поглибили це вчення, наголошуючи, що успішне підприємство, добродієність, набожність, працьовитість, покірність владі - все це прояви Божої обраності.

Була висунута теза про «світське покликання» і «світський аскетизм», які вимагають повної відданості людини своїм справам, бережливості, а також відмови від комфорту, розваг, радощів життя.

На ґрунті кальвінізму виникла кальвіністська церква. На відміну від компромісного лютеранства Ж.Кальвін істотно реформував християнську церкву, зробивши її простою, загальнодоступною і дешевою. Він повністю відмінив церковну ієрархію, запровадив виборність церковного керівництва, ліквідував єпископський сан.

Основною ланкою церкви є релігійна громада, яку очолюють пастори і пресвітери. Пресвітери та пастори (їх ще називають «міністрами») становлять консисторію, яка керує релігійними справами. Догматичні питання вирішуються на зборах провідних богословів, пасторів і пресвітерів, які дістали назву конгрегацій, а в межах однієї держави - синодів.

З релігійного культу була усунена розкіш, культ зазнав радикального спрощення. В кальвіністських храмах немає вівтарів, ікон і хрестів, органної музики, відсутні літургія та облачення пасторів. Богослужіння провадиться у формі спільних молитов, читання Біблії, співу псалмів.

Із семи таїнств кальвіністи визнають лише хрещення і причастя, але розглядають їх лише як духовні символи, спомин про «спокутну жертву Ісуса Христа».

Особливістю кальвінізму є нетерпимість до інших релігій і наукових знань, зокрема до тих відкриттів, які суперечать Біблії, а також прагнення обмежити громадське життя віруючих. Релігійні громади вдаються до дріб'язкового нагляду за громадським і особистим життям віруючих, забороняють розваги, яскравий одяг, танці, вимагають регулярного відвідування церковних служб. Прикладом ворожого ставлення до науки і культури було те, що сам У. Кальвін був ініціатором спалення іспанського вченого-гуманіста, відомого природознавця й анатома М. Сервета, який тоді випадково опинився у Женеві.

Ж.Кальвін писав, що «Бог не щадить цілі народи, він велить вщент руйнувати міста і знищувати сліди їх, коли вони впадають в єресь». Кальвінізм виявився найбільш радикальною формою пристосування християнства до потреб буржуазної епохи. Подальша еволюція кальвінізму відбувалася на основі врахування національних особливостей тих країн, де він поширювався, а також особливостей тих соціальних верств населення, ідеологію яких він виражав.

Згодом кальвінізм втратив крайній радикалізм і набув поміркованішого характеру. На основі кальвінізму виникли релігійні угруповання: реформаторство, пресвітеріанство та конгрегаціоналізм. Реформаторство поширене у Швейцарії, Франції, Голландії, Чехії, Словаччині, Угорщині, Польщі, Латвії. В Україні реформаторські громади є в Закарпатській області.

Пресвітеріанство і конгрегаціоналізм мають англо-шотландське походження, вони поширені у Великій Британії, США, ПАР.

Кальвіністські церкви об'єднані у Всесвітній пресвітеріанський союз, до складу якого входить 125 незалежних церков. Послідовників кальвінізму тепер налічується близько 50 млн. чоловік.

Англiканство. Виникнення цього напрямку протестантизму зумовлено особливостями формування буржуазного суспiльства у феодальнiй Англії. Реформація в Англії, на відміну від Німеччини, розпочалася з ініціативи правлячої верхівки.

В 1534 р. англійський парламент прийняв «Акт про верховенство», яким було встановлено підпорядкування церкви державній владі. Англійська реформація здійснювалася з політичних мотивів. Король Генріх VIII був оголошений главою церкви, зв'язки з Римом були повністю розірвані. Монастирі були закриті, а земля та майно церкви були конфісковані на користь короля і лордів.

Реформа спочатку не привела до корінних змін в організаційній структурі церкви, її догматах і обрядах, які залишилися католицькими. Лише в другій половині XVI ст. при королеві Єлизаветі I була завершена розробка догматичних принципів і культу англiканської церкви.

Основи віровчення викладені у «Книзі спільних молитов» (1549 р.) і Символі віри, що містить 39 статей (1571 р.). Біблію було перекладено англійською мовою.

Віровчення англiканської церкви є конгломератом католицизму, лютеранства і кальвінізму. Концепція спасіння поєднує лютеранський принцип спасіння шляхом особистої віри і католицьке вчення про спасаючу силу церкви.

Зберігаються такі католицькі догмати, як віра в Святу трійцю, спокутування гріхів, боговтілення, друге пришестя, воскресіння, пишне богослужіння. Прийняті також лютеранські догмати: заперечення главенства папи римського, целібату, поклоніння іконам і мощам, відмова від індульгенцій тощо.

До англiканських догматів належать визнання короля главою церкви, збереження церковної ієрархії та єпископату, визнання за духовенством права дарувати віруючим святу благодать.

Релігійна Англія поділяється на дві провінції - Кентерберійську та Йоркську, на чолі яких стоять архієпископи, що призначаються монархом за рекомендацією уряду. Архієпископи мають постійні місця у палаті лордів.

Нині англіканство містить 25 автономних церков і 6 церковних організацій, що входили в минулому до складу Британської імперії. Англіканські церкви, крім Великої Британії, існують насамперед в її колишніх колоніях, зокрема у Канаді, США, Новій Зеландії, Австралії, Індії, Пакистані. Зберігаючи самостійність, ці церкви утворюють Англіканську спілку церков.

Всесвітнім консультативним центром цієї спілки є Ламбетська конференція, що скликається один раз на десять років з середини ХІХ ст. Прихильників англіканської церкви у світі сьогодні налічується близько 70 млн. чоловік.

Лютеранство, кальвінізм і англіканство належать до ранніх форм протестантизму. На їх основі виникло багато різних релігійних течій, які дістали спільну назву пізнього протестантизму.

3. Сучасний протестантизм в Україні: баптизм, євангелізм, п'ятидесятництво, адвентизм, єговізм.

Протестантські напрями християнства в Україні є неоднорідними, вони поділяються на дві групи.

Перша група - це різноманітні церкви і течії, вчення яких сформувалося на ґрунті західного протестантизму, що відкололося від католицької церкви. До них належать баптисти, євангелісти, п'ятидесятники, меноніти, адвентисти, єговісти та ін. Ці церкви й секти ще називають «пізнім протестантизмом».

Друга група - церкви і секти, віровчення яких склалося на ґрунті православ'я, вони відкололися від православної церкви. До них належать старообрядці, молокани, хлисти, духобори, істинно православна церква, православні християни та ін.

Найпоширеніші в Україні - протестантські конфесії західного спрямування. Інші не набули значного поширення.

Церква євангельських християн-баптистів (ЄХБ). У нашій країні - це найчисленніша і найбільш поширена серед протестантських церков. Організувалась у 1944 р. внаслідок об'єднання баптистів з близькими до них євангелістами та деякою частиною громад п'ятидесятників.

Було утворено Всесоюзну раду євангельських християн-баптистів як вищий орган церкви. У 1947 р. до ЄХБ приєдналися християни в дусі апостольському, а в 1963 р. - меноніти. Церква євангельських християн-баптистів з 1962 р. входить до складу Всесвітньої ради баптистських церков і бере активну участь в екуменічному русі. З 1945 р. видається баптистський журнал «Братський вісник». Видано Біблію, збірник церковних пісень, Настільну книгу пресвітера, друкуються календарі українською, російською, німецькою, естонською та іншими мовами.

Баптизм. Виник на основі лютеранства і кальвінізму. Перші баптистські громади з'явилися у XVII ст. у Голландії, потім поширювалися в Англії, Америці та Європі. До нас він був занесений німцями-колоністами у 60-х роках XIX ст.

У 1869 р. проповідник Унгер створив баптистську громаду в с Карпівка на Херсонщині. У 1884 р. у с. Нова Василівка на Таврії відбувся перший з'їзд баптистів, який утворив Всеросійський баптистський союз на чолі з І. Віллером.

Для поширення баптизму були сприятливі соціально-економічні умови. Відбувалися швидкий розвиток капіталістичних відносин і формування місцевої буржуазії, яка потребувала такої релігії, що була б здатна захистити її інтереси. Розпочалося масове переміщення селян, позбавлених землі. Емігруючи з півдня України, вони несли «нову віру» в інші місця країни.

Дещо складніше поширювався баптизм у західних областях України. Він був завезений туди з Канади та США реїмігрантами і поширювався дуже повільно. У 1926 р. в Галичині було лише 13 громад баптистів, які

об'єднували 350 віруючих. У 1927 р. баптисти Галичини об'єдналися з євангелістами, близькими їм за віровченням.

Євангелізм. Поширювався в Галичині одночасно з баптизмом із США. У 1922 р. у Нью-Йорку відбувся з'їзд галицьких євангелістів, який створив Українське євангельське об'єднання (УЄО). Об'єднання посилало численних проповідників в Україну, щедро фінансувало місцеві громади. У 1925 р. відбувся з'їзд євангелістів у Станіславі, який створив Українську євангельську церковну раду. Діяльність цієї ради щедро фінансувалася американським банком Рокфеллера через місцевого капіталіста Цеклера. Ставилася мета активно пропагувати «нову віру», оскільки це сприяло б зміцненню підприємництва на західноукраїнських землях.

Основою віровчення у баптизмі є Біблія. Особлива увага зосереджується на євангеліях від Матвія, Марка, Луки та Іоанна. Визнають християнський Символ віри, догмат про Святу трійцю. Згідно з цим віровченням Ісус Христос «є живе втілення Божої трійці».

Свої молитви віруючі звертають саме до нього. За баптистським віровченням, Ісус Христос своєю смертю врятував людей від первородного гріха, вказавши шлях до спасіння. Проте під час страшного суду буде врятований лише той, хто повірив у його спокутну жертву і покається у гріхах.

Своєрідно витлумачують баптисти сутність Бога. В уявленні багатьох віруючих Бог - це абстрактна ідея, пов'язана з поняттям справедливості й моральності. «Бог є любов» - один із головних догматів баптизму.

Вагоме місце у баптизмі посідають соціально-етичні проблеми. Згідно з їхнім віровченням суспільство і земне життя - гріховні, а окрема людина - нікчемна та немічна, «прах земний».

Справжня гідність людини, на думку баптистських богословів, виявляється у визнанні себе безнадійним грішником і в постійному покаянні, звертанні до Бога в молитвах про помилування. Великого значення баптисти надають безпосередньому спілкуванню віруючого з Богом. За баптистським

догматом, «людина може виправдатися перед Богом лише шляхом глибокої віри».

Сенс людського життя, згідно з баптизмом, полягає у підготовці «до вічного блаженства» у потойбічному світі. «Вітчизна моя на небесах, до неї рветься і прагне душа», - співають віруючі на молитовних зборах.

Основна увага зосереджується на пропаганді таких моральних принципів, як милосердя, співчуття, покірність, працелюбність, повага і любов до людини тощо. Все це у баптизмі тлумачиться як богоугодна справа, «служіння на ниві Господній», що спонукає віруючих до активності в соціально-культурному житті.

Баптистський культ відзначається відносною простотою. Богослужіння проводять у формі молитви, проповіді та псалмоспівів у молитовних будинках. Баптисти відкинули поклоніння іконам, розп'яттю, скульптурам, мощам, заперечують культ святих, богородиці, чернецтво, роль церкви як посередника у спасінні, більшість християнських свят і обрядів.

Із семи християнських таїнств вони визнають лише чотири: хрещення, хлібопереломлення, шлюб і рукопокладання. У баптизмі обряди розглядаються лише як символи, що свідчать про наявність релігійної віри.

Особливого значення баптисти надають обряду водного хрещення, що символізує вступ до релігійної громади і прийняття баптистської віри. Хрестять вони лише дорослих, зокрема того, хто пройшов спеціальну підготовку під керівництвом наставника і свідомо увірував у «спокутну жертву Ісуса Христа». Водне хрещення здійснюють улітку в річках і озерах, а зимою у спеціальних басейнах.

Обряд хлібопереломлення виконують під час молитовних зборів першої неділі кожного місяця. Існує у баптистів обряд посвяти в сан, який називають рукопокладанням пресвітерів.

Головне призначення шлюбного обряду - дати релігійну санкцію на створення сім'ї. Для обряду характерне вінчання лише одновірців.

Виконують баптисти й інші обряди, зокрема такі, як моління над новонародженими, хворими, поховання померлих тощо. Серед християнських свят баптисти відзначають лише ті, що тісно пов'язані з іменем Ісуса Христа. Зокрема: Різдво, Пасха, Трійця та деякі інші. Крім того, у них є власні свята - День єдності, Свято жнив. Святоугодницькі й престольні свята вони заперечують.

Церква євангельських християн-баптистів - суворо централізована релігійна організація. На відміну від православної і католицької церков вона побудована на принципі фіксованого членства. Віруючі за територіальним принципом утворюють громаду, громада діє на основі статуту. Очолюють релігійну громаду пресвітери, яких обирають загальні збори, а потім рукопокладають старші пресвітери.

Вони не носять особливого одягу і нічим не вирізняються серед інших членів громади. Проте вважають, що пресвітери володіють харизмою (Божою благодаттю) і дають настанови іншим «братом». Крім того, обирають виконавчу раду і ревізійну комісію, яка контролює фінансову діяльність.

Фіксоване членство зобов'язує віруючих регулярно сплачувати членські внески. Гроші використовують для видання релігійної літератури, оплати пресвітерам, керівникам хорів та естрадним ансамблям, різних господарських витрат. Від кожного члена вимагають виявляти якнайвищу активність у релігійному житті та пропаганді релігійної віри. Майже кожна релігійна громада - це активний підрозділ, який проводить систематичну релігійну пропаганду. Керівництво баптистськими громадами здійснюють старші пресвітери областей, країв чи держав, які мають духовний сан, що відповідає рангу єпископа.

В Україні зареєстровано понад 2000 громад євангельських християн-баптистів. Вищим органом баптистської церкви є Спілка євангельських християн-баптистів України, яка знаходиться в Києві.

Найкардинальніших змін зазнала така мобільна вікова група віруючих, як молодь. Зросла частка молоді в релігійних громадах, особливо міських.

Багато молодих віруючих мають середню освіту, а дехто й вищу. Зростають потяг до знань, інтерес до науки і техніки, літератури та мистецтва.

Якщо в минулому баптисти уникали світської інформації, прагнули замкнути себе в сфері релігійних інтересів, то тепер вони відкриті світській культурі, внутрішньому та міжнародному життю країни. У поведінці й способі життя значна частина віруючих орієнтується на загальнолюдські цінності та моральні норми, в них переважає світська мотивація прийнятих рішень і поведінки. Зростає миротворча діяльність баптистських громад і участь у ній віруючих.

П'ятидесятництво. Близька до баптизму за характером віровчення протестантська течія в християнстві. Це порівняно молода, однак досить активно діюча релігійна секта в Україні. Назва секти пов'язана з біблійною легендою про те, що якраз у день п'ятидесятниці на апостолів зійшов «дух святий» і вони, набувши «дару говорити іно мовами», пішли в різні країни проповідувати християнство (Дії -,2:1- 5).

Секта виникла наприкінці ХІХ - на початку ХХ ст. у США. Американський дослідник протестантизму Д. Гордон зазначав, що засновниками цієї секти були баптистські проповідники І. Спелінг і Р. Бріант, у 1896 р. на баптистську громаду Спелінга в штаті Теннессі внаслідок тривалого моління ніби зійшов «дух святий».

Віруючі, змучені життєвими незгодами, знедолені й залякані безнадійним майбутнім, почали завзято молитись у релігійній громаді, впали в істеричний стан, їх охопив екстаз. Деякі з них почали вигукувати слова молитви, звернення до Бога, бурмотіти незрозумілі слова. Це було сприйняте як «Боже чудо», подібне, мовляв, до того, як це мало місце зі «святими апостолами в день п'ятидесятниці». Звістка про це «чудо» поширювалася проповідниками в інших штатах країни.

У 1901 р. на учасників біблійної школи в Канзасі також «зійшов святий дух», і вони почали розмовляти з ним різними мовами. Істеричні моління почали проводити у багатьох протестантських громадах США.

Організаційно секта сформувалася в 1907 р. і дістала назву «п'ятидесятницький дух». Згодом цей рух почав поширюватися за межі США у країни Європи, а також в Україну.

Поширювалася «нова релігія» різними шляхами. У 1911 р. п'ятидесятництво проникло з Фінляндії у Петербург, де проповідник М. Смородін організував з євангелістів і баптистів громаду «євангельських християн у дусі апостолів».

У роки громадянської війни він переїхав до Львова і розгорнув там місіонерську діяльність. У 1921 р. в Одесі американський проповідник Воронаєв заснував громаду «християн євангельської віри».

В 1922 р. в західних областях України місіонер Шмідт з Німеччини організував релігійні громади «християн віри євангельської». У 1923 р. на Поділля з Румунії приїхав проповідник Мельник і заснував там релігійну громаду «євангельських християн п'ятидесятників-сіоністів».

У 20-х роках в Україні з'явилися «п'ятидесятники-суботники» і «євангельські християни - святі сіоністи».

П'ятидесятництво з початку виникнення не було єдиним, не являє воно єдиного руху і тепер. Секта складається з дрібних угруповань, які різняться між собою у другорядних, незначних питаннях, однак основи їх віровчення єдині.

У п'ятидесятників основою віровчення є Біблія, особливо «Дії святих апостолів» і «Перше послання апостола Павла до коринфян», де розповідається про дії «святого духа», релігійні чудеса і зцілення. П'ятидесятники вірять у догмат гріхопадіння Адама і Єви, кінець світу та «спокутну жертву Ісуса Христа».

Із Трійці вони виділяють її третій елемент тільки «святого духа». Основним догматом є вчення про сходження «духа святого» на кожного віруючого, внаслідок чого він отримує так звані «духовні дари».

Якщо згідно з ученням баптистів «дух святий» після водного хрещення постійно перебуває з віруючим, то для п'ятидесятників він вселяється у

віруючого, якщо він гідний Господньої благодаті, і, засвідчивши свою божественну силу, залишає його. А потім знову повертається до віруючого, щоб засвідчити йому свою прихильність.

П'ятидесятники, крім водного хрещення, вважають за обов'язкове хрещення «святим духом». Хрещення «святим духом» повинен пройти кожний віруючий. Обряд відбувається на колективних моліннях після попереднього багатоденного посту. Його ефект досягається за рахунок сильного емоційного збудження під час колективних молитов і голосних звертань до Бога, що доводять віруючих до психічних потрясінь, галюцинацій, безладного бурмотіння (глосолалій - ангельська мова)

В цей час у віруючого можуть виникнути різні марива та ілюзія особистого спілкування з надприродною силою. Тому віровчення п'ятидесятників має містичний характер.

Особливого значення п'ятидесятники надають догмату про «святі дари». Віруючі віддають перевагу дев'яти дарам: «слово мудрості» (здатність правильно розуміти Біблію), «слово знання» (мистецтво проповідувати), «дар віри» (здатність пізнати «істинну віру»), «дар зцілення» (здатність зцілювати хворих), «дар чудотворення» (вміння творити чудеса), «дар пророкування» (мистецтво розкривати Божі таємниці), «дар розпізнавання духів» (здатність виявляти нечисту силу і виганяти її з людини), «дар розмовляти іншими мовами, або глосолалія» (бурмотіння в екстазі незрозумілих слів), «дар витлумачувати інші мови» (здатність пояснення іномовлення, що нібито має надприродне походження).

Кожний з цих міфічних «дарів», повчають п'ятидесятники, може дістати кожний віруючий через хрещення «святим духом» для більш успішного служіння Богу. При цьому віддають перевагу глосолалії, тобто боговіщуванню, за яке приймаються беззмістовні вигуки сектантів у стані екстазу. Заговорити на молитовних зборах «іншою мовою» - означає засвідчити свою богообраність, продемонструвати контакт зі «святим духом». Тому п'ятидесятників називають харизматиками.

Дістати дар іномовлення прагне кожний віруючий. При цьому він вдається до різноманітних психічних і фізичних перевантажень. Такого стану досягають за допомогою тривалого посту, постійних молінь, довгочасних богослужінь, обмеження відпочинку, спілкування з іншими людьми.

Глосолалія супроводжується сильним нервовим напруженням, коли виникає тремтіння рук, усього тіла, трясіння голови, конвульсія плечей тощо. Найфанатичніші віруючі доводять себе до психопатологічного стану, часто впадають в істерику. Таких п'ятидесятників називають трясунами. їх культ руйнує нервову систему віруючих, калічить їх духовно.

У громадах п'ятидесятників є пророки і пророчиці, які витлумачують говоріння «іншими мовами» як безпосередні вказівки Всевишнього віруючим. Пресвітери нерідко ці витлумачення використовують у власних цілях, а також для активного впливу на віруючих.

У своєму віровченні п'ятидесятники багато уваги приділяють догмату про друге пришествя Ісуса Христа і встановлення ним тисячолітнього царства Божого.

Культ п'ятидесятників також має свої особливості. Вони не визнають поклоніння іконам, «святим мощам», не носять натільних хрестиків, не хрестяться, заперечують багато свят і обрядів православної та католицької церков.

Серед свят, як і баптисти, відзначають такі, що пов'язані з життєдіяльністю Ісуса Христа. Особливо пишно відзначають «день п'ятидесятниці», мотивуючи тим, що дві особи Трійці - Бог-отець і Бог-син виявили себе через конкретні дії раніше, ніж третя особа - Святий дух.

Період дії Святого духа, згідно з віровченням п'ятидесятників, активно почався лише з дня п'ятидесятниці, коли він зійшов на апостолів - учнів Ісуса Христа.

Богослужіння п'ятидесятників проводиться у формі проповідей, колективних молінь і псалмоспівів. Вони відбуваються не лише в

молитовних будинках, а й у квартирах членів секти, іноді в полі та на берегах річок, озер.

Керівництво релігійними громадами здійснюється пресвітерами, благовісниками і єпископами.

В Україні п'ятидесятництво неоднорідне, в ньому є течії, що названі іменами їх засновників. Найчисленнішою течією є воронаєвці, друге місце посідають шмідтовці, потім йдуть смородінці, мельниківці, чи п'ятидесятники-сіоністи, п'ятидесятники-суботники і п'ятидесятники-доскональці.

Воронаєвці, або християни євангельської віри, зосереджують увагу на глосолалії, чудесах і пророцтвах. Вони вірять у Трійцю, проте зауважують, що її благодать виявляється через «духа святого». На закінчення молитовних зборів колективно читають молитву «Отче наш». Під час обряду хлібопереломлення здійснюють обряд «обмивання ніг». В обряді причастя вживають прісний хліб і натуральне вино.

Шмідтовці, або християни віри євангельської, мало відрізняються від баптистів. Головним у віровченні є хрещення «святим духом». Обряд говоріння на іномовах вони вважають для себе не обов'язковим, не здійснюють обряду «обмивання ніг». В обряді хлібопереломлення використовують прісний або заквашений хліб. На молитовних зборах слухають проповіді, читання біблійних текстів, колективно моляться та співають духовні пісні.

Смородінці, або євангельські християни в дусі апостолів, акцентують увагу на догматі про єдність божества. На їхню думку, Бог-отець, Бог-син і Бог-дух святий сконцентровані в особі Ісуса Христа. Вони звертаються з молитвами до нього і хрестять від його імені. Це, по суті, є запереченням традиційної християнської Трійці. Смородінці не практикують глосолалії, мало цікавляться пророкуваннями, обряду обмивання ніг під час хлібопереломлення не здійснюють.

Мельниківці, чи п'ятидесятники-сіоністи, найбільше уваги приділяють догмату про друге пришествя Ісуса Христа і тисячолітнє царство. Вони ведуть активну пропаганду про переселення своїх прихильників у Палестину на гору Сіон, в «обітовану Богом землю», щоб там чекати другого пришествя. їхні моління мають істеричний характер. Проповідники секти закликають віруючих відмовитися від усього земного, кинути роботу, продати майно, розірвати сімейні стосунки та готуватися до виїзду в столицю тисячолітнього царства — на гору Сіон. Згідно з віровченням мельниківців, спасіння людини залежить не від Бога, а від неї самої.

П'ятидесятники-суботники виділились як окрема група із середовища п'ятидесятників-сіоністів. За своїм віровченням вони нічим не відрізняються від воронаєвців. Особливою пошаною у них користується субота, яка розглядається не лише як святковий вихідний день, а також як день наполегливих молінь. Звідси й назва секти — суботники. Значного поширення віровчення п'ятидесят-ників-суботників не набуло.

П'ятидесятники-доскональці заперечують дар говоріння іномовами, проповідують «християнський соціалізм» як форму особистого збагачення, практикують неупорядкований шлюб чи так зване повальне очищення від гріхів. Ця релігійна течія також не набула поширення.

У п'ятидесятництві існує досить струнка структурно-організаційна посадова ієрархія. Низовою ланкою є релігійна громада, що очолюється пресвітером, який рукопокладений у духовний сан вищими ієрархами. Пресвітер має необмежені права, користується усією повнотою влади.

Крім пресвітера є й інші посадові особи: диякони і діакониси, проповідники і регенти. Крім того, є ще специфічна категорія служителів, які виконують роль пророків і пророчиць, майстрів зцілення, творіння чудес, розпізнавання духів. Вони призначаються пресвітерами, мають значний вплив у релігійній громаді.

В Україні існує понад 990 п'ятидесятницьких громад. Вони об'єднані в Союз християн віри євангельської України. Нині діє 180 громад християн

євангелістської віри поза союзами, 67 громад харизматичного напрямку, 144 громади церкви повного Євангелія, 50 громад Союзу вільних церков християн євангелістської віри України.

У нашій державі більш поширені громади адвентистів сьомого дня. **Адвентизм.** Сформувався у США в 30-х роках ХІХ ст. на основі баптизму. В 1833 р. баптист В. Міллер видав книжку «Докази святого письма про друге пришестя Христа», в якій твердив, що ця подія відбудеться у березні 1843 р. Однак це пророкування не здійснилося. Після цього точні дати «кінця світу» не вказувалися, проте ідея продовжувала жити і навколо неї сформувався адвентистський рух. У 1863 р. утворилася самостійна адвентистська церква, в організації якої велику роль відіграла «пророчиця» Олена Уайт.

До нас адвентизм був завезений американськими проповідниками наприкінці ХІХ ст. Спочатку він поширився серед німецьких колоністів у Таврії. Численне розорення дрібних власників у країні створило відповідну соціальну базу для адвентизму. Рух швидко зростав за рахунок споріднених з ним течій євангелізму та баптизму. В 1907 р. російські й українські адвентисти утворили самостійну організацію, вийшовши з німецького союзу адвентистів.

Основою віровчення адвентистів є Біблія, зокрема книги пророка Даниїла і «Одкровення св. Іоанна Богослова», а також твори В. Міллера та О.Уайт.

Залишаючись на позиціях фундаменталізму щодо Біблії, адвентисти водночас вдаються до реформування суперечливих місць Святого письма. Їхнє віровчення належить до числа есхатологічних і хіліастичних напрямів у християнстві. Адвентисти всю свою діяльність підпорядковують проповіді містичних ідей другого пришестя Христа, кінцю світу і встановлення тисячолітнього царства спочатку на небесах, а потім на землі.

В основі адвентистського віровчення - ідея богообраності. Ця ідея обґрунтовує постулат про релігійну винятковість адвентистів як «Божого народу», його значення в питаннях спасіння людства. Згідно з

адвентистським догматом пришествя Ісуса Христа повинне ознаменуватися тим, що воскреснуть померлі праведники і разом з живими адвентистами вознесуться на небо, де царствуватимуть на чолі з Ісусом Христом тисячу років.

Упродовж цього часу відбуватиметься суд над грішниками. Після того як доля грішників буде вирішена, Ісус Христос разом з адвентистськими праведниками зйдуть на землю, Бог воскресить грішників для страшного суду та знищить їх шляхом спалення. Згорить і сама грішна земля, замість неї з'явиться «оновлена» земля, де адвентисти будуть вічно раювати.

У догматиці адвентизму важливе місце посідає культ Ісуса Христа. Віруючі завжди повинні бути готові до пришествя Христа, оскільки ніхто не знає точного часу, коли він прийде.

Після провалу пророцтв сьогодні ніхто не наважується призначати конкретної дати пришествя. Проте наголошується, що Ісус Христос «уже близько», «він біля порога», «історія людства йде до завершення» тощо. Внаслідок цього історію людства адвентисти тлумачать як боротьбу божественного й сатанинського.

Людство без Бога не в змозі досягти соціального прогресу. Концепції близького пришествя підпорядкована мораль адвентистів. Усе, що очищає людину від гріхів і готує до зустрічі з Ісусом Христом, - добро, воно моральне, а те, що відволікає від підготовки до переходу в тисячолітнє царство, - зло, воно гріховне.

Адвентисти частково визнають християнський догмат про Святу трійцю, однак трактують його по-своєму. Ісуса Христа вони розглядають як посередника між Богом-отцем і його творінням - людьми. Дух святий - заступник Ісуса Христа на землі, якого він залишив замість себе, коли пішов до Бога-отця. Це, по суті, заперечення традиційного християнського уявлення про Трійцю.

Адвентисти заперечують ортодоксальні догмати про потойбічний світ і безсмертя душі. Душа вмирає разом з тілом, у могилі вона чекає страшного

суду. В судний день душі померлих воскреснуть і разом з живими адвентистами з'являться до Бога для остаточного вирішення своєї долі. Душі грішників будуть навіки знищені, а праведники здобудуть вічне блаженство в царстві Божому на землі.

Адвентисти визнають специфічні догмати, що відрізняють їх від інших релігійних течій. Це догмат про триангельську звістку, який використовується для психологічного впливу на віруючих.

Йдеться про коментування 14-ї глави книги «Одкровення св. Іоанна Богослова». Відповідно до «звістки першого ангела», який закликає: «Пострашіться Бога і віддайте йому славу, бо приходить година суду його» (Об., 14,7), адвентисти пророкують близький кінець світу, передрікають загибель грішників.

Другий ангел сповістив, що «впав Вавилон великий», оскільки він «вином шаленства, розпусти напоїв усі народи...» (Об., 14,8). Цим адвентисти обґрунтовують свою нетерпимість до інших релігій, називають їх схизматичними.

Третя «ангельська звістка» застерігає про невідворотність покарання тих, хто поклоняється «звірові й образу його», вони питимуть «вино пересердя Божого» і мучені будуть «вогнем і сіркою» (Об., 14,9, 9—10).

Під образом «звіря» адвентисти розуміють інші релігії, що, з їхнього погляду, є хибними.

Догмат про «ранній» та «пізній дощ» пов'язаний з місіонерською діяльністю адвентистів. З «раннім дощем» пов'язується початок євангелізації народів, і він символічно ототожнюється зі Святим духом, який зійшов на святих апостолів і надихнув їх на поширення християнства.

Ідею про «пізній дощ» пов'язують з другим пришестям Ісуса Христа і настанням кінця світу. Бог нібито проливає на віруючих «святий дощ» через Духа святого, і віруючі повинні активно пропагувати адвентизм.

Догмат про «санітарну реформу», що втілює, як вважають адвентисти, турботу не лише про духовне, а й про фізичне здоров'я людини. Це

дотримання вегетаріанського харчування, заборона споживати свинину, тваринні жири, молочні продукти, каву, какао, вживати алкогольні напої, наркотики, користуватися медикаментами тощо.

Адвентисти велику увагу приділяють хворим, людям похилого віку та дітям-сиротам, яким вони допомагають. Саме такій категорії людей легше довести тлінність і гріховність життя, вселити надію на блаженство в царстві Божому.

Пресвітери радять активним членам громади працювати в лікарнях, дитячих будинках, будинках для інвалідів і людей похилого віку санітарами, нянями, медичними сестрами, брати участь в екологічному русі за збереження природи.

Культ адвентистів дуже схожий на баптистський. Вони, як і баптисти, відкидають церковні таїнства й обряди, не поклоняються іконам, розп'яттю, мощам і святим, заперечують майже всі християнські свята, навіть ті, що пов'язані з іменем Христа.

Однак у культурі адвентистів є певні особливості. Наприклад, обряд хлібопереломлення вони проводять чотири рази на рік, тобто першої суботи кожного кварталу. Перед цим вони здійснюють обмивання ніг на згадку про «тайну вечерю». Відповідно до четвертої заповіді вони надзвичайно вшановують суботу як свято. В цей день віруючим забороняється працювати, пропонується молитися й обов'язково відвідувати молитовні збори. Кожний член релігійної громади має сплачувати членські внески - десяту частину свого доходу.

Адвентизм не є однорідною релігійною течією, він складається з багатьох напрямів: адвентисти сьомого дня (святкують суботу), адвентисти першого дня (святкують неділю), адвентисти тисячоліття, адвентисти евангельські, адвентисти-реформісти, адвентисти майбутнього століття тощо.

Найпоширеніша в Україні - церква адвентистів сьомого дня. Є незначна кількість громад адвентистів-реформістів переважно в західних областях України.

Рух адвентистів-реформістів, чи, як вони себе називають, «адвентистів вірного залишку», виник у 1914 р. внаслідок розколу серед європейських адвентистів сьомого дня з приводу ставлення до служби в армії у роки першої світової війни.

Адвентисти-реформісти щодо служби в армії перебувають на позиціях пацифізму, вони звинуватили адвентистів сьомого дня у відступах від учення О.Уайт у питаннях про ставлення до держави та властей. їхнє віровчення нічим не відрізняється від учення адвентистів сьомого дня, але вони суворіше дотримуються культу й заборон адвентизму.

В суботу вони забороняють своїм прихильникам працювати, готувати їжу, вести розмови на світські теми. Санітарну реформу вони доводять до крайніх меж: харчування має бути лише вегетаріанським, забороняється споживати м'ясо взагалі, рибу, білий хліб тощо. Віруючим не дозволяється користуватися ліками, медичною допомогою, навіть якщо людина тяжко хвора. Забороняється носити гарний одяг, користуватися благами духовної культури.

В адвентизмі існує певна організаційна структура, низовою ланкою якої є релігійні громади, що об'єднуються на території району в «поля». Останні на території області утворюють «уніони», які на території регіону об'єднуються в «дивізіони». Вони утворюють європейське, американське й азіатське відділення.

Вищим органом адвентистів сьомого дня є генеральна конференція, виконавчий комітет якої знаходиться у Вашингтоні. В Україні вищим органом є «Українська уніонна конференція церкви адвентистів сьомого дня», що об'єднує понад 1000 громад.

Очолюють адвентистські громади проповідники та пресвітери, а також виконавча рада, яка обирається на зборах релігійної громади. Українські адвентисти офіційно в міжнародні адвентистські організації не входять.

Єговізм («Свідки Єгови»), Протестантська течія християнства, що виникла в 70-х роках XIX ст. у США. В 1872 р. адвентистський проповідник

Шарль Руссель (1844 - 1916) організував гурток дослідників Біблії. Як і адвентисти, він обстоював тезу про явний прихід Ісуса Христа. Згодом акценти були змінені, послідовники «нової віри» почали говорити про невидимий прихід Ісуса Христа на землю.

У 1884 р. гурток був зареєстрований у штаті Пенсільванія як релігійна корпорація під назвою «Міжнародне товариство дослідників Біблії». Це і є офіційна дата заснування секти. Товариство видавало журнал «Сіонський вісник Вартової башти», твори Ш. Русселя, в яких «досліджувалась» Біблія. Єговістська література видавалася 35 мовами, в тому числі й українською. Вона активно поширювалася у багатьох країнах світу.

Назва секти змінювалася неодноразово: «Дослідники святого письма», «Русселіти», «Слуги Єгови», «Товариство свідків Єгови». Міжнародний центр єговізму знаходиться у Брукліні (передмістя Нью-Йорка). Нині йому підпорядковані 128 філій, які функціонують майже в усіх країнах світу. Послідовників єговізму у світі налічується близько 8 млн. Міжнародний єговістський центр очолюється президентом.

В Україну єговізм на початку ХХ ст. проник із західних держав, дкрема з Польщі, Німеччини, Угорщини, Словаччини та Румунії. Його поширювали єговістські місіонери, серед яких були реемігранти, які в США пройшли спеціальну підготовку. Перші єговістські осередки в 1921 р. виникли на Львівщині й Закарпатті, в 1925 р. на Станіславщині.

Після Другої світової війни єговізм почав поширюватися й у східних областях України.

Основою віровчення в єговізмі є Біблія і твори провідних єговістських теологів, зокрема Ш. Русселя «День помсти», Дж. Рутерфорда «Визволення», Н. Кнора «Переклад Біблії Нового світу» тощо.

Характерною особливістю віровчення єговістів є специфічне пояснення Біблії. Вивчають Біблію теологи різних християнських течій, однак, на думку єговістських богословів, вони вивчають її формально і розглядають як сукупність мертвих, догматичних істин.

Єговістські теологи висунули тезу про необхідність наукового, філософського вивчення Біблії відповідно до реальних тенденцій розвитку сучасного світу. Це по суті модерністське, соціально-політичне коментування Біблії.

Висновок.

Отже. Суть протестантизму виявляється у тому, що божественна благодать дарується без посередника церкви, а спасіння людини відбувається лише через її особисту віру у спокутну жертву Ісуса Христа. Всупереч претензіям церкви на посередницьку роль між людиною і Богом, протестантизм особисту віру визнав єдиним шляхом спасіння, Біблію – єдиним джерелом Одкровення. Багато віруючих не лише реалістично сприймають соціальну дійсність, а й виявляють певну активність у сферах трудового, громадського і культурного життя. Зростає благодійницька та місіонерська діяльність релігійних громад. Проповідники закликають віруючих бути соціально активними, сумлінно виконувати свій громадянський обов'язок, брати активну участь у праці на благо суспільства, в боротьбі за мир, в екологічному русі. Більшість віруючих слідує цим настановам. Зростання їх соціальної активності сприяє не лише подоланню кризи, що охопила адвентизм внаслідок секуляризації, а й зміцненню його позицій, розширення місіонерської та благодійницької діяльності.

Література.

Бублик С. Релігієзнавство: навч. пос. /С.Бублик. Релігієзнавство К., 2000.

Борисова З. Основи релігієзнавства: навч. пос. /З.Борисова. – К., 2006.

Закович М. Релігієзнавство: підручник. /Микола Закович. – К., 2004.

Загальне релігієзнавство. //За ред. Докаш В., Лешан В. – К., 2007.

Кислюк К. Релігієзнавство: навч. пос. /К. Кислюк – К.: Кондор, 2007.

Кияк С. Другий Ватиканський собор і релігійно-суспільні проблеми сучасності: навч. пос. /Святослав Кияк – Жовква: Місіонер, 2011.

Кияк С. Ідентичність українського католицизму: генезис, проблеми, перспективи: Монографія. /Святослав Кияк – Івано-Франківськ: НоваЗоря, 2006.

Колодний А. Академічне релігієзнавство: навч пос. /Анатолій Колодний – К., 2004.

Сидоренко О. Релігієзнавство: підручник. /О. Сидоренко – К.: Знання, 2008.

Харьковщенко Є. Релігієзнавство: підручник. /Євгеній Харьковщенко - К.: Наукова думка, 2007.

Черній А. Релігієзнавство: навч пос. /Андрій Черній – К.: Академвидав, 2005.

Запитання.

Які особливості історії, віровчення протестантизму.

Які причини послужили появі протестантизму?

Хто розпочав історію протестантизму?

Назвати різновиди протестантизму.

Які спільні культу мають лютерани, кальвіністи, анабаптисти?

На яких принципах базується протестантизм?

Які три течії має кальвінізм?

Які секти існують у протестантизмі?

Що проповідують адвентисти сьомого дня?

Котра із сект заперечує догмат про Трійцю?

Які духовні дари мають п'ятидесятники?

Лекція. 9

Тема. Іслам: віровчення, культу та організації.

Мета. Розкрити фундаментальні підвалини на яких тримаються віровчення і культова практика світової релігії – іслам та провідні його ідеї.

Вступ.

Іслам, як й інші світові релігії, відобразив настрої зубожілих верств суспільства щодо існуючих порядків. Панівне становище на час його виникнення посідала родоплемінна знать. В опозиції до неї перебували середні та дрібні торговці, які прагнули розширення ринків і потребували для цього підтримки з боку державної влади. Саме в інтересах середнього прошарку в Корані засуджувалися багатство та лихварство. Це сприяло формуванню співчутливого ставлення до незаможного населення, хоча з самого початку ця релігія захищала інтереси панівної верхівки: «Віруючі! Упокорюйтесь... тим з вас, які мають владу» (Коран, 4 : 62). Характерною ознакою ісламу є його роль як соціального і культурного регулятора. В мусульманській спільноті всі сторони життя людини і суспільства регламентовані релігією. І власне у релігійному плані народження ісламу пов'язане як з впливом і розвитком монотеїстичних релігій - іудаїзму і християнства, так і з еволюцією релігійної свідомості жителів Аравії.

План.

1. Походження ісламу, його віровчення і основні напрями.
2. Мусульманські свята та обряди.
3. Традиціоналізм і модернізм в ісламі.

Зміст лекції.

1. Походження ісламу, його віровчення і основні напрями.

Іслам (з арабської - «покірність», «присвячення життя Богові») є однією з найпоширеніших релігій світу. Мусульманські громади діють більш як у 120 країнах, об'єднуючи близько 800 млн. чоловік. У 35 країнах світу мусульмани становлять більшість населення, а в 29 країнах послідовники

ісламу - це впливові меншини. У 28 країнах іслам визнаний державною або офіційною релігією. Серед них Кувейт, Єгипет, Ірак, Іран, Марокко, Пакистан, Саудівська Аравія тощо. Більшість мусульман зосереджена в Західній, Південній, Південно-Східній Азії та Північній Африці.

Іслам виник у Західній Аравії VII ст., у період переходу арабів від патріархально-родового ладу до класового суспільства. Через Західну Аравію тривалий час пролягав караванний шлях з Азії до Європи. Розвиток мореплавства привів до відкриття морського шляху і до запускання караванних доріг. Ця обставина, а також спустошливі набіги сусідніх народів і племен призвели до економічного занепаду найбільших, у минулому квітучих, міст Аравії - Мекки та Медини.

У самому арабському суспільстві загострилися суперечності. Родова знать наймогутнішого племені курейшитів, яке оселилося в Мекці, нагромадила великі багатства і підкорила сусідні племена. Серед них було багато великих лихварів. Водночас середні та дрібні торговці розорялися, поповнюючи лави незаможних; раби прагнули визволення; значну частину незаможних становили бедуїни, що мешкали на околицях Мекки. Економічний занепад арабського суспільства, загострення внутрішніх суперечностей, небезпека зовнішніх вторгнень робили життя більшості населення хитким і злиденним. Це привело до пошуків найефективнішої за тих складних умов релігійної компенсації, яка й була виражена в мусульманській релігії.

На початку VII ст. перед арабами постала необхідність об'єднання. Передумови цього вже існували: між арабськими племенами склалися економічні зв'язки, утворились союзи племен. З'явилась потреба у сильній державі, яка, об'єднавши племена, була б спроможна забезпечити життєдіяльність арабського суспільства. Ці тенденції прийшли на зміну розрізненості арабських племен.

Кожне з них мало своїх богів, серед яких із зростанням концентрації влади в руках родової знаті виділялись головні боги. Найважливіша на той

час мекканська знать використала у взаєминах із залежними племенами культ стародавнього святилища Кааби у Мецці. У святилищі поряд з культом головного бога курейшитів, пізніше названого Аллахом («божеством»), вшановували богів інших племен, підпорядкованих головному Богові.

Об'єднувальні тенденції в економіці й політиці викликали відповідні зміни у свідомості: об'єктивні соціальні зрушення знайшли містифіковане відображення в монотеїстичних уявленнях, які були серед арабів уже в VI ст. Ці уявлення поширювались халіфами, які водночас реально домагалися подолання звичаїв первіснообщинного ладу (кровозмішаних шлюбів, закопування первістків-дівчат). В ідеї єдиного Бога фантастично відобразилася потреба в сильній державі, яка могла б забезпечити добробут за рахунок торгівлі або воєн. Ідейний ґрунт для поширення монотеїзму був підготовлений: серед торговців Мекки, Медини існувало чимало представників іудаїзму та християнства.

Близько 610 р. мешканець Мекки на ймення Мухаммед проголосив себе посланцем єдиного Бога, який нібито продиктував йому свою волю. Проповідь монотеїзму спочатку не мала успіху серед мекканської знаті, проти надмірних багатств якої виступав Мухаммед. Він з гуртом своїх прихильників у 622 р. подався до Ясрибу (згодом Медина), де значний соціальний прошарок становили середні торгові верстви. Тут проповідь єдності на основі віри в єдиного Бога зустріла визнання і вперше була створена мусульманська громада, яка мала не лише релігійний, а й політичний характер.

Під проводом Мухаммеда та його сподвижників навколо Медини склався військово-політичний союз племен, який примусив у 630—631 рр. меккську знать скоритись і прийняти нове вчення. Після смерті Мухаммеда утворилась автократична держава - халіфат, яка з метою розширення та збагачення почала вести загарбницькі війни. Впродовж століття араби, в руках яких зосередилася світська та духовна влада, захопили величезну територію: Закавказзя, Месопотамію, Сирію, Єгипет, Персію, Середню Азію

тощо. На завойованих територіях впроваджували іслам. У XI—XII ст. іслам був прийнятий також у деяких країнах, не завойованих арабами (Судан, Камерун, Малі тощо), де він насаджувався панівною верхівкою.

Іслам увібрав у себе релігійні уявлення як політеїстичних, так і давно побутуючих на території Аравії монотеїстичних релігій (іудаїзму та християнства). В Корані, складеному після смерті Мухаммеда нібито за його оповідями, зібрано легенди, міфи, персонажі з Старого і Нового Завіту з традиційними арабськими віруваннями та переказами. Адам, Ной (Нух), Авраам (Ібрагім), Мойсей (Муса), а також Ісус (Іса) сприйняті мусульманами як попередники пророка Мухаммеда. Легенда про Мухаммеда нагадує аналогічні легенди про християнського Ісуса або іранського бога Митру.

Коран містить трансформовані міфи про Адама, Єву, створення світу та людини, про всевітній потоп тощо. В ньому знайшли відображення іудео-християнські ідеї єдинобожжя, посередника між Богом і людьми, богонатхненності

Зі стародавніх арабських вірувань іслам запозичив культ Кааби з «чорним каменем» (мабуть, метеоритного походження), який з давніх-давен вважали предметом поклоніння багатьох арабських племен, шанування духів (джинів), деяких богів, перетворених ісламом на святих. Бог племені курейшитів Аллах перетворився на єдиного Бога всіх арабських племен

Джерелом віровчення в ісламі є **Коран** (означає «читати», «декламувати») – мова корану – народна (мединський діалект) запис проповідей, виголошених Мухаммедом у Мецці і Медині між 610 і 632 рр.

Існуючий текст Корану містить 114 різних сур (розділів). Більша частина Корану - настанови віруючим або полеміка в формі діалогу між Аллахом і його супротивниками, який промовляє через Мухаммеда. Хоча сури не мають хронологічної послідовності, проте вони поділяються на «мекканські» і «мединські». Цей поділ відповідає періодам перебування Мухаммеда в Мецці і Медині.

Згідно з традиціями Мухаммед почув звернений до нього заклик, перебуваючи на самоті на горі Хіра, біля підніжжя якої розташована Мекка. Спершу Мухаммед гадав, що узрів самого Бога, хоча пізніше сам описував видіння як безіменний привид. Коли вісник небес звелів Мухаммедові говорити, той відмовився; коли пролунав другий наказ, Мухаммед спитав, що він повинен говорити, і на третій наказ він вимовив вірші, які стали 96 сурою Корану: «Читай! В ім'я Господа твого, який створив людину зі згустку. Читай! І Господь твій найщедріший, який навчив словом одкровення, навчив людину того, чого вона не знала» (Коран, 96 : 1-5). В Корані сказано «Аллах красивий, і Він любить красу».

Згодом після появи першого тексту Корану (644-656 рр.) було зрозуміло, що необхідна конкретизація положень ісламу і, зокрема, етичного вчення.

Моральне та правове вчення ісламу в деталях викладене в **Суні**-збірнику переказів (хадисів) про те, як діяв Мухаммед за різних життєвих обставин.

Суна також змінювалася, охоплюючи все нові елементи. Започаткували збірник переказів сподвижники Мухаммеда; канонічною книгою мусульман вона стала з IX ст. Суна містить матеріали з різних джерел: давньоарабських переказів, з Тори, Євангелій, творів перських та іранських мислителів. Суна поряд з Кораном головне джерело мусульманського права, шаріату

Розглянемо провідні ідеї ісламу, які викладені в священних книгах.

Іслам вимагає віри в єдиного Бога - Аллаха; теза «Немає Бога, крім Аллаха, і Мухаммед - посланець Його» - це віросповідна формула ісламу.

Монотеїзм в ісламі виражений яскравіше, ніж в інших релігіях, хоча і тут він відносний, оскільки припускає існування інших надприродних істот - ангелів і демонів, а також пророків, яких шанують як божеств. Коран не визнає християнського вчення про триєдиність Бога. Аллах неподільний та єдиний. Внаслідок цього сучасні мусульманські богослови твердять, що іслам найдосконаліша з релігій.

Бог розглядається у Корані як безособова істота (під впливом гностичних учень), він вічний, перший і останній. Тлумачення Аллаха як безособового Бога сьогодні набуває дедалі більше прихильників серед богословів, які намагаються надати ісламові вигляду релігійно-філософського вчення. Вони говорять про Бога як про всюдисущого, невидимого і непізнаного духа, який перебуває «повсюди і ніде».

Іслам запозичив від монотеїстичних релігій ідею посередництва між Богом і людьми, відкинувши християнський догмат Боготілення. У дусі несторіанства іслам відмовляється визнавати Мухаммеда рівним Богові. З погляду мусульманського богослов'я, Мухаммед - людина, обрана Богом, а тому здатна бачити і чути те, чого не можуть інші, розмовляти з Богом і ангелами. Однак індонезійські мусульмани визнають Мухаммеда Богом

Таким чином, Мухаммеда наділяють надприродними рисами. Він передає людям одкровення Боже - Коран, який нібито не створений, але існує вічно. Догмат про вічність і несотворимість Корану повинен був надати священного характеру моральним і правовим нормам класового суспільства, сприяти зміцненню його устоїв.

З монотеїзмом взаємопов'язана важлива в ісламі ідея абсолютної покірності Богові, слухняності та смирення. Покірність всеосяжна: людина мусить підкорятися Богові, правителям, ustalеному порядку речей, діти - батькам, жінки - чоловікам. Дехто з ісламських богословів нині доводить, що покірність, богобоязливість визначають нормальні стосунки людей у суспільстві.

В ісламі ідея рівності перед Богом набуває дещо іншого характеру, ніж у християнстві (рівність у гріховності) чи буддизмі (рівність у стражданні). Іслам проголошує рівність людей перед Богом у покірності і послуху. Вимога безумовної покори відбилася в ісламському вченні про всемогутність божественної волі, про приречення.

І прихильники ідеї абсолютного приречення, і прихильники абсолютної свободи людської волі знаходять у Корані підтвердження своїм поглядам.

Суперечливість Корану в цьому питанні пов'язана з тим, що в ранній (мекканський) період Мухаммед та його послідовники, виступаючи проти аристократії, проповідували свободу волі.

Коли ж іслам став офіційною ідеологією, ідея приречення вийшла на перший план: вона повинна була освятити класові відносини, а також загарбницькі війни. Віра в приречення мала навіяти основній частині населення думку про неможливість посягань на тодішні соціальні порядки.

Іслам прийняв і вчення про двоїсту природу людини (тілесну і духовну), про смерть тіла і безсмертя душі, яка залежно від учиненого людиною на землі відправиться в рай або пекло. Людині приписують вади: вона слабка, суєтна, нерозумна, на відміну від могутнього, мудрого Аллаха. Неважко побачити тут суперечність між уявленням про людину як образ Божий і тими вадами, які їй приписують.

Головне місце в ісламі посідає есхатологія. Мусульманська теологія розробила вчення про прийдешню долю світу: на землю прийде страшний велетень, якого вб'є Іса (Ісус). Через певний час настане страшний суд: Аллах присудить людей до пекла чи раю, що нагадує християнські пекло та рай. Дехто з представників мусульманського духовенства тлумачать рай і пекло як моральні насолоди або муки за добрі чи злі справи.

Три головних напрямів ісламу: сунізм, шіїзм, хариджизм.

Сунізм. Прихильники сунізму називають себе людьми Суни і вважають, що саме вони дотримуються традиції пророка, яка спотворюється шіїзмом. Це вчення не визнає можливості посередництва між Аллахом і людьми після смерті Мухаммеда. Всі рішення з правових питань і з деталей ритуалу ґрунтуються на канонічних збірниках - хадисах, в яких зафіксована Суна, тобто шлях, вчинки та висловлювання пророка Мухаммеда. Сунізм не є однорідним. Він поділяється на чотирі напрями або школи (мазхаби), назва яких походить від імені їх засновників, зокрема: ханіфіти, малікіти, шафіїти, ханбаліти. Усі ці напрями регламентують правові положення мусульман на основі чотирьох принципів, базовими для яких є Коран і Суна. Обряди сунітів

мало чим відрізняються від обрядів шиїтів. Для сунітів імам є духовний і світський глава, що обирається людьми, а серед шиїтів панують погляди, що імами - носії божественної субстанції, яка передається від одного імама до іншого. Більшість мусульман - суніти.

Шиїзм. На відміну від сунітів, проголошує принцип спадкоємності духовної влади в ісламі. Законними спадкоємцями Мухаммеда вважаються Алі і його нащадки. Алі - четвертий халіф і зять Мухаммеда. Згідно з шиїтською легендою, імам Мухаммед, убитий наприкінці IX ст., нібито був узятий на небо живим. У день страшного суду він як спаситель (махді) зійде на землю, щоб ствердити рівність і справедливість.

Шиїти алегорично трактують ті місця в Корані, які можна використати для возвеличення Алі. В Суні вони визнають лише ті місця, які пов'язані з іменами Алі та його послідовників. Крім того, шиїти мають власний «священний переказ» під назвою ахбари. На відміну від сунітів, шиїти практикують обряд «шахсей-вахсей», що здійснюється в пам'ять вбитого в бою Хусейна, сина першого імама.

Шиїзм згодом відійшов від ортодоксального ісламу і використовується як опозиційна халіфатській владі сила. Відмінність між шиїтами і сунітами полягає і в різному тлумаченні поняття «імамат». Шиїти вірять у можливість перенесення душ, вважають, що тілах імамів втілилась пророча душа Муххамеда.

Верховним правителєм всіх шиїтів світу вважається «прихований імам», а діючі владики розглядаються як його представники на Землі.

Шиїзм не мав і не має нині більш-менш однорідного релігійного вчення а тому й структурно він представлений численими релігійними організаціями, групами. Серед яких можна виділити: імаматів, шейхітів, езелітів, ісмаїлітів, алфавітів, зейдитів.тощо.

Протягом усієї історії ісламу шиїти вели збройну боротьбу за передачу влади нащадкам Алі. Більшість шиїтів проживають у країнах Близького Сходу.

Третьою течією в ісламі є **хариджизм** (від харадж - виступаючий, повстанець), який виник у середині VII ст., тобто раніше шиїзму. Стосовно віровчення хариджитів їх ригоризм (від лат. означає – твердість, суворість, непохитне додержання якихось принципів) проявляється в деяких переконаннях. Зокрема, з їх точки зору віра повинна поєднуватися з конкретними добрими справами. Тільки останні доводять щирість та істинність вірування. Хариджити вважають, що халіфом-імамом може бути будь-який повноправний член громади, який добре знає догмати ісламу і дотримується їх. Допускається, що громада може існувати без імама. На лоні хариджизму виникло багато різних течій: від крайніх екстремістів-**азракітів**, які вдавались до переслідувань і навіть до вбивств мусульман, що не поділяли їхніх поглядів, до поміркованих – **ібадитів**, які збереглися до нині, і поширені на півдні Алжиру, в Тунісі, в Лівії, на острові Занзібар, в Омані.

Суфізм. Опозиційна секта в ісламі, яку у VIII-IX ст. вважали єретичною. Прихильники цієї секти виступали проти соціальної нерівності, проповідували бідність, аскетизм, відкидали почуття страху перед Аллахом, відмовлялися виконувати релігійні обряди. Суфізм у містичній формі проповідував рівність усіх людей перед Богом незалежно від їхнього соціального стану.

Прихильники суфізму алегорично трактували Коран. Теологія суфізму містить елементи неоплатонізму та буддизму, що надали їх поглядам пантеїстичного характеру. На їхню думку, існує єдина божественна сутність, виявом якої є видима багатоманітність світу.

Головна мета суфіїв - злиття з Богом, єднання з Абсолютом. Ці ідеї надали містико-аскетичного спрямування суфізму, яке суперечило ортодоксальному ісламові.

Соціальною основою суфізму є інститут «учитель - учень» (шейх - мюрид), де учень беззастережно підкоряється вчителю. Найчастіше суфійські братства зустрічаються у країнах ісламського світу.

Центром ісламської громади, її шкіл і судових органів, головним місцем для молитви є мечеть. Першу мечеть побудував у Медині сам Мухаммед, всі наступні будувалися тепер будуються за її зразком.

Стіна мечеті, що розташована навпроти входу, як правило, орієнтована у бік Мекки. До неї мусульмани мають звертати обличчя під час молитви. У центрі цієї стіни знаходиться міхраб (ніша), розписаний текстами з Корану. Праворуч від ніші знаходиться кафедра зі східцями. З неї читають сури Корану і промовляють проповіді.

Мечеть обов'язково має купол як символ Всесвіту, що ним правив Аллах. Для ісламу характерне орнаментальне мечетей(предмети побуту, одяг, взуття, килими, меблі, стіни). Орнамент – основна прикраса мечеті він орієнтує на вічність. Орнаменту притаманна символіка, рослинний мотив символізував вічне оновлення життя. Іслам успадкував табу на малювання святих та скульптуру.

У дворі мечеті розміщені чотири мінарети, з яких муедзин (від араб.- той, хто оголошує, служитель мечеті), співаючи п'ять разів на день, закликає віруючих до молитви. Форма такого закликуназивається азан(від араб.- оголошення, запрошення). Молитві у мечеті обов'язково передує обряд ууду(від араб.- обмивання всіх відкритих частин тіла). Входячи у мечеть , мусульманин, на знак поваги до Аллаха, знімають взуття. У молитовному залі немає місць для сидіння, всі розміщуються на килимах, які інколи приносять самі.

Духовна основа ісламу тримається на п'ятьох положеннях, їх ще називають «стовпами» або «арканами»: 1. – шахада – визнання Бога і переконання у тому , що немає Бога крім Аллаха, і Мухаммед – його Пророк.. Вона міститься у 112-й сурі Корану і проголошує головний Символ віри ісламу: «Немає ніякого божества крім Аллаха, а Мкххамед – Посланець Аллаха». Шахаду віруючі повторюють кілька разів на день, шепочуть на вухо новонародженим немовлятам, повторюють дітям у медресе (школі при мечеті), виголошують перед смертю.

2. – салят (від араб. – молитва) – обов'язок кожного мусульманина, щоденна п'ятиразова молитва.

3. - саум (від араб. – піст) – утримання від їжі, води. Розваг заради присвяченого свого часу молитвам і читанню Корану. Впродовж тридцяти днів місяця рамадан (рамазан), девятого місяця мусульманського календаря, всі здорові мусульмани повинні дотримуватися посту.

4. – закят – обов'язкова сума податку, стягнення якого передбачає Коран, а розміри – шаріат. Без урахування добровільних пожертвувань, закят становить сорокову частину річного прибутку.

5. – хадж – паломництво до Мекки між восьмим і тринадцятими днями зульхіджжа, останнього місяця року. Кожин повнолітній мусульманин вважає за почесний обов'язок здійснити таке паломництво хоча б один раз за життя, відвідати Каабу в Мецці, поховання Мухаммеда у Медині та ще кілька священних для мусульманів місць, виконати передбачені Кораном обряди.

2. Мусульманські свята та обряди.

В ісламі система свят і обрядів є досить складною. Вона пов'язана з дотриманням п'яти основних принципів ісламу. До них належать: сповідування віри, що проявляється у повторенні формули: «Немає Бога, крім Аллаха, і Мухаммед - пророк Його»; виконання намазу (п'ятикратної щоденної молитви); дотримання урази (посту у місяці рамазан); виконання закяту (обов'язкової милостині); здійснення хаджжу (паломництва до Мекки, що супроводжується різними обрядами).

Мусульмани дотримуються урази впродовж **рамазану** - девятого місяця мусульманського місячного календаря. Він становить один з п'яти канонічних обов'язків мусульман. Іслам забороняє мусульманам протягом усього рамазану в денний час, від ранкової зорі до заходу сонця, їсти, пити, курити тощо.

Тридцятиденний піст місяця рамазан сягає обрядових установлень, які виконувались у стародавній Аравії. Цілком імовірно, що цей піст

виконувався колись найспекотнішого літнього місяця. Звідси, мабуть, і назва місяця рамазан (рамадан), яка походить від арабських слів «рамад харр», що означають сильну спеку, спекотний час

Вимоги мусульманського посту місяця рамазану - нічого не їсти й не пити з раннього ранку до настання темряви, не вдихати ніяких пахощів, не купатися тощо - переважно повторюють доісламські звичаї, які визначались передусім особливостями господарського життя давніх арабів, низьким рівнем продуктивних сил, безсиллям у боротьбі з природою.

В ісламі свята і обряди набули нового соціального змісту. Так, під час посту в місяць рамазан віруючим навіювалась думка про їхню повну залежність від Бога та від «його тіні на землі», як урочисто називали халіфа та інших самодержців. Необхідність дотримання посту в місяці рамазані ісламські богослови пояснювали тим, що нібито протягом цього місяця Аллах при посередництві ангела Джебраїла (в ісламі ангел, подібний архангелові Гавриїлу в християнській міфології) вперше передав пророкові Мухаммеду у вигляді «одкровення» Коран.

Поширюючи цю легенду, духовенство виховує у віруючих повну покору. Міф про «дарування» Корану в місяць рамазан спростовує справжні витоки посту (урази), які беруть початок у багатобожних культурах стародавньої Аравії

Ураза-байрам, або ід аль-фітр, - свято завершення посту, свято розговіння, яке справляється в перший день наступного за рамазаном місяця - шавваля. Під час цього триденного свята віруючий має прозвітуватися за минулий піст, почати відбувати покарання за його порушення і сплатити так зване очищення свята перерви, фітр-садака (закат — аль-фітр). На доказ необхідності цього податку, який іде немовби на благодійницькі потреби, теологи розробили відповідні обґрунтування.

До пророка Мухаммеда віднесли характерний вислів (хадас): «Піст рамазану висить між небом і землею, доки раб Божий не подасть належної з нього милостині». Для бідняків ця «милостиня» у вигляді нових податків

завжди була тягарем. Ураза-байрам - свято, під час якого віруючим навіюється думка про те, нібито дотримання обрядів урази робить їх щасливими.

Курбан-байрам - свято жертвоприношення, справляється через 70 днів після завершення урази. Провідним ритуальним дійством курбан-байраму є принесення кривавої жертви (переважно барана чи верблюда). У цей самий час здійснюється паломництво (хаджж) до Мекки (Аравія).

Курбан-байрам пов'язаний з релігіями стародавньої Аравії. Ще задовго до виникнення ісламу це свято та приурочене до нього паломництво до Мекки були у звичаї арабських племен. У календарі давніх арабів це свято припадало, певне, на осінь. У торговельному центрі міста Мекки, найбільшому у Західній Аравії, знаходилося святилище Кааба, культ якого помітно посилювався у зв'язку з об'єднувальними процесами арабських племен

До Кааби постійним ставало паломництво арабів різних племен і родів, які політично й економічно залежали від пануючої тоді в Мецці родової та племінної курейшитської знаті. Прибуваючи до Мекки й здійснюючи в її околицях, а також біля Кааби криваві жертвопринесення та інші обряди, віруючі благали богів, щоб ті подбали про добрий приплід отарам, багатий урожай злаків і фініків тощо.

Ці звичаї збереглися в ісламі, хоча їм було дане нове тлумачення. Для цього мусульманське духовенство використало біблійний міф про спробу принесення праотцем Авраамом (Ібрагімом) у жертву Богові свого сина Ісаака (в ісламі - Ісмаїла). В мусульманському переказі, подібно до біблійного, символізується перехід від людських жертвопринесень до принесення в жертву богам тварин.

Пізніше Мекка та її храм Кааба стали релігійним центром не лише мекканців-курейшитів, а й новонавернених мусульман, які мешкали в різних областях Аравії й далеко за її межами. Внаслідок цього курбан-байрам, який спершу був місцевим релігійним святом, отримав значення загального свята мусульман, більшість з яких не є арабами. Пов'язане зі святом

жертвопринесення паломництво втратило первісний характер. Уже Коран говорить про необов'язковість здійснення паломництва до Мекки всіма мусульманами (Коран, 3 : 91). Натомість в ісламі були встановлені жертвопринесення не лише у Мекці, а й у інших місцях, де мешкають мусульмани.

У дні курбан-байраму для жертвопринесень добирали найкращу худобу. В це свято, за шаріатом, вівця і коза можуть бути забиті за «гріхи» однієї людини, корова та бик - за сім чоловік, а верблюди - за десятьох

Жертвопринесення необхідне, за ісламом, для того, щоб потрапити до раю. За мусульманським ученням, потрапити туди можна лише проминувши Сират-міст, перекинутий над пеклом; він тонший за жіночу волосину, гостре лезо меча та гаряче полум'я. Біля входу на Сират пастимуться верблюди, корови, барани, забиті віруючими на курбан-байрам. На них віруючі і перейдуть через Сират. Хто ж не приносив жертв, не зможе втриматися на мосту і впаде у пекло.

Мирадж, або раджаб-байрам - свято вшестя або подорожі пророка на небо - відзначається за місячним календарем у місяць раджаб. Мирадж був встановлений у ранньому середньовіччі, коли в ісламі, після утвердження влади халіфів, був перейнятий культ Єрусалима (аль-Кудс).

Стала в пригоді легенда, за якою, в 27-му ніч раджаба пророк Мухаммед, піднятий з ліжка ангелом Джебрайлом, здійснив на фантастичній крилатій тварині Бураці (від араб, блискучий, блискавка) подорож до Єрусалима і звідти - на сім небес, до престолу Аллаха. Тут він нібито мав бесіду з Аллахом, вимовивши при цьому 99 тисяч слів. Але все це відбувалося настільки швидко, що, повернувшись, Мухаммед застав свою постіль ще теплою, а з перекинутої при відправленні в подорож посудини не встигла витекти вода. Питання про характер «вознесіння» Мухаммеда (тілесний чи духовний) є предметом давніх суперечок між богословами. В останні роки мирадж нерідко тлумачать як вказівку на можливість освоєння людиною космосу

Маулід ан-набі (аль-маулід) - свято «народження пророка» Мухаммеда, відзначається мусульманами за місячним календарем у місяць раби аль-авваль. Так само, як і мирадж, маулід встановлений довільно, значно пізніше події, покладеної в його основу. Відомо, що мусульманські сказання про Мухаммеда повторюють багато фрагментів релігійних переказів інших релігій про їх пророків і посланників. Слід зауважити, що мусульманські богослови, досить вичерпно говорячи про понеділок, коли народився Мухаммед, і про ті чудеса, які у зв'язку з цим відбувалися, замовчували або суперечили один одному в питанні про те, коли конкретно був цей понеділок. Згодом він був віднесений до 12 числа місяця раби аль-авваль

Крім молитов і роздачі милостині, свято вимагає читання вголос віршів, що прославляють Мухаммеда, урочистих процесій із запаленими ліхтарями та із зображеннями матері Мухаммеда - Аміні.

Маулід ан-набі пов'язане передусім з суфійськими братствами, широко відзначається в Єгипті, Північній Африці, Сирії, однак не всіма мусульманами. Це свято є нововведенням, яке заперечують численні прихильники суворого, традиційного ісламу. Маулід ан-набі виникло під впливом християнського свята Різдва.

Ритуальне обрізання (сунет) в ісламі стосується установлень, запозичених з культур стародавньої Аравії. Виник цей обряд у первісному суспільстві як один з присвятних обрядів, що ним знаменувався перехід юнака в старшу вікову групу роду. Подібні болісні обряди (не лише обрізання, а й вибивання зубів та інші тілесні ушкодження), пов'язані з випробуванням мужності юнаків, існували у давніх арабів, африканців, австралійців та інших народів в епоху їх первісного розвитку.

В ісламі, так само як і в іудаїзмі, обряд обрізання отримав нове тлумачення. Він є зовнішньою ознакою релігійної належності і служить цілям відокремлення мусульман від людей інших вір, прищеплює віруючим ідею мусульманської винятковості. Проте обряд обрізання нерідко

здійснюється в антисанітарних умовах, викликає зараження, хворобливо позначається на психіці дитини.

Ашура («хайсей-вахсей») - жалобні релігійні церемонії у мусульман-шиїтів, які здійснюються на десятий день місяця му-хараму. За мусульманськими переказами, свято встановлене в пам'ять про мученицьку кончину внука пророка Мухаммеда, шийтського імама Хусейна. День його смерті був проголошений траурним, його проведення супроводжувалося релігійними обрядами.

Багато з цих обрядів, у тому числі криваве самокатування, були запозичені шийтським напрямом ісламу з давніх культів вмираючих і воскресаючих богів рослинності (Тамуза, Адоніса тощо). Давні люди вірили, що за допомогою магії вони можуть впливати на явища природи. В дні релігійних свят вони проливали власну кров, оскопляли себе, сподіваючись викликати цим пробудження природи, настання весни тощо. У релігійних міфах цих народів осінь зображували як смерть богів, а весну як їхнє воскресіння.

Центром щорічних жалобних урочистостей ашури є місто Кер-бела, де, за переказами, поховане тіло Хусейна. На час ашури туди з'їжджаються паломники - шийти з усіх кінців мусульманського світу. Офіційні урочистості в пам'ять про події ашури вперше були організовані в Іраку в 963р.

На перші десять днів мухараму припадає й святкування початку мусульманського (місячного) Нового року.

3. Традиціоналізм і модернізм в ісламі.

З часу свого виникнення і донині іслам зазнав деяких змін. Він пристосувався до умов життя будь-якого народу, до різних соціальних устроїв, до рівня розвитку матеріальної та духовної культури. Водночас іслам зберігає ортодоксальний вплив у деяких країнах (зокрема, в Ірані) і на широкі верстви населення (зокрема, селянські). Останнім часом спостерігається відродження ортодоксального ісламу і його претензії відігравати панівну

роль в усіх сферах існування держави, прагнення перетворити її на чисто ісламістське утворення (Судан, Алжир).

Значний вплив ісламу на економічне, політичне, духовне життя східних районів, згідно з концепціями деяких європейських та американських вчених, пояснюють такі чинники

I. Молодість ісламу. Мусульманська релігія виникла пізніше інших релігійних систем і на відміну від них не вичерпала своїх можливостей. Іслам перебуває у розквіті, відіграючи активну роль у сучасному світі.

II. Життєвість і гнучкість мусульманської релігії. Життєздатність ісламу, на думку деяких західних спеціалістів, виявляється в тому, що він вистояв, не втратив своїх позицій, незважаючи на тривалий період колонізації. Його гнучкість пов'язується з відсутністю централізованої організації духовенства, що заважає оперативному та своєчасному вирішенню нагальних проблем.

III. Тотальність ісламу. Під тотальністю ісламу західні вчені розуміють широке охоплення ісламською релігією всіх сфер життєдіяльності віруючих. Це не лише віра, а й економічний та соціальний устрій, управління, родина й побут. Шаріат визначає як правові, так і моральні відносини. Все це загалом приводить до того, що іслам виступає як спосіб життя, оскільки цілком визначає світогляд і поведінку людей.

IV. Простота та доступність ісламу як релігії. Простота ісламу виявляється у його догматах і культурі, які простіші, ніж в інших релігіях. Доступність ісламської релігії дослідники пояснюють тим, що іслам максимально враховує місцеві умови, не запламував себе колоніальною політикою тощо. На їхню думку, в міру цих причин іслам значно поширився останнім часом в Африці та інших районах світу.

V. Нетерпимість і войовничий характер ісламу, його прагнення до світового панування. Саме цими властивостями мусульманської релігії західні автори намагаються пояснити боротьбу східних народів проти колоніалізму за своє національне визволення

VI. Ідея «завершення пророцтва». В трактуванні мусульманських теологів ця ідея означає, що пророк Мухаммед був останнім посланцем Бога на землю й приніс людству остаточну істину. Це свідчить про виключність мусульман як богообраного народу й про особливе становище ісламу порівняно з іншими релігіями

VII. Аутентичність ісламу й особистості мусульманина. Аутентичність, на думку західних ісламознавців, - це повне вираження мусульманської релігії в особистості віруючого.

Мусульмани всіх країн однакові. Це люди, сформовані ісламом, вони складають єдину спільноту - «умму». Тому мусульмани незалежно від країни, в якій вони мешкають, тягнуться один до одного як брати за вірою. Внаслідок цього існують різні панісламістські концепції, що пропагують об'єднання всіх мусульман світу в єдину державу.

Варто наголосити на тому, що у мусульман діє так званий мусульманський шаріат (правильний шлях до мети) – комплекс юридичних норм, принципів та вчинків, дотримання яких є угодним Аллаху. Шаріат забороняє людині все. Що спричиняє їй шкоду і дозволяє все, що приносить користь ї не шкодить іншим. За ісламським законом, у кожної людини є чотири види обов'язків.

Перший - обов'язок перед Аллахом: вірити в нього, визнавати, що тільки він- Господь; вірити у висловлення «Муххамед – посланець Аллаха»; підкорятись і дотримуватись закону Суни; поклонитися Аллаху.

Другий – обов'язок перед самим собрю: а) не вживати вино, гашиш, опіум, все інше, що діє одурманюючи, кров, м'ясо свині, інших отруйних диких звірів і нечистих тварин, оскільки все це шкідливо впливає на здоров'я людини, її моральність, розумові і духовні сили; б) не оголюватись, закривати ті частини тіла, оголення яких вважається безсоромністю; в) проявляти впертість у здобуванні засобів на існування : не сидіти без діла, не жебрачити, не морити себе голодом; г) не застосовувати сили, а йти законним

шляхом у придбанні того, що створив Аллах на Землі; не вдаватись до самогубства, насолоджуватись життям, не принижуватись, жити в достатку.

Третій – обов'язок перед іншими «рабами Аллаха». Шаріат забороняє грабіжництво, брехню, клевети, вигадки, азартні ігри, лоторея, нечесні угоди. Шаріат забороняє вбивати людину, сіяти розбрат, смуту на Землі. Заборона на перелюб, оскільки це шкодить здоров'ю і моралі, веде до поширення вседозволеності, розпусти в суспільстві, а отже розхитує основи цивілізації і культури.

Четвертий - обов'язок перед іншими створіннями. Згідно з мусульманською традицією людина має перевагу перед іншими творіннями Аллаха: їй дозволено повністю розпоряджатися ними, підкоряти своїй силі, використовувати їх. У ставленні до них Бог встановив для людини її обов'язки: не знищувати їх, не завдавати їм шкоди, не мучити їх без необхідності, убивати тварину тільки для їжі. Шаріат забороняє знищувати будь-що, забороняється проливати воду, витратити її марно. Іслам не вітає тих, хто тримає птахів в клітці.

Сучасний іслам має два напрями - традиційний і модернізований Традиційний іслам. Взятий на озброєння консервативними силами, які прагнуть зберегти існуючі відносини, у країнах Сходу, де збереглися залишки феодалізму. Консервативне духовенство настроєне проти будь-яких нововведень, проповідує повернення до ісламу в його «первозданній чистоті й простоті», заперечує використання наукових і технічних досягнень інших країн, вважаючи, що прогрес у суспільному житті забезпечать Коран і шаріат. Традиціоналісти нетерпимі до інаквовірних, настроєні проти надання жінкам рівних прав з чоловіками. Вони прагнуть теократії. Традиціоналізм в ісламі поширений переважно серед найвідсталішої частини мусульман.

Модернізований іслам. Ідеологія більшої частини національної буржуазії в її прагненнях ліквідації феодальних відносин. Мусульманські реформатори ще в ХІХ ст. намагалися «підтягнути» іслам до рівня західної культури. Вони пропонували замінити шаріат буржуазним правом, спростити

обряди, сміливіше використовувати досягнення науки й техніки країн Західної Європи. Ці принципи були втілені у 20-х роках ХХ ст. у Туреччині, яка раніше від інших країн Близького Сходу стала на шлях капіталістичного розвитку

Нині серед модернізаторів ісламу спостерігається прагнення знову звернутися до шаріату, відмовившись лише від деяких застарілих його норм. Але вони і далі виступають за примирення науки і релігії, активно підтримують позицію зближення з іншими релігіями. Діяльність модерністів спрямована на пристосування ісламу до вимог сучасності.

Сьогодні модерністський напрям властивий усім країнам з переважним поширенням ісламу, однак яскравіше виражений у Тунісі, Алжирі, Сирії, Єгипті. Багато сучасних ідеологів ісламу твердять, що їхня релігія не суперечить науці. Деякі з них проводять аналогії між релігійними та науковими принципами, а також намагається довести, що значна частина ідей сучасної науки міститься або в Корані, або в творах мусульманських богословів.

Наприклад, вислів Корану «вони (тобто планети) рухаються круговим шляхом» ідеологи ісламу тлумачать як наукову тезу про рух планет довкола Сонця; слова «подивись на твою осла» - як наказ вивчати анатомію.

Сучасні модерністи інтерпретують священну книгу мусульман як джерело мудрості та знання, наголошують, що в ньому можна знайти вказівки на те, що вже було відкрито наукою та, що належить відкрити їй у майбутньому. Модерністи зауважують, що досягнення у галузі науки і техніки втілюють прояв мудрості Аллаха й підтверджують істинність Корану.

Еволюційне вчення, згідно з реформаторами, було започатковане в ІХ ст. ісламськими теологами - «братами чистоти». Визнання еволюції людини як тілесної істоти модерністи пов'язують з ученням про одночасне створення людини Богом як духовної істоти. І природознавство використовується для обґрунтування істинності ісламу. Відомо також, що окремі теологи для

доведення своєї тези про необхідність обмеження раціонального знання релігійною вірою апелюють, зокрема, до наукової спадщини Н. Бора й А. Ейнштейна.

Деякі мусульманські богослови проголошують Коран не лише вмістилищем наукових знань, а й джерелом ідей рівності та справедливості. У деяких країнах Близького і Середнього Сходу нині поширена концепція ісламського соціалізму. Вона відображає зацікавленість широкої громадськості, в тому числі місцевих підприємців, у зміцненні політичної та економічної незалежності країн, які розвиваються. Водночас цьому вченню властива проповідь класового миру й можливості побудови соціалізму без суперечностей між працею і національним капіталом. Акцент робиться на особливостях розвитку ісламських країн. Усе це засвідчує домінування релігійного чинника в політиці, економіці, культурі країн Близького і Середнього Сходу

Перша організація цього типу, «Всесвітній ісламський конгрес», виникла в 1926 р. Нині значним впливом відзначаються сформована у 1962 р. «Ліга ісламського світу» і найбільш представницьке міжнародне об'єднання на урядовому рівні «Організація ісламської конференції», яка була заснована в 1969 р.

Модернізація ісламу, зумовлена новими умовами, не змінює його сутності: основоположні п'ять принципів ісламу залишаються недоторканими.

Іслам в Україні. Представлений лише одним із його напрямів - сунізмом. Віруючі мусульмани об'єднані у 255 релігійних громад, більшість з яких функціонують у Криму та інших областях півдня України. Представницькою є й мусульманська громада Києва.

Духовні лідери цих громад у проповідницькій діяльності намагаються привести у відповідність з вимогами сучасності принципи ісламу, пропагувати загальнолюдські аспекти мусульманського мислення, спростувати поширене в буденній свідомості уявлення про іслам як

войовничу релігію. Духом сучасності наповнена й соціально-політична орієнтація мусульманських громад в Україні. Йдучи назустріч прагненням віруючих, духовенство закликає всіх громадян до співпраці за мир, активної участі в демократичних перетвореннях. Мусульманські громади в Криму домагаються повернення в її межі та відновлення у громадянських правах кримсько-татарського населення. Іслам в Україні є самобутнім елементом строкатої палітри рівноправних релігій, що відіграє свою роль у духовному житті суверенної держави.

Висновок.

Отже, у наш час гасла ісламу використовують різні верстви населення для популяризації своїх соціально-політичних програм. У ХХ ХХІ ст. політична та суспільна роль ісламу помітно активізувалась, особливо в районах Близького та Середнього Сходу. З одного боку, відбувається розмежування багатьох мусульманських рухів і організацій, з іншого - виявляється тенденція до консолідації мусульманського світу на основі моделей «третього шляху розвитку», які використовуються правлячими колами країн Сходу та Африки як альтернатива і капіталістичному, і соціалістичному шляхам розвитку.

Сучасний стан релігійної активності відображає спадкоємність ідей панісламізму колоніальних часів з рухом «ісламської солідарності». Концепція «ісламської солідарності» як гнучка форма здійснення ідеї міждержавної єдності на релігійній основі набула свого практичного втілення у діяльності мусульманських міжнародних організацій

Література.

Бублик С. Релігієзнавство: навч пос. /С.Бублик. Релігієзнавство К., 2000.

Борисова З. Основи релігієзнавства: навч. пос. /З.Борисова. – К., 2006.

Закович М. Релігієзнавство: підручник. /Микола Закович. – К., 2004.

- Загальне релігієзнавство. //За ред. Докаш В., Лешан В. – К., 2007.
- Кислюк К. Релігієзнавство: навч. пос. /К. Кислюк – К.: Кондор, 2007.
- Кияк С. Другий Ватиканський собор і релігійно-суспільні проблеми сучасності: навч. пос. /Святослав Кияк – Жовква: Місіонер, 2011.
- Кияк С. Ідентичність українського католицизму: генезис, проблеми, перспективи: Монографія. /Святослав Кияк – Івано-Франківськ: НоваЗоря, 2006.
- Колодний А. Академічне релігієзнавство: навч. пос. / Анатолій Колодний – К., 2004.
- Сидоренко О. Релігієзнавство: підручник. /О. Сидоренко – К.: Знання, 2008.
- Харьковщенко Є. Релігієзнавство: підручник. /Євгеній Харьковщенко - К.: Наукова думка, 2007.
- Черній А. Релігієзнавство: навч. пос. /Андрій Черній – К.: Академвидав, 2005.

Запитання.

Назвіть характерні риси ісламу.

Чому іслам вважають світовою релігією?

В чому виявляється своєрідність ісламу як світової релігії?

Докажіть, що виникнення ісламу є викликом часу.

Охарактеризуйте історію і нинішнє становище ісламу в Україні.

Які напрями існують в ісламі?

Які культи та символи має іслам?

Які види обов'язків затверджені в ісламі?

Назвати школи в сунізмі.

Чи можливе виникнення нових світових релігій?

Як вважаєте шаріат прискорює чи гальмує соціальні процеси в мусульманських країнах?

Чи є принципові розбіжності у сунітському і шіїтському напрямих ісламу?

Які священні книги має іслам, їх призначення.

Визначте зміст поняття «мінарет».

Обряд «ууду», його зміст.

Лекція. 10

Тема. Сучасні нетрадиційні релігії та неорелігії в Україні.

Мета. Охарактеризувати основні причини появи неорелігій в світі та їх формування в Україні.

Вступ.

Сучасне релігійне життя людства пов'язане не лише з відомими традиційними релігіями - християнством, ісламом, буддизмом, а й з новими релігійними вченнями та культурами, що стають чинником духовного життя суспільства. Нові нетрадиційні релігії - специфічна форма релігійних вірувань, своєрідний тип організації. В них, як правило, не розроблена система віровчення і культу. Побудова релігійних громад має жорстку структуру, на чолі якої знаходиться харизматичний лідер, який має необмежену владу. Вони негативно ставляться до загальнолюдських моральних і соціальних цінностей, перебувають в опозиції щодо офіційних релігій. Релігійні громади ведуть, в основному, замкнений спосіб життя, їх члени легко піддаються сугестії. Нетрадиційні релігії - породження кризових явищ у суспільній свідомості людей, причиною яких є економічні труднощі, регіональні і глобальні проблеми екологічного і демографічного характеру.

План.

1. Причини появи нетрадиційних релігій, їх специфічні риси.
2. Віровчення і культ основних течій нетрадиційних релігій.
3. Неорелігії в Україні.

Зміст лекції.

1. Причини появи нетрадиційних релігій, їх специфічні риси.

Масова поява і стрімке поширення нових релігійних течій припадає на 60-70-ті роки ХХ ст.- період так званого релігійного буму. Батьківщиною більшості нетрадиційних течій вважаються США, звідки вони почали поширюватись в Європі, Азії і Латинській Америці. Їх об'єднання діяли під різними назвами: «нетрадиційні релігії», «релігії Нового віку», «неканонічні вірування», «альтернативні культу», «молодіжні релігії», «східні культу» тощо. В цей період західні країни переживали кризу традиційних соціальних цінностей і панівної релігійної ідеології.

Глибокої кризи зазнала християнська релігійна свідомість, яка не змогла адекватно відповісти на зміни у суспільному житті, пояснити природних і суспільних катаклізмів. Традиційні релігії, що злились з суспільними структурами країн Заходу, несли відповідальність за соціальні катаклізми. Розчарування в офіційних цінностях споживацького технократичного суспільства, почуття самотності, втрата життєвої перспективи все це стало соціально-психологічною причиною пошуку нової системи цінностей, нових життєво важливих суспільних ідеалів, іншого способу життя.

Лідери нових релігійних рухів вчасно відчували перепади в суспільних настроях і вміло реагували на них. Вони різко викривали вади цього «гріховного» світу, вдало рекламували себе як унікальних спасителів, оповісників вищої божественної мудрості і моралі.

У науковій літературі питання про причини появи нетрадиційних релігій і культів висвітлено неоднозначно, оскільки воно виявилось досить складним. Деякі автори причину появи нових релігій пов'язують з наявністю глобальних проблем людства. До таких проблем належать економічні кризи, соціальні катаклізми, руйнування природи, загроза термоядерної війни, різні воєнні конфлікти тощо.

Врешті-решт саме ці явища є причиною негативних суспільних настроїв, формують почуття песимізму, втрати перспективи у житті. Не останню роль у цьому процесі відіграє, на думку окремих вчених, криза ідей гуманізму і цінностей духовної культури, яка істотно зачепила більшість населення

В різних країнах криза духовної культури проявляється неоднаково. Україна, наприклад, як велика держава, перебуває на перехресті доріг, де переплітаються геополітичні інтереси різних держав. Вона переходить від однієї системи суспільних відносин до іншої - ринкових. Це болючий процес, що супроводжується затяжною кризою всіх форм суспільного життя і зачіпає інтереси широких народних мас. Загалом це і створює сприятливі умови для поширення нових релігій.

Комплекс наведених причин зумовив відчуття безперспективності життя певної частини людей, неможливість встановити гармонійні відносини в суспільстві, реалізувати гуманістичні ідеали. Нові релігії обіцяли кожному спасіння, безмежні можливості морального вдосконалення, самовираження і подолання безвихідності.

Історія релігії свідчить, що виникнення альтернативних течій в ортодоксальній церкві — явище нерідкісне. Їх поява завжди була обумовлена глибинними соціальними процесами, в яких виражалися інтереси різних соціальних груп.

Офіційні церкви завжди негативно ставились до будь-яких спроб оновити традиційне віровчення або культову практику. Модернізація сучасних релігійних систем, особливо поява нових релігій, сприймається офіційними богословами як неприпустима авантюра від релігії. Нові віровчення розглядаються як єретичні, віруючих вважають схизматами, які одурманені пропагандою і психологічним впливом харизматичних лідерів.

Прихильником нових релігій в наш час стала молодь. Це вихідці в основному з середнього класу, що мають середню або вищу освіту і достатню матеріальну забезпеченість. Проте в них порушені соціальні зв'язки і втрачена перспектива реалізувати свої творчі здібності. Крім того, громади

нових релігій нерідко стають притулком для людей, вибитих із звичної життєвої колії. В нових релігіях приваблює чітко організований спосіб життя, тверді моральні правила поведінки, авторитет духовного пастиря. До нових релігій примкнули передусім бітли, панки, хіпі та ін.

Для неофітів найпривабливішими виявилися ті ідеї, що несуть у собі нові вчення. Послідовникам нових релігій пропонується віровчення, що вбирає в себе елементи християнства, буддизму, ісламу, індуїзму, а також ідеї окультизму (містичне вчення про можливість спілкування з надприродними силами через певні магичні дії і заклинання); спиритизму (віра в посмертне існування душ померлих і можливість людей безпосереднього спілкування з ними); теософії (релігійне вчення про можливість богопізнання через інтуїцію і одкровення); антропософії (містичне вчення, яке на місце Бога ставить людину, що людина на основі пробудження прихованих у ній таємничих сил здатна панувати над природою, маніпулювати її закономірностями); астрології (вчення про вплив планет і зірок на долю народів й окремих людей) тощо.

Нові релігії і культу будуються, як правило, на принципі синкретизму і є цілком еkleктичними. Віровчення і культова практика їх перебувають у процесі становлення. При цьому кожна релігійна течія претендує на універсальність і певну винятковість свого віровчення. Кожний з лідерів цих течій доводить, що його релігія найсправедливіша і найкраща, а сам він є живим земним богом або пророком Всевишнього, якого повинні шанувати віруючі. Саме культ земного бога є однією з характерних ознак нетрадиційних релігій.

Іноді прихильники нових релігій і культів намагаються довести, що принципи їх вчення нічого спільного з релігією не мають, вони виключно спрямовані на самовдосконалення особистості. Отже, для нетрадиційних релігій характерні такі основні ознаки, як віра в надприродне і система зв'язків з ним, що є необхідним атрибутом будь-якої релігії. Вправи йоги,

сеанси медитації і самонавіювання як форми обрядових дій сприяють виникненню релігійного екстазу і відчуття «злиття з богом».

Нетрадиційним релігіям і культам властива своєрідна організаційна структура. Їхні послідовники об'єднуються в «братства», «сім'ї», «комуни», «ашрами» (монастирі), що очолюються харизматичним лідером, якого часто називають гуру (вчитель). Члени релігійних громад безоплатно працюють, передають до фонду братства свої заощадження та цінні речі. В такий спосіб нагромаджуються великі багатства нових релігійних течій.

Неорелігії формувались як різновид харизматичних культів. Культ у релігійних громадах має колективний характер, активно використовується «техніка» психологічних маніпуляцій, психотерапія. Особлива увага приділяється новооберненим - прозелітам (особам, що прийняли нове віросповідання), яких не залишають без опіки ні вдень, ні вночі, намагаються швидко пристосувати їх до «нового» способу життя в релігійній групі.

На міжнародній арені об'єднання нетрадиційних релігій діють як могутні міжнаціональні корпорації, які займаються великим бізнесом, мають свої філії в багатьох країнах світу.

Головні ознаки нетрадиційних релігій:

- I. Очолює релігійну громаду харизматичний лідер, який вважає, що він нібито дістав від надприродної сили, Бога, нове унікальне «об'явлення» і покликаний виконувати роль нового месії. Кожний, хто не поділяє його поглядів, глибоко помиляється і є послідовником сатани.
- II. Лідер створює власну релігійну громаду, яку називає «сім'єю», «комуною», «місією», «колонією» або «центром». У цій релігійній громаді лідера називають «батьком» або «вчителем». Він має необмежену владу
- III. Лідер, як головний керівник релігійної громади, встановлює обов'язкові правила та норми поведінки членів громади, що оголошуються священними. Сам лідер не обов'язково дотримується встановлених правил і живе в значно кращих умовах, ніж його послідовники.

IV. Релігійна громада дотримується, як правило, апокаліптичних поглядів на світ. Її члени відмовляються від власного майна на користь релігійної групи, змінюють місця проживання, а також власні імена.

V. Члени релігійної громади в основному ізолюються від зовнішнього світу за допомогою своєї техніки контролю за поведінкою віруючих. Це досягається максимальною насиченістю програми різними груповими заходами, що проводяться протягом доби. Участь в заходах такої програми розглядається віруючими та їх наставниками як зразок високої релігійної дисципліни.

Кожна релігійна громада - це згуртований колектив, який має групові потреби і єдине завдання. Ставши членом такого колективу, людина відчуває себе учасником спільної справи і позбавляється почуття самотності, прилучається до тих цінностей і взаємовідносин, які, з її точки зору, давно забуті грішним світом. Розуміючи привабливість подібних почуттів і настроїв, лідери нетрадиційних культів наполегливо рекламують свої організації як оазиси «справжньої людяності», прообрази зразкового колективізму, царства справедливості, райського блаженства і любові.

Така реклама приваблює людей, передусім тих, кого спіткала байдужість і бездуховність оточуючих. Пропагандистська реклама, на яку витрачаються величезні кошти, поєднується з чіткою системою вербовки прозелітів — на вулицях, вокзалах, в метрополітенах, стадіонах, навчальних закладах, клубах, будинках культури тощо. Все це дає позитивний ефект.

Згодом, коли людина вже попала у світ так званих «гармонійних відносин», то її ілюзії в релігійній громаді починають поступово вивітруватись і вона відчуває на собі тиск нещадного деспотизму, останній має широкомасштабний характер, оскільки закріплюється принципами віровчення, внутрішнім розпорядком життя релігійної громади і системою репресивних заходів щодо віруючих. Ефективність впливу нетрадиційних релігій на свідомість віруючих пояснюється вдалим поєднанням вкрай

примітивного, буквального пояснення релігійних принципів з агресивними методами впливу на особистість.

Віруючих переконують у тому, що коли вони впустять у своє серце Ісуса Христа, то водночас збудуться усі їхні бажання. Подібне навіювання спрямоване на придушення критичних почуттів і розумових здібностей людини. Вищим законом для члена релігійної громади є слово наставника як богообранця і неповторного спасителя.

Лідери нетрадиційних культів прагнуть домогтися повного впливу на віруючих. Вони різними способами ізолюють членів громади від впливу навколишнього світу, відвертають їх від світських моральних цінностей і звичок, паралізують волю і самосвідомість.

Поставлене завдання досягається за допомогою насиченої програми різних групових заходів, що містить спільні молитви і співбесіди, релігійні семінари, багаторазове виконання одних і тих самих пісень, вивчення текстів «священних книг», прослуховування записів уроків лідера про принципи віровчення, лекції на релігійні теми, спільні трапези. Крім того, обов'язком кожного віруючого є збирання пожертвувань і милостині на вулицях, розповсюдження релігійної літератури.

Розпорядок дня планується так, щоб кожна хвилина життя віруючого була заповнена, щоб він не залишався на самоті з власними роздумами. Виснажують нервову систему людини постійне недосипання, нічні зборища, систематичне недоїдання.

Керівники релігійних громад намагаються контролювати навіть почуття і переживання віруючих, їх думки та інтереси. Вони безапеляційно втручаються в найінтимніші стосунки віруючих, регламентують почуття їх власних симпатій, право обирати друзів і супутників життя, особливо за межами релігійної громади.

Жорсткі засоби впливу вживаються до тих, хто не досить лояльний або вагається у виборі релігійної віри. їх залякують, погрожують різними карами, чинять тиск на свідомість, нерідко вдаються до тілесних покарань,

позбавляють нормального сну і харчування. Не випадково деякі дослідники нетрадиційних релігій зазначають їх антигуманний характер і називають тоталітарними культурами.

Основні напрями нетрадиційних релігій. Нетрадиційні релігії досить різноманітні, кількість їх назв перевищує тисячу. Поміж розмаїття нетрадиційних культів умовно можна виділити п'ять основних груп:

I. Неорієнталістські (тобто східні) культури - модернізація різних варіантів індуїзму та буддизму. До них належать «Товариство Свідомості Кришни», «Тихоокеанський дзенбуддійський центр», «Місія Божественного світла», «Міжнародна комуна саньясинів», «Трансцендентальна медитація» тощо.

Основним є містичний шлях звільнення, тобто пробудження в людині іманентного божественного начала. Для злиття з божественною природою віруючий використовує різні способи медитації.

II. Неохристиянські об'єднання - синкретизм християнської ідеології з елементами східних релігій. Це «Церква Уніфікації», «Діти Бога», «Церква Тіла Христового» та ін. У них релігійний лідер вважається посланцем Бога, який покликаний довести до людей нову звістку про спасіння, нові моральні настанови.

III. Сайєнтологічний напрям утворюють «Церква сайєнтології», «Космічні релігії», наприклад «Товариство Астаріус», які проповідують зв'язок Землі і вищих космічних сил, «космічного розуму». Для цих культів характерний містицизм, вважається, що фізичні прилади здатні реєструвати біологічну природу начебто надприродних сил, їх таємний вплив на людину.

IV. Нова магія, спіритизм - нові магічні вчення та інститути, що об'єднують погляди, практику східних і західних, давніх і сучасних традицій, а також «спонтанну творчість» нових чаклунів і ворожбитів. До них належать також різні спіритичні секти - рухи, що практикують спілкування з душами померлих.

V. «Сатанинські» групи - звеличують зло і насилля, проповідують спілкування з містичними джерелами зла - демонами, сатаною та ін. Серед них найвідоміша «Церква сатани», що проголосила себе антиподом християнства. Сатанізм бере свій початок з Стародавнього Ірану, його основні принципи викладені у «Синій книзі». В Україні церква «Сатанистів» відкрита у травні 2014 р. у селі Пастирське Чернігівської обл.

Класифікація нетрадиційних релігій є дещо умовною, оскільки між різними течіями відсутнє чітке розмежування. Наприклад, «Трансцендентальну медитацію» і «Товариство Свідомості Кришни» можна віднести до сайєнтологічних культів. Водночас «Церква сайєнтології» Хаббарда запозичила деякі ідеї з буддизму, зокрема вчення про нірвану. Неохристиянські культу широко використовують медитацію і магію, запозичену із східних релігій. В той самий час неоорієнталістські релігії свій понятійний апарат запозичили у християнства і світських західних філософських шкіл. У цілому, нетрадиційні релігії — це еkleктичні культу, на перший план яких висувається емоційно-психологічна сторона.

Найпоширенішими поміж них є «Міжнародне товариство Кришни», «Міжнародна комуна саньянсинів», «Церква об'єднання» Муна, різні товариства чи рухи трансцендентальної медитації, місії божественного світла та ін.

2. Віровчення і культ основних течій нетрадиційних релігій.

Нетрадиційні культу і нові релігії досить специфічні. Як правило, вони не мають чітко розробленої системи вірувань. Так, «Міжнародне Товариство свідомості Кришни», або релігійна організація вайшнавів, найпоширеніше серед нетрадиційних сучасних релігій. Воно було створене в 1966 р. у Нью-Йорку індійським проповідником Абхай Чаран Де (1896-1977 рр.), який прийняв ритуальне ім'я Бхактиведанта Свами Прабхупада. Своє вчення він виклав у книзі «Бхагават Гіта як вона є», «Шрімад Бгагаватан» та інших працях.

Завдяки активній місіонерській діяльності засновника Товариства свідомості Кришни і його послідовників «нове» релігійне вчення швидко поширилось у різних країнах світу. Діяльність Товариства свідомості Кришни на території колишнього СРСР розпочалася в 1971 р. її започаткував сам Свами Прабхупада. В Україні дозвіл на діяльність громад кришнаїтів офіційно було дано в 1990 р. Всеукраїнський центр громад Свідомості Кришни зареєстровано в 1995 р. Нині діє близько 50 громад Міжнародного Товариства свідомості Кришни в різних областях України.

Віровчення кришнаїтів генетично пов'язане з індуїзмом. Всіляко наголошується, що джерела кришнаїзму беруть початок з ведичної культури, тобто з часів творення, коли Верховний Бог Кришна вклав ведичне знання в серце Брахми як першої живої істоти у Всесвіті. В свою чергу, Брахма передав знання своєму синові і учневі Нарада Мунчі, який був учителем Шрілі В'ясадеви - автора Вед. У нашу епоху ця традиція дійшла до Бхактиведанта Свами Прабхупади, який подав вчення на зрозумілій для сучасної людини мові з урахуванням традицій європейської культури. Отже, кришнаїзм є не що інше, як сучасна достовірна інтерпретація ведичного вчення.

Віровчення кришнаїтів ґрунтується на принципі монотеїстичного пантеїзму, відповідно до якого існуючі божества є формами прояву одного Абсолютного Бога - Кришни. Згідно з вченням Прабхупади Кришна виступає в трьох іпостасях: Бхагаван, Брахман, Параматма. Кожне з цих божеств втілює ті чи інші риси Абсолютного Бога.

Бхагаван - втілює найвищі якості Верховного Бога як особи, зокрема такі, як могутність, силу, красу, славу тощо.

Брахман - це неперсоніфікований аспект Абсолютного Бога, що випромінює трансцендентальне тіло божественної Особи, всюдипроникаючу абсолютну істину, незбагненну, безлику силу.

Параматма є виразником Верховної Душі, яка, поряд з індивідуальною душею (джіва), перебуває в серці кожної живої істоти. Абсолютний Бог

вічний, має безліч форм прояву. Він володіє сильною енергією, що має два рівні: вищий і нижчий. Вищий рівень енергії - це духовний, нижчий - це матеріальний, що творить світ і все живе. У відповідності з безмежністю дій Верховний Бог має безліч імен.

Головне ім'я Бога - Кришна (Всепривабливий). Він здатний перетворюватися безліч разів. Його нерідко зображають як гарного хлопця з темною шкірою. Інші божества уявляються як аватари (втілення) Кришни або напівбоги. Ісус Христос, згідно з віровченням кришнаїтів - це повноважний представник Кришни, син і світло Кришни як Бога-особи.

Кришна проживає в трансцендентальному світі, його резиденція знаходиться на планеті Кришналока, де він насолоджується різними іграми і прикрасами (лілами). Водночас, завдяки своїй енергії, він перебуває в кожній точці Всесвіту.

Кришнаїзм, як й інші нетрадиційні релігії, намагається стати релігією об'єднання, тому в систему своїх вірувань він включає визнання божеств інших релігій. Згідно ведичного вчення Кришна має 22 найбільш частих втілення. Він може перетворитись у Будду, Аллаха, Індру та різних напівбогів.

Великого значення теологія кришнаїтів надає дуалістичному розумінню світу, поділяючи його на матеріальну і духовну сфери.

Матеріальна сфера має три рівні планет: вищий, середній і нижчий.

Вищий рівень заселений напівбогами і тими, чия душа досягла божественної благодаті. До них належать брахмани, кришнаїти, вчені, філософи і священні корови.

Середній рівень, у тому числі й Земля, містить тих, чия душа перебуває під впливом різноманітних пристрастей і бажань: різні почесті й пристрасті (захоплення азартними іграми, розвагами, лихварством тощо). Серед них теж є брахмани, кришнаїти вчені, філософи. На Землі кожна людина змушена працювати.

Нижчий рівень - місце перебування усіх тих, чия душа знаходиться в полоні пристрастей і невігластва (безумства, лінощів, жадоби). Їхня душа втілюється в тварин, комах тощо. Духовне - це все те, що пов'язане з Кришною. Будь-які матеріальні речі можуть перетворюватися у духовні, за умови, що вони служитимуть Кришні. Не випадково кришнаїти значну частину своїх прибутків у міру можливості віддають на користь Товариства свідомості Кришни. Розвинути в собі свідомість Кришни і звільнитися від страждань може кожна людина, навіть із касти недоторканих, якщо вона всім своїм серцем буде служити Кришні

За кришнаїзмом, душа - основне людське начало, яка живе вічно, тіло - поле діяльності душі, яке часто змінюється залежно від її пристрастей. В матеріальному світі душа забуває про свою божественну сутність і підпадає під вплив причинно-наслідкових зв'язків (карми).

Відповідно до ведичної традиції, твердять кришнаїти, душа здатна до багаторазового перевтілення і набувати однієї з 8 400 000 тілесних форм. Перевтілення відбуваються за законом Карми і можуть продовжуватися безконечно. Коли душа набуває людиноподібної форми, то в неї з'являється можливість перервати ланцюг перевтілень, досягти повного просвітлення і повернутися в духовний світ для вічного спілкування з Кришною.

Послідовники кришнаїзму часто називають себе вайшнавами, тобто відданими Богові, а своє віровчення - наукою самореалізації на основі бхакті-йоги, тобто наукою розвивати в собі свідомість Кришни.

Бхакті-йога взаємини з Богом трактує в духовній (любовно-символічній) формі. Вічно юний і прекрасний криц наїтський Бог вшановується ними як Пуруша, чоловіче начало. А всі живі істоти відносяться до жіночого начал

Чоловіче і жіноче начало об'єднані любов'ю до Бога, безконечним устремлінням до Кришни. Кожний вайшнав може перебувати в одному із п'яти любовних взаємовідносин. Можна бути відданим Богу у пасивному стані, відданим в активному стані, відданим як друг, відданими як батько і

мати, відданим як закохане подружжя. Все це виражає чисту відданість і любов до Кришни.

Культурна практика кришнаїтів спрямована на те, щоб досягти спасіння на основі виконання різних добродійних вчинків і самовдосконалення. Найкращою формою самовдосконалення вважається досягнення релігійного екстазу на основі індивідуального і колективного оспівування Святих імен (відповідно джана і киртан).

Головна роль в цьому належить хоровому співу (виконання мантр) у супроводі танців. Виключне значення у культурній практиці має виконання мантри («очищення розуму»). Кожному віруючому рекомендується впродовж дня згадувати ім'я Бога 1728 разів, повторюючи слова: «Харе Кришна, Харе Кришна; Кришна, Кришна, Харе, Харе; Харе Рама, Харе Рама; Рама, Рама, Харе, Харе». Це вважається оспівуванням святих імен Бога. Виконання мантри необхідно для того, на думку кришнаїтів, щоб повністю сконцентрувати свою свідомість на імені Бога і підготуватись до медитації.

Медитація - зосереджене повторення мантри є найважливішою частиною релігійного культу. Вона проводиться колективно (кіртан) та індивідуально (джапа) в будь-якому місці і в будь-який час. Згідно ведичної літератури для мантри найкращим часом є ранок, коли голова свіжа.

Індивідуальна медитація проводиться з допомогою вервиці (намиста Кришни), яка має 109 бусинок. Відданий щоденно повинен виконувати мантру 16 разів (або кругів). Це дозволяє очистити розум від зовнішніх впливів і сконцентрувати увагу на імені Бога, прийти в молитовний стан і приступити до оспівування святих імен Кришни. Оспівування святих імен вважається виявом любові до Кришни і готовності служити йому.

Колективна медитація проводиться в олтарній кімнаті храму після богослужіння, де вірні виконують спеціальні мантри культового характеру. Потім вони співають мантру Харе Кришна (маха мантру). Мантра виконується і в колі сім'ї. Після виконання мантри віддані, які обізнані з ведичною літературою, по черзі виступають з доповідями на релігійні теми.

На завершення медитації всі присутні споживають прасад — священну їжу, що означає отримання милості Кришни і звільнення від впливу карми.

Важливе місце в культовій практиці кришнаїтів посідає звичай обмивання. Охайність, вважають віруючі, одна з важливих моральних рис «відданого». Обмивання рекомендується здійснювати два-три рази на день, після чого «відданий» наносить на своє тіло так званий тилак, тобто білий глиняний знак, взятий з берегів священної річки Ямуни в Індії. Тилак наноситься на чоло віруючого і на 12 інших місць тіла. При цьому кожний раз вимовляється одне з імен Вішну. Ці знаки, на думку кришнаїтів, виконують захисну функцію. Вони оберігають віруючого від гріха і вказують на його відданість верховному божеству.

У громадах кришнаїтів великого значення надається різним правилам поведінки і заборонам. Віруючим забороняється їсти м'ясо, рибу, яйця. Кришнаїти пропагують лакто-веге-таріанський спосіб життя. Крім того, вони забороняють вживати спиртне, чай, каву, наркотики, курити, тобто все те, що одурманює та збуджує нервову систему. Суворо засуджується і забороняється проституція, перелюбствування. Статеве життя дозволяється лише в шлюбі з метою продовження роду.

Товариство свідомості Кришни надає великого значення місіонерській діяльності та релігійній активності своїх членів. Як елемент культової діяльності розглядається прибирання храму, благодійна діяльність, переклад на національну мову вчення Свами Прабхупади і т.д. Найбільш важливою вважається місіонерська діяльність, релігійна проповідь і пропаганда ведичного віровчення. За кожним віруючим закріплені певні обов'язки, їх виконання розглядається як виконання релігійного обов'язку, форма прояву служіння і любові до Кришни.

У житті кожної громади і її членів важливу роль відіграє духовний вчитель - ГУРУ, який займається проповідницькою діяльністю і виступає як наставник неофітів. Він здійснює обряд посвячення своїх учнів у вайшнави і члени громади. Існує три рівні посвяти і прийняття віровчення. Після третьої

посвяти віруючий набуває статус саньянси (монаха). Згідно зі статутом жодний рівень посвяти не звільнює віруючого від виконання своїх громадянських, професійних і релігійних обов'язків.

Міжнародне Товариство свідомості Кришни, на думку деяких дослідників, є релігійною організацією типу церкви. Основною ланкою релігійного життя вважаються храми, що мають повну автономію у вирішенні адміністративно-господарських питань.

При храмах утворюються місіонерські центри - гуркули, де навчаються кришнаїти і готуються проповідницькі кадри. Після навчання «віддані» посвячуються у вайшнави. Всі храми кришнаїтів в адміністративно-господарському відношенні самостійні.

Взаємовідносини між ними будуються на принципах єдності вчення, необхідності спілкування з духовними наставниками. Разом з тим існує координація діяльності кришнаїтських храмів, яка здійснюється на регіональному, зональному і національному рівнях.

На регіональному рівні координацію діяльності храмів здійснюють ради, до складу яких входять представники храмів території. На національному рівні справами координації займається рада президентів, до складу якої входять представники найбільших храмів даної країни. На міжнародному рівні існує керівна рада, до якої входять представники регіонів, національних церков і провідні духовні вчителі Міжнародного Товариства свідомості Кришни. Світова штаб-квартира Міжнародного Товариства свідомості Кришни знаходиться у Західно-Бенгальському штаті Індії (м. Маяпур).

Отже, свідомість кришнаїта перебуває під сильним впливом незвичних ритмів, складних слів і незрозумілих термінів, химерних образів, що відволікають його від навколишнього світу і символізують насування світової катастрофи. Мета кожного кришнаїта постійно вдосконалюватись, осягати божественну істину і врешті-решт злитися з свідомістю Кришни і піднятися на «духовне небо».

Церква об'єднання, або Асоціація святого духа за об'єднання світового християнства. Одна з найпоширеніших течій серед нетрадиційних релігій. Засновником Церкви об'єднання вважається корейський євангеліст Сен Мен Мун. Він народився в 1920 р. у селянській сім'ї на півночі Кореї, виховувався у протестантській сім'ї, здобув релігійну освіту. В шістнадцятирічному віці Мун проголосив, що на нього зійшло божественне про-ведіння. Він мав начебто зустріч з Ісусом Христом, який зізнався йому про невдачу своєї спасительної місії і доручив Муну побудувати Царство Боже на Землі.

Переселившись до Південної Кореї, Мун в 1954 р. організував «Асоціацію святого духа за об'єднання світового християнства», що покликана об'єднати не лише християнство, а й усі релігії світу. Діяльність релігійної асоціації поступово набувала великої популярності і нова релігія поширювалася не лише в Кореї, а й за її межами.

В багатьох країнах виникали релігійні громади, на основі яких формувалась релігійна організація під загальною назвою «Церква об'єднання». Нині вона діє в 130 країнах світу і має понад мільйон послідовників. Керівним органом Церкви об'єднання є «Всесвітній Місіонерський центр», штаб-квартира якого знаходиться у Нью-Йорку. Президентом центру призначено преподобного Квана. Центр здійснює керівництво не лише національними церквами, а й розгалуженою мережею різних міжнародних організацій і корпорацій.

Теологічною основою Церкви об'єднання є книга Муна «Божественний принцип», в якій викладені основні догмати нової релігії.

Особливість цієї книги полягає у спробі нової інтерпретації Біблії на основі даосизму, вихідним принципом якого є теза про притаманність всім явищам природи позитивного й негативного, чоловічого і жіночого начал. Цим, за Муном, зумовлений дуалізм Всесвіту, який починається з Бога і пронизує весь процес творення.

Творіння, на думку Муна, є ніщо інше, як відношення «дати — взяти», яке реалізується між Богом і тим, що створене. Якщо наслідки творіння не

досконалі, то і Бог не досконалий, хоча він і володіє досконалим інтелектом і має тверду волю

Згідно з віровченням Муна існує єдиний Бог, батько всіх націй і народів. Бог повідомляє людям про себе через різні релігії: християнство, іслам, буддизм, іудаїзм, кришнаїзм та ін. Нині настав час пізнати живого Бога за межами традиційних релігій. З цією метою Мун історію людства поділив на три періоди: епоху Старого Завіту, епоху Нового Завіту, епоху Завершеного Завіту.

Для кожної епохи Бог відкриває істину лише частково, тобто повною мірою, враховуючи духовний рівень розвитку людей. Для цього він використовує різних посланців, месій і пророків. Істина для першої і другої епохи людської цивілізації була відкрита в Біблії. В 1960 р. розпочався третій і останній період історії людства — епоха Завершеного Завіту. Мун проголосив себе месією третього періоду історії людства, а свою книгу «Божественний принцип» назвав «Новим відкриттям істини і доповненням до Біблії», зокрема до книги «Одкровення».

У своєму віровченні Мун модернізував християнське розуміння Трійці. Він заявляв, що існує декілька варіантів трійці: Трійця Бог, Адам і Єва, яка виникла після творіння; Трійця Отець, Син і Дух святий, що виникла після розп'яття Ісуса Христа; Трійця Адам, Єва і Сатана, яка виникла після гріхопадіння Єви. На завершальному етапі історії, на думку Муна, виникла нова трійця, яка включає Бога, Третього Адама і Третю Єву. Це найбільш досконала і активна трійця. Згідно пророкувань Муна друге пришествя Ісуса Христа повинно було відбутися у 80-х роках ХХ ст., щоб об'єднати народи

Проте цього не сталося. Тому «Третій Адам», тобто Мун, прокладає дорогу месії, можливо він і з'явиться. З точки зору Муна, Ісус Христос не може вважатися Богом, оскільки його кожний може перевершити у справі спасіння.

Сучасне людство, згідно з релігійною доктриною Муна, є недосконалим, бо воно не повною мірою втілює величність Бога. Причина цього в тому, що

п'ятнадцятилітня Єва внаслідок недосвідченості согрішила із сатаною, який набув подобу змія, і тому не спроможна була народити досконалого, безгрішного потомства. Її гріх істотно позначився на історії людства і прирік його на вічне страждання. Ісус Христос (другий Адам), як і прародичі в особі першого Адама і Єви, також був народжений безгрішним. Але він не зміг знайти досконалої жінки, взяти з нею шлюб і народити досконале, безгрішне потомство. Ісус Христос, як відомо, був зраджений своїм народом і страчений. Мун, який проголосив себе новим месією, вважає себе теж безгрішним. Він разом зі своєю дружиною створив досконалу сім'ю. Лише вступивши до цієї сім'ї, люди можуть врятуватися від гріха і спастись.

Особливу увагу у віровченні Церкви об'єднання приділено проблемі «чистоти крові» і її збереження в наступних поколіннях. Чистоту крові, повчає Мун, можуть зберегти лише ті люди, які перебувають у «справжніх сім'ях» і в сексуальній гармонії між собою. Цю «гармонію» може визначити лише преподобний Мун або ті релігійні лідери, які дістали його благословіння. Звідси церемонії численних шлюбів, що проводяться на стадіонах і справляють чималий емоційний вплив. Слід зауважити, що провідні американські богослови рішуче спростовують причетність вчення Муна до християнства і критикують за його відвертий антисемітський характер.

Мун вважає, що Ісус Христос, засновуючи церкву, бачив у ній не посередницю між Богом і людьми, а організацію Царства Божого на Землі. Головна мета Церкви об'єднання якраз і полягає в тому, щоб побудувати рай на Землі.

Мунівська церква існує як єдина сім'я. У ній відсутні обряди, формальні канони та догми. Головним для членів церкви є турбота про інших людей. Тому муніти, крім безплатної праці, жертвують для релігійної громади майно, гроші, будинки і маєтки. Все це називається «новим народженням людини», проявом відданості релігійним принципам

За Муном, для реалізації ідеалу «оновленого людства - побудови Царства Божого на Землі слід створити інфраструктуру нового світу, що

об'єднувала б усі сфери людської діяльності: бізнес, засоби масової інформації, наукові дослідження, освіту, мистецтво, філософію, право тощо. Отже, йдеться про матеріально-технічну базу Царства Божого на Землі.

Спонукальним мотивом щодо цього виступає капітал, прагнення будь-якою ціною досягти фінансового успіху. «Месія повинен бути найбагатшим, - зазначає Мун - Лише він здатний володіти всім. Доти, поки він цього не досягне, то ні він, ні Бог не будуть щасливими». Зрозуміло, що ця мета досягається передусім за рахунок жорстокої експлуатації рядових віруючих

Мун володіє кораблебудівельними компаніями, риболовецьким флотом, має харчові і фармацевтичні корпорації, фірми по виробництву комп'ютерів, заснував багато газет і журналів. Особисто глава церкви, як пишуть журналісти, живе в особняку вартістю 625 тис. доларів, має дві яхти, а його власний маєток оцінюється в 11 млн доларів США.

Церква об'єднання - це досить розвинена і сильна релігійна організація, що здатна протистояти традиційним релігіям. Вона має широку мережу різних міжнародних організацій. Наприклад, Церква об'єднання бере активну участь у реалізації культурних програм і наукових проєктів. Вирішення усіх завдань забезпечує Інститут науково-технічних досліджень, створений Церквою, а також Міжнародний культурний фонд, Міжнародна конференція за єдність наук, Академія професорів за мир у цілому світі.

Створений Міжнародний фонд допомоги і дружби веде боротьбу з бідністю, голодом і хворобами. В 70 країнах діє Міжнародна асоціація з вивчення принципів, яка має корпус студентів, представники якого займаються місіонерською діяльністю і наданням допомоги малорозвиненим країнам.

Чимало міжнародних організацій Церкви об'єднання проводять роботу, спрямовану на зміцнення толерантних відносин між послідовниками різних релігій. Серед них функціонують Міжнародний релігійний фонд, Асамблея релігій світу, Рада релігій світу, Молодіжний семінар з релігій світу,

Релігійна молодіжна служба, Конференція для священників різних віросповідань, Асоціація нових екуменічних досліджень.

Церква об'єднання не цурається політичних проблем, для вирішення яких створені спеціальні організації. Політичною діяльністю займаються такі організації, як Вашингтонський інститут цінностей в державній політиці, Міжнародна федерація перемоги над комунізмом, Федерація громадян за об'єднання Батьківщини (йдеться про об'єднання Кореї в єдину державу) тощо. Всі ці організації щедро фінансуються і ведуть активну пропагандистську роботу.

Характерною особливістю релігійної ситуації в Україні є закріплення і функціонування в ній численних нетрадиційних культів і неорелігій.

Біле біратство, або «Юсмалос». Один з релігійних рухів в Україні. Його діяльність найбільш активно проявилась в 1990 р., що викликало широкий резонанс у засобах масової інформації.

Організаторами й лідерами Білого братства в Україні вважаються Юрій Кривоногов - інженер-кібернетик і журналістка Марія Цвігун.

Ю. Кривоногов прийняв релігійне ім'я Юоан Свами, а М. Цвігун була проголошена живим богом і прийняла ім'я Марія Деві Христос, інші проповідники взяли біблійні імена Петра, Даниїла, Павла, Іллі.

Грунтовного наукового вивчення особливостей віровчення і характеру діяльності Білого братства ще не розпочато. Це обумовлено багатьма причинами, зокрема й тим, що релігійна організація свого внутрішнього життя не афішує і вважається сектою закритого типу.

Подвійна назва релігійної організації покликана підкреслити її таємничий характер. Подібне явище не нове, оскільки таємні організації в релігії досить відомі. За такою назвою, наприклад, існувала таємна релігійна організація «Святих вчителів махати», члени якої переховувались у Гімалаях

Мета цієї організації полягала в тому, щоб спостерігати за розвитком людства і в критичний момент прийти йому на допомогу у справі спасіння.

Назву секти «Біле братство» деякі дослідники вважають запозиченням від зарубіжних аналогів, зокрема таких, як «Церква визначальна та пануюча», «Я існую» тощо, які дотримуються реакарнації (перевтілення), і вважаються таємними.

Прихильники Білого братства твердять, що Ю. Кривоногов у минулому житті був нібито Адамом, потім богом Осірісом, а пізніше князем Володимиром. Назва «Юсмалос» є абrevіатурою, що розшифровується так: ЮС — Юоан Свами (по суті це перекручене ім'я Іоанна Богослова), МА — Марія Деві Христос (перекручене Діви Марії, матері Ісуса Христа), ЛОС — скорочення від слова «Логос», що означає вищий закон Бога.

Абrevіатура «Юсмалос» нібито втілює в собі ідею нової божественної Трійці. Водночас назва використовується членами секти як своєрідна мантра, містична формула, яка при неодноразовому повторенні здатна ввести віруючого в екстаз, що сприймається ним як єднання з божеством, злиття з божественною сутністю. Слід зазначити, що назва «Юсмалос» з латині перекладається як «вчення про зло».

Історія Білого братства маловідома. Вважається, що релігійна організація офіційно почала діяти в Болгарії на початку 20-х років ХХ ст. Тепер її центр знаходиться у Франції в м. Нант. Заснував і очолює Біле братство його лідер на ім'я Айванхов, він є автором 20 творів, де викладені основи віровчення Білого братства. Ю. Кривоногов і М. Цвігун, мабуть, запозичили основні ідеї в Айванхова.

Віровчення Білого братства, як зазначають деякі дослідники, сформувалось на основі різних релігій, зокрема буддизму, християнства, кришнаїзму, стародавньої ведичної релігії тощо. Запозичені релігійні ідеї були еkleктично з'єднані і скріплені науково-подібною термінологією.

У 1992 р. засновниками секти були написані та видані книги «Вчення про фохату» (божественне світло), «Пророцтво про кінець слов'янських народів», збірник божественної поезії у двох томах (автор М. Цвігун) і «Поєма величальна», збірка віршів «В Пустині». Серед сектантів

поширюються аудіозаписи, відеофільми про життя і діяльність живого бога - Марії Деві Христос.

Основним у віровченні Білого братства є есхатологічні пророкування про кінець світу, який було призначено на 23 листопада 1993 р.

Теоретичною основою пророцтва є посилення на 11 главу «Одкровення Іоанна Богослова». «І звелю я двом свідкам своїм, і будуть вони пророкувати тисячу й шістьдесят день, зодягнені в волосяницю. Вони - дві оливі та два свічники, що стоять перед Богом землі». Згідно з подальшим текстом, після цього сказано, що «пророки будуть вбиті, щоб воскреснути через три дні і вознестись на небо в ореолі повної слави».

Точкою відліку і була дата 1 листопада 1990 р.- день першого відкритого виходу на арену Білого братства і оголошення кінця світу, передусім кінця слов'янських народів.

Теза про кінець слов'янських народів підкріплюється коментуванням книг пророків Ісаї, Даниїла, Ієремії, Ізекіля. Спираючись на біблійні тексти, лідери руху пророкують прихід до влади антихриста Емануїла. Він проведе перепис населення у державі і кожному буде поставлено на руці невидимий знак - 666. Це спеціальний технічний код звіра, який перетворить людину в біоробота, живого мерця, який покірливо виконуватиме волю диявола

Єдиний шлях спасіння - вступити у Біле братство і отримати «фохату» від Деві Марії Христос. Не лише прихід антихриста небезпечний для людства, в сучасному світі відбувається розбещення та закаба-лення роду адамового. Тому необхідно відійти від грішного світу.

Віровчення Білого братства вимагає від своїх послідовників задля спасіння кинути свої сім'ї, роботу і навчання, примкнути до чернечого братства, і відправитись пропагувати нове вчення

Основна увага послідовників Білого братства зосереджується на пропаганді свого віровчення, на читанні книги «Вчення. про фохату», що вважається своєю біблією юсмаліан.

Зазначений твір дає змогу опанувати сутністю нової релігії, показати її еклектичний характер і віднести до сайєнтологічного напрямку нетрадиційних релігій.

Завдяки чіткій організації і активній місіонерській діяльності громади Білого братства стали поширюватися в різних областях України, а також в Росії і Білорусі. Нині нараховується близько двох тисяч чоловік активних послідовників Білого братства.

Громади Білого братства мають своєрідну організаційну структуру. На вершині керівної піраміди знаходяться лідери секти, за ними йдуть сефіроти, тобто довірені і наближені особи, потім за рангом слідують апостоли. Далі утворюються групи рядових юсмаліан, які очолюють «воїни Іллі» і «лицарі Єноха».

Крім того, існує ще одна категорія віруючих - «пацюки». До них належать співчуваючі братству: вони вагаються у своєму виборі віри або видають себе за справжніх юсмаліан, однак такими насправді не стали. На думку лідерів братства цих віруючих слід викривати та позбавляти від них. До тих віруючих, які висловлюють власні думки, що не співпадають з думкою лідера, і до непокірних застосовують покарання.

Формами покарання є заборона носити білий одяг та ізоляція від участі в проповідях. Кінцевою формою покарання є виключення з братства. Діяльність релігійних громад координується і пильно контролюється, суворо регламентується життя та діяльність віруючих.

Після того як діяльність Білого братства почала набувати суто антисуспільного спрямування (листопад 1993 р. у Києві), тобто апокаліптично передрікався кінець світу, правоохоронні органи припинили діяльність братства. За вироком суду в 1995 р. керівників конфесії було засуджено до різних строків ув'язнення. Внаслідок цього діяльність Білого братства в Україні набула дещо інших форм, знизилась його активність, значно скоротилась кількість послідовників.

За характером віровчення і культу, організаційною структурою та іншими ознаками Біле братство належить до харизматичних релігійних сект, істотною ознакою якої є застосування активних форм «промивання мозгів» своїх послідовників і використання євангельської термінології в проповідях, розчиненої у сучасних науково-технічних поняттях.

Серед неохристиянських течій, що діють в Україні, найпоширенішими є Церква Христа, Мормони, Новоапостольська церква, АУМ Сінрікьо тощо. Вони, як правило, мають зарубіжне походження і раніше не існували.

Церква Христа. Нова для України релігійна течія, її діяльність започаткували американські місіонери в 1991 р. Релігійні громади цієї церкви кількісно зростають, швидко поширюються в різних областях України. З 1992 р. вони зареєстровані органами державної влади. Церква не об'єднана в єдине ціле, в ній відсутнє централізоване управління.

Релігійні організації діють автономно і мають різні назви, зокрема «Товариство історичної літератури», «Товариство біблійної літератури», «Церква скелі» тощо.

Релігійні організації дістають фінансову підтримку від міжнародної місії «Голгофа», яка знаходиться у США. Ця місія надсилає в Україну проповідників. Керівництво релігійними громадами, які називаються конгрегаціями, здійснюють старійшини, а богослужіння ведуть диякони. Старійшини і диякони обираються віруючими.

Окремі громади Церкви Христа іноді координують свою благодійницьку і проповідницьку діяльність.

Церква Христа виникла в США у 1979 р., коли до м. Бостона у протестантську громаду прибув молодий пастор Кіп Ман Кін. Він розробив і почав проповідувати власне віровчення, не замикаючись у межах якоїсь однієї церковної традиції. Прихильники Церкви всіляко підкреслюють свою непричетність до трьох гілок християнства. У перші роки свого існування

Церква Христа поширилась не лише у США, а й в інших країнах. Її громади діють нині в 109 країнах світу, а послідовників нараховується

близько 3 млн чоловік. Небувалий успіх нового віровчення обумовлений буквальною інтерпретацією Біблії, акцентом на необхідності відновлення принципів первісного християнства, простотою богослужіння і залученням до участі в ньому проповідників різних протестантських конфесій (п'ятидесятників, харизматів), стрункою системою наставництва й активними психологічними методами впливу на особистість.

Основою віровчення Церкви Христа вважається Біблія, насамперед Новий Завіт. Від кожного віруючого вимагається глибоко вивчати Біблію і дотримуватись основних релігійних принципів у буденному житті, а також брати активну участь у богослужіннях. Все це дає змогу здобути милість Божу і досягти спасіння.

Культове богослужіння має лише п'ять елементів: хоровий спів, молитву, проповідь, складання дарів і Господню Вечерю. У Церкві Христа не існує обов'язкового членства, але практикується обряд водного хрещення прозелітів і, крім того, хрещення Святим Духом і глосолавія, як у п'ятидесятників. Тому деякі дослідники називають Церкву Христа харизматичною. Нерідко Церква Христа практикує масову євангелізацію і молитовні збори на стадіонах, у клубах, будинках культури і тюрмах.

Мормони, або Церква Ісуса Христа святих останніх днів (Церква мормонів). Діє в Україні з 1992 р. і нараховує понад 25 громад. Церква мормонів була заснована в 1830 р. у США Дж. Смітом (1805—1844). За твердженням останнього, ангел Мороній, що з'явився йому, вказав місце знаходження мідних таблиць із записом книги ізраїльського пророка Мормона. В книзі наведено опис життя двох давніх народів, які свого часу залишили Ізраїль і переселилися до Америки. Перекладена Дж. Смітом Книга Мормона містить понад 300 цитат і висловів, які розповідають про «священну історію перших поселенців Америки».

Віровчення мормонів ґрунтується на Книзі Мормона, творах Дж. Сміта «Вчення і завіти», «Дорогоцінна перлина» та англійському перекладі «Біблія короля Якова». Це вчення має синкретичний характер, оскільки увібрало

християнські, іудейські, буддистські та дохристиянські релігійні вірування, витлумачені Дж. Смітом. Мормони вважають, що їх віровчення покликане дати людині щастя як у земному, так і неземному, посмертному житті.

Відповідно до віровчення мормонів Дж. Сміт отримав повеління діяти і створити церкву від трьох апостолів: Петра, Якова та Іоанна. Оскільки церква після розп'яття Ісуса Христа була втрачена, то вона після другого пришествя повинна бути відновлена. Відповідною церквою і буде Церква мормонів, оскільки вони є спадкоємцями пророків.

Своєрідно витлумачують мормони християнські догмати. Наприклад, вони визнають догмат про Святу Трійцю. На їхню думку, Бог-отець, Бог-син і Бог-дух святий є окремими іпостасями, що уособлюють Верховного Бога. Мормони вірять у пророцтва, зокрема в дар «іномовлення» та можливість його витлумачення, в божественне одкровення, зокрема у можливість побудувати «Сіон» (Новий Єрусалим) на американському континенті, а царство Боже — на Землі.

Гріхопадіння, згідно з віровченням мормонів, було запрограмоване Богом. Розвиток історії людської цивілізації, на їх думку, підпорядкований «Законові прогресу» і життя прямує до все більшого вдосконалення. Вдосконалюється і сам Бог. Сутність зла та гріха, вважають мормони, полягає у протидії «Законові прогресу». Віруючі очікують швидкого кінця світу, останньої битви із сатаною.

Мормони вважають себе не рабами, а дітьми, обраними Богом, і сподіваються на щасливе життя у царстві Божому. Щастя до людини приходять не через страждання і спокуту гріхів, а через успіхи в земних ділах.

Із семи християнських таїнств Церква мормонів визнає лише чотири: хрещення, що здійснюється над дітьми восьмирічного віку; рукопокладання, або висвячення священиків; вінчання, тобто шлюб земний і шлюб вічний; причастя хлібом і водою. Шлюб, санкціонований Церквою мормонів, вважається священним. Мормони ведуть аскетичний спосіб життя, не

вживають спиртного, чай, каву, наркотики, не палять, не лихословлять, не приймають збуджуючі нервову систему препарати, уникають розваг і марнотратства.

Церква мормонів має струнку ієрархічну структуру, /ї очолює президент, який вважається пророком. Він керує церквою через 12 апостолів і президентську раду, яка є дорадчим органом. Окрім того, церква має патріарха і єпископат. Уся духовна та адміністративна влада сконцентрована в руках керівного єпископату. Корпус священиків ділиться на Ааронове (молодше) і Мелхіседекове (старше) покоління. Церква мормонів займається активною місіонерською діяльністю. Її центр знаходиться у штаті Юта в США. Загальна кількість членів церкви понад 10 млн. осіб, які діють у 150 країнах світу.

Новоапостольська церква. Діє в Україні з 1994 р., має понад 30 релігійних громад у різних областях України, видає двомовний журнал (українською і російською мовами) «Наша сім'я».

Нетрадиційні релігії продовжують помітно впливати на світогляд, вчинки і дії людей не тільки через втягнення їх у свої рухи і організації, а й через шарлатанство віщунів щодо визначення долі окремих людей і цілих народів.

3. Неорелігії в Україні.

Палітра нетрадиційної релігійності у сучасній Україні дуже розмаїта. Нетрадиційні вірування особливо активно поширювались на теренах України в роки «горбачовської перебудови» і в перші роки незалежності, тобто з відродженням ролі релігії та церкви в суспільному і громадському житті нації. При цьому православна церква, а також інші традиційні церкви сприймалися певною частиною людності, зокрема молоддю, як носії офіціозу і завуальоване представництво державної влади.

Певному успіху нетрадиційних релігій в Україні сприяли також їхні новизна, оригінальність вірувань, екзотичність обрядів і молитовних відправ. Серед величезної кількості культів і неорелігій доцільно виокремити:

1. Неохристиянські рухи на загальнохристиянській основі.

До них належать запозичені з-за кордону різноманітні міжнародні християнські місії, секти, новітні церкви (Міжнародна християнська місія, Християнська місія «Еммануїл», Армія спасіння, Лівобережна церква Христа, Церква Христа святих останніх днів (мормони), Християнська церква «Калварі Чапел», Євангельська церква США, Біблійна баптистська церква, Церква скелі, Церква «Філадельфія», Вогняний кущ, Месіанська релігійна община «Дім Бога Всемогутнього», Київський християнський центр «Нове життя», Християнська церква «Хвала і поклоніння» тощо). Цей напрям репрезентують відроджені християнські об'єднання українського походження, зокрема Спілка християнської міжконфесійної згоди «Логос» і Собор євангельських церков. До цієї групи так само можна приєднати таке проросійське неоохристиянське утворення, як Церква Воскресаючої Богородиці (Богородична церква) або Церква Матері Божої Перетворюваної.

2. Релігії орієнталістського напрямку. Вони переважно репрезентовані неоіндуїзмом («Товариство Свідомості Кришни», Місія «Світло душі», Товариство Шрі Ауробіндо, Товариство ведичної культури, Міжнародне товариство «Всесвітня чиста релігія» (Сахаджа-йога), Київський центр Шрі Чін-Моя, прихильники Саї Баби тощо) і течіями буддистського толку (дзен-буддизм, тибетський буддизм, власне буддизм, ламаїзм).

3. Езотеричні об'єднання (Реріхівське товариство, Асоціація «Живої етики», послідовники Олени Блаватської, Данила Андреева, Олеся Бердника).

4. Неоязичництво (РУНвіра, рідновіра, Великий вогонь)

5. Синтетичні неорелігії (Віра бахаї, Велике Біле братство, Церква об'єднання Муна).

6. Сайєнтологічні рухи (Діанетика-фонд Хаббарда, АСТІКА, «Вогнена квітка» В. Калінаускаса, система Порфирія Іванова, різні психотехніки), які умовно можна віднести до релігійних течій.

Зазначена класифікація неорелігій в Україні умовна. Проте вона покликана полегшити орієнтацію в океані нетрадиційних рухів і сект. Більшість з них перебувають лише в зародку (група неорухів китайського й японського походження), однак більшість уже відома в Україні своєю "діяльністю.

З'явившись в Україні як частина світового релігійного процесу, нетрадиційні вірування успадкували ті риси, які характеризують неорухи взагалі і в будь-якій країні.

Найсуттєвішим для неорелігій є те, що вони не обмежені рамками однієї релігії і певною мірою спрямовані на міжрелігійний синтез. Підвищена здатність до універсалізму і синкретизму - головна особливість більшості сучасних релігійних рухів. Ці релігії в головній тенденції нагадують двохтисячолітньої давності християнство, яке ввібрало в себе здобутки сучасної йому епохи, акумулювавши їх і витворивши універсальну систему ідей, цінностей, принципів світорозуміння та світоставлення.

За своїми організаційними принципами неорелігії є дуже відкритими, оскільки об'єднують людей на основі добровільності, незалежно від їхніх віку, раси, національності, статі, віросповідання, соціального стану, професії чи роду занять, політичних переконань, освіти тощо.

Порівнюючи темпи поширення неорелігій в Україні та інших країнах, слід зазначити відносну стриманість цього процесу. Це пояснюється тим, що після періоду тривалої так званої безрелігійності з «дозволом» відкрито вірити в Бога більшість людей звернулася до звичних релігій — християнства, іудаїзму, ісламу. Крім того, для країн Заходу неокульту були мовно адаптовані, що певною мірою визначило вибуховість їх для релігійного життя.

В Україні ж, навпаки, мовний чинник відіграв гальмівну роль. Оскільки неомістична література тривалий час існувала лише в англійському варіанті, то це не сприяло її поширенню, а відтак і обмежувало чисельність прихильників різних неорелігійних течій. Проте сьогодні ситуація істотно

змінюється. Виникли численні переклади неомістичних видань не лише російською, а й українською мовою, їхня кількість з часом зростає. Це, безумовно, сприятиме поширенню неорелігійних публікацій.

Неорелігії в Україні мають не лише дисидентську, а й суто прикладну спрямованість. На відміну від Заходу, де вони поширювались в умовах вільного й тривалого розвитку неомістицизму, внаслідок чого відбулася навіть певна його секуляризація, в Україні знання про оздоровчу техніку йоги, медитації прийшло в неорелігійній формі.

Невігластво у сфері нетрадиційних методів оздоровлення, ірраціональних форм пізнання світу абсолютизувало неомістицизм, оголосивши його єдино правильним рецептом щастя. Засіб був сприйнятий як мета. Для численних послідовників неорелігій останні виступають не як форма пошуку Бога, Абсолюту, Світового Розуму, а як спосіб вирішення особистих проблем за рахунок використання різноманітних оздоровчих методик і медитацій. Останні тією чи іншою мірою наявні в культурі всіх нетрадиційних вірувань. Тому такі неокультури, як інакодумання, інакоставлення, можуть перетворитись на своєрідну релігійність.

Особливістю впровадження нетрадиційних релігій в Україні можна вважати й те, що майже всі неорухи прийшли сюди через посередників: не з батьківщини релігійного руху, а з інших країн, не від гуру (вчителя), а від його західних учнів. Поки що поява майже всіх неорелігій в Україні є вторинною, не «апостольською». Однак тенденція може змінитися, якщо поодинокі відвідини індійських, корейських, китайських та інших учителів з часом набудуть певної системи. Тоді потреба в посередництві відпаде.

Відносна легкість проникнення в Україну і сприйняття неорелігій пояснюються, зокрема, специфікою вітчизняного менталітету, який через географічне розташування України її граничний стан між сходом і заходом, півднем і північчю був відкритий різноманітним впливам. Це сформувало у нашого народу особливий плюралізм світогляду, терпиме ставлення до інакомислення.

Загальна ідея нетрадиційних рухів - поєднання сходу та заходу через об'єднання всіх релігій - отримала в Україні підтримку в настроях і бажаннях здолати розмежованість християнства на три православні церкви, греко-католиків, католиків, множину напрямів протестантського руху. За умов міжконфесійних конфліктів синкретизм та універсальність неорелігій стають певною мірою привабливим чинником для віруючих інших конфесій

Крім етнічної специфіки, склад неосект в Україні має деякі інші особливості. Якщо в інших країнах приплив до неорелігій відбувався за рахунок віруючих, які йшли по шляху переосмислення офіційних церковних доктрин і релігійного культу, їх раціоналізації чи розмивання системи догматичних релігійних норм, то в нашій країні в неорелігійні рухи об'єднувалися переважно невіруючі, тобто ті, хто не був обтяжений релігійною традицією, не мав до цього попереднього містичного досвіду. Тому послідовники неорелігій в Україні у своїй вірі не так глибоко переконані, як, скажімо, їхні західні одновірці.

До цього можна додати, що коли на Заході неомістицизм мав вплив на широкі верстви населення, внаслідок чого соціальний склад неосект був неоднорідний, то в Україні коло посвячених виявляється вкрай обмеженим. Це передусім художня і технічна інтелігенція, в тому числі вчителі, науковці природничих галузей, спортсмени тощо. У них, як правило, низький рівень гуманітарної освіти і багато амбіцій.

Оскільки духовний голод не задовольнявся здобутими офіційно знаннями, вони орієнтувалися на езотерику (таємне вчення), яка без високого загальнокультурного рівня сама собою мовчазна. Завдяки духовним потребам цих людей, які постійно ставили перед собою питання про сутність буття (особистого, етнічного, вселюдського), про життя і смерть, про добро і зло, прагнули до самовизначення та самовдосконалення, вони приходять до такого досвіду трансформації, який практикують філософія чи релігія.

Основною формою організації неомістицизму в Україні залишається громада, гурток. Українські організації ще віддалені від створення

одновірцями виробничих одиниць у галузі промисловості, торгівлі чи сільського господарства, хоча такі корпоративні (вужькогрупові, відокремлені) об'єднання дуже привабливі. Поки що вони є формою духовного спілкування.

Висновок.

Отже, нетрадиційні рухи в Україні мають також свої особливості в культурі, в організації, у відносинах з державою та громадськістю. Багато з них перебувають у стані формування. Тому незавершеність процесу передбачає його постійне вивчення.

Аналіз причин появи неорелігій в Україні, особливостей їх поширення, характеристика сучасного стану нетрадиційної релігійності дає змогу визначити перспективи розвитку різних течій, врахувавши як їх позитивні, так і негативні моменти.

Література.

Бублик С. Релігієзнавство: навч. пос. /С.Бублик. Релігієзнавство К., 2000.

Борисова З. Основи релігієзнавства: навч. пос. /З.Борисова. – К., 2006.

Закович М. Релігієзнавство: підручник. /Микола Закович. – К., 2004.

Загальне релігієзнавство. //За ред. Докаш В., Лешан В. – К., 2007.

Кислюк К. Релігієзнавство: навч. пос. К. Кислюк – К.: Кондор, 2007.

Кияк С. Другий Ватиканський собор і релігійно-суспільні проблеми сучасності: навч. пос. /Святослав Кияк – Жовква: Місіонер, 2011.

Кияк С. Ідентичність українського католицизму: генезис, проблеми, перспективи: Монографія. /Святослав Кияк – Івано-Франківськ: НоваЗоря, 2006.

Колодний А. Академічне релігієзнавство: навч. пос. /Анатолій Колодний – К., 2004.

Сидоренко О. Релігієзнавство: підручник. /О. Сидоренко – К.: Знання, 2008.

Харьковченко Є. Релігієзнавство: підручник. /Євгеній Харьковченко - К.: Наукова думка, 2007.

Черній А. Релігієзнавств: навч. пос. /Андрій Черній – К.: Академвидав, 2005.

Запитання.

Яка соціальна база нетрадиційних релігійних культів і неорелігій?

Які найбільш відомі групи нетрадиційних релігій України.?

Що стало підґрунтям неорелігій?

Найбільш відомі сайєнтологічні об'єднання.

Які найновіші неорелігії появились в Україні у ХХІ ст.?

Фундатором якої нерелігійної організації став преподобний Мун?

Хто такий ГУРУ для кришнаїтів?

Які способи медитації пропонують неорелігії?

Плани семінарських занять з курсу «Релігієзнавство»

Тема 1. Релігієзнавство як гуманітарна наука: структура та функції.

План.

1. Релігієзнавство як феномен філософського осмислення.
2. Об'єкт і предмет релігієзнавства.
3. Категорії, принципи і риси релігієзнавства.
4. Сутнісні особливості релігії.
5. Структура релігії.
6. Функції релігії.

Література.

Бублик С. Релігієзнавство. – К., 2000.

Борисова З. Основи релігієзнавства. – К., 2006.

Закович М. Релігієзнавство. – К., 2004.

Загальне релігієзнавство/ За ред. Докаш В., Лешан В. – К., 2007.

Кислюк К. Релігієзнавство. – К., 2007.

Колодний А. Академічне релігієзнавство. – К., 2004.

Сидоренко О. Релігієзнавство. – К., 2008.

Харьковщенко Є. Релігієзнавство. - К., 2007.

Черній В. Релігієзнавство. – К., 2005.

Тема 2. Національні та етнічні релігії.

План.

1. Характерні риси етнічних релігій.
2. Національні та етнічні релігії в їх історичному різноманітті.
3. Віровчення і культ індуїзму.
4. Конфуціанство як соціально-філософське вчення і релігія.
5. Іудаїзм – перша монотеїстична релігія.

Література.

Бублик С. Релігієзнавство. – К., 2000.

Борисова З. Основи релігієзнавства. – К., 2006.

Закович М. Релігієзнавство. – К., 2004.

Загальне релігієзнавство/ За ред. Докаш В., Лешан В. – К., 2007.

Кислюк К. Релігієзнавство. – К., 2007.

Колодний А. Академічне релігієзнавство. – К., 2004.

Сидоренко О. Релігієзнавство. – К., 2008.

Черній В. Релігієзнавство. – К., 2005.

Тема 3. Світові релігії: буддизм, історія і сучасність.

План.

1. Характерні риси світових релігій.
2. Буддизм – найдавніша світова релігія, умови виникнення.
3. Доктрина буддизму.
4. Основні напрями у буддизмі.
5. Ламаїзм – вчення та школи.

Література.

Бублик С. Релігієзнавство. – К., 2000.

Борисова З. Основи релігієзнавства. – К., 2006.

Закович М. Релігієзнавство. – К., 2004.

Загальне релігієзнавство/ За ред. Докаш В., Лешан В. – К., 2007.

Кислюк К. Релігієзнавство. – К., 2007.

Колодний А. Академічне релігієзнавство. – К., 2004.

Сидоренко О. Релігієзнавство. – К., 2008.

Черній В. Релігієзнавство. – К., 2005.

Тема 4. Християнство: витоки та віровчення.

План.

1. Ісус Христос як засновник нової релігії.
2. Еволюція християнства, виникнення церкви.
3. Основи християнського віровчення і культу.
3. Поділ християнства, відмінності догматики.

Література.

Бублик С. Релігієзнавство. – К., 2000.

Борисова З. Основи релігієзнавства. – К., 2006.

Закович М. Релігієзнавство. – К., 2004.

Загальне релігієзнавство/ За ред. Докаш В., Лешан В. – К., 2007.

Кислюк К. Релігієзнавство. – К., 2007.

Колодний А. Академічне релігієзнавство. – К., 2004.

Сидоренко О. Релігієзнавство. – К., 2008.

Черній В. Релігієзнавство. – К., 2005.

Массорі В. Гіпотези про Ісуса. – Львів, 1998.

Каспер В. Ісус Христос. – К., 2002.

Павленко П. Ісус Христос – постать історії.-Біла Церква, 2002.

Стасюк С., Завіла Р. Основи догматичного богослов'я.- Л., 1997

Тема 5. Православ'я, культова основа.

План.

1. Історія православ'я.
2. Основи віровчення православ'я.
3. Догматика та культи в православ'ї.

Література.

- Бублик С. Релігієзнавство. – К., 2000.
- Борисова З. Основи релігієзнавства. – К., 2006.
- Біблія. Старий і Новий Завіти.
- Бодак В. Релігія і культура. – Дрогобич, 2005.
- Виговський Л. Функціональність релігії. – К.-Хм., 2004.
- Валько В. Первісне християнство. – Львів, 1997.
- Головащенко С. Історія християнства. – К., 1999.
- Закон Божий. – К., 2003.
- Закович М. Релігієзнавство. – К., 2004.
- Загальне релігієзнавство/ За ред. Докаш В., Лешан В. – К., 2007.
- Кислюк К. Релігієзнавство. – К., 2007.
- Колодний А. Академічне релігієзнавство. – К., 2004.
- Катехизис. – К., 1991.
- Колодний А.М. Феномен релігії. – К., 1999.
- Паскаль Б. Думки про релігію. – Львів, 1995.
- Сидоренко О. Релігієзнавство. – К., 2008.
- Черній В. Релігієзнавство. – К., 2005.

Тема 6. Католицизм, загальна характеристика.

План.

1. Католицька церква, її походження, характерні особливості віровчення і культу.
2. Соціальна доктрина католицької церкви, ставлення до науки і культури.
3. Другий Ватиканський вселенський собор. Модернізм сучасного католицизму.
4. Організаційна структура та система управління католицької церкви.
5. Історія виникнення греко – католицької Церкви в Україні.

Література.

Бублик С. Релігієзнавство. – К., 2000.

Борисова З. Основи релігієзнавства. – К., 2006.

Головащенко С. Біблієзнавство. – К., 2001.

Головащенко С. Історія християнства.- К, 1999.

Закович М. Релігієзнавство. – К., 2004.

Загальне релігієзнавство/ За ред. Докаш В., Лешан В. – К., 2007.

Еннс Пол. Підручник з богослов'я. – Львів, 2003.

Кислюк К. Релігієзнавство. – К., 2007.

Колодний А. Академічне релігієзнавство. – К.. 2004.

Сидоренко О. Релігієзнавство. – К., 2008.

Стасюк С., Завіла Р. Основи догматичного богослов'я.- Л., 1997

Тема 7. Протестантизм: зміст і різновиди.

План.

1. Причини виникнення протестантизму.
2. Ранній протестантизм: лютеранство, анабаптизм, цвінгліанство.
3. Напрями протестантизму: кальвінізм, англіканство.
4. Сучасний протестантизм в Україні: баптизм, євангелізм, п'ятидесятництво, адвентизм, єговізм.

Література.

Бублик С. Релігієзнавство. – К., 2000.

Борисова З. Основи релігієзнавства. – К., 2006.

Головащенко С. Біблієзнавство. – К., 2001.

Головащенко С. Історія християнства.- К, 1999.

Закович М. Релігієзнавство. – К., 2004.

Загальне релігієзнавство/ За ред. Докаш В., Лешан В. – К., 2007.

Еннс Пол. Підручник з богослов'я. – Львів, 2003.

Кислюк К. Релігієзнавство. – К., 2007.

Колодний А. Академічне релігієзнавство. – К., 2004.

Любащенко В. Історія протестантизму в Україні: Курс лекцій. – К., 1996.

Сидоренко О. Релігієзнавство. – К., 2008.

Стасюк С., Завіла Р. Основи догматичного богослов'я.- Л., 1997

Тема 8. Іслам: віровчення, культури та організації.

План.

1. Історія походження ісламу.
2. Зміст віровчення й основні напрями ісламу.
3. Культурна складова ісламу, свята та обряди.
4. Традиціоналізм і модернізм в ісламі.

Література.

Бублик С. Релігієзнавство. – К., 2000.

Борисова З. Основи релігієзнавства. – К., 2006.

Закович М. Релігієзнавство. – К., 2004.

Загальне релігієзнавство/ За ред. Докаш В., Лешан В. – К., 2007.

Кислюк К. Релігієзнавство. – К., 2007.

Колодний А. Академічне релігієзнавство. – К., 2004.

Кін М. Релігії світу.- Х.: Глобус, 2003.

Сидоренко О. Релігієзнавство. – К., 2008.

ГЛОСАРІЙ ТЕРМІНІВ

АБСОЛЮТ – незалежне від будь-чого Начало.

АДВЕНТИЗМ – одна з течій протестантизму. Засновано у 1831 р. Вільямом Міллером (1782-1849). Учення про близький другий прихід Ісуса Христа.

АГІОГРАФІЯ – вид церковно-історичної літератури, який містить живопис святих; це розповіді про духовних і світських осіб, канонізованих християнською церквою

АВТОХТОНИ – корінний, перші мешканці країни чи їх нащадки.

АНТИКЛЕРИКАЛІЗМ – антицерковний.

АНТИНОМІЧНИЙ – суперечливий.

АНТИТРИНІТАРІЇ – течія, яка не визнає триєдність Бога.

АНТРОПОМОРФІЗМ – подібний людині, наділений її якостями.

АТЕЇЗМ – безбожність, вільне від Бога життя.

БАПТИЗМ – означає «хрещення», ідея хрестити тільки тих людей, які свідомо доведуть свою відданість Христові. Одна з найбільш численних течій протестантизму. Засновник Джон Сміт (1565-1612).

БЕРЕСТЯНІ ГРАМОТИ – давньоукраїнські тексти, розміщені на бересті (корі берези) шляхом видавлювання чи видряпування спеціальною паличкою – писалом.

БУДДИЗМ – одна зі світових релігій. Засновник буддизму індійський принц Сіддхарха Гаутама (623-544), який проголосив цілцю своєї релігії постійне пізнання людиною самої себе, заглиблений самоаналіз своїх думок, почуттів і прагнень.

ВЕРТЕП – вид мандрівного лялькового театру, що ставив п'єси пов'язані з біблійним різдвяним сюжетом.

ДАОСИЗМ – складне явище традиційної духовної культури китайців, що поєднує у собі численні древні народні міфологічні уявлення і філософські навчання, в основі яких лежить концепція «дао» («шляху»).

ДІАЛОГІЧНІСТЬ – виявлення двох думок, точок зору.

ДВОВІР'Я – поєднання двох вір, зокрема язичництва і християнства.

ДЕЇЗМ – визнання Бога як творця, але не промислителя

ДЕМІУРГ – творець Начало.

ДЕРЖАВА – орган політичної влади.

ДЕТЕРМІНАНТИ – те, що визначає, зумовлює.

ДОГМАТ – основне положення віровчення, обов'язкове для всіх віруючих, визнане як незаперечна істина, вічна і незмінна, яка не підлягає критиці.

ДЖАЙНІЗМ – древня національна релігія Індії, першим провісником віри джайни називають Рішабху.

ДХАРМА – багатозначне поняття: вчення Будди; правило, прояв закону; причина, вища реальність.

ЄВАНГЕЛІЯ – частина Біблії, 4 пов'язані спільною темою релігійні твори, що становлять основну частину Нового Заповіту.

ЕКСПЛІКАЦІЯ – коротке роз'яснення (оцінка) чогось.

ЕПТАЛАМА (з грец.) – весільна пісня. Вид хорової лірики в Стародавній Греції та Римі.

ЕМПІРИЧНЕ – основане на конкретних даних досвіду.

ЕСХАТОЛОГІЯ – релігійне вчення про долю світу і людини, про кінець світу і Страшний суд. У розвинутій формі вона притаманна іудаїзму, християнству, ісламу.

ЕТНОС – спільнота людей у вигляді роду, племені, народності, нації.

ЖРЕЦЬ – особа, що займається відправою релігійних обрядів у язичників. Він здійснював жертвопринесення божеству, стежив за вшанування богів, доглядав за їх статуями і священними тваринами, молився їм.

ЗАКЛИНАННЯ – усталена словесна формула, що супроводжується відповідними діями, яка мала магичну силу.

ЗАМОВЛЯННЯ – магичні слова, які за давніми уявленнями, маючи чаклунську силу, чинять вплив на щось – загоюють рани, лікують хвороби тощо.

ЗООМОРФІЗМ – приписування тваринних властивостей.

ЗОРОАСТРИЗМ – релігія, яка в VI ст. виникла в Ірані, як протест проти поганського ідолопоклоніння, як заперечення багатобожжя, утверджуючи віру в одного Бога. Засновник її проповідник Заратуштра, ім.'я, якого трансформувалося в Зороастр

ІМАНЕНТНИЙ – внутрішньо властивий, притаманний.

ІНДУЇЗМ – найдавніша релігія Індії. Термін «індуїзм» був введений європейцями як релігія у XIX ст. Під Індуїзмом розуміють сукупність релігійних, міфологічних, філософських, правових і етичних уявлень, формально пов'язаних з культурами основних індуських божеств Шіви і Вішну.

ІНЦІАЦІЯ – обряд посвячення юнаків у повноправні члени суспільства, що імітував вмирання та нове народження або перетворення на іншу істоту.

ІНСТИТУЦІЯ – установа, заклад, організація.

ІНСТИТУАЛІЗАЦІЯ – оформлення в організації, спільноти.

ІНТРОВЕРТНИЙ – спрямований всередину, на себе.

ІНТРОСПЕКЦІЯ – самопостереження.

ІНТЕГРАЦІЯ – зближення, поєднання.

ІНТУЇЦІЯ – здогадливість, прийняття якихось висновків без обґрунтування їх досвідом.

ІРРАЦІОНАЛІЗМ – позасвідомий, позарозумовий.

ІСЛАМ – одна зі світових релігій, її послідовники – мусульмани. Іслам виник у Західній частині Аравії, у Хіджазу, на початку VII ст. Засновником Ісламу вважається житель Мекки Мухаммед (570-632).

ІУДАЇЗМ – найдавніша монотеїстична релігія, що лежить в основі єврейської культури. Виник у II тис. до нашої ери в країні – Юдеї, частині Палестину або Ханаану на східному узбережжі Середземного моря.

КАЛЬВІНІЗМ – одна з основних течій протестантизму. Виник у 30-х роках XVI ст. у Франції. Назва течії пов'язана з ім'ям його засновника Жана Ковена (Кальвіна).

КАТОЛИЦЬКА АПОСТОЛЬСЬКА ЦЕРКВА – одна з двох основних апостольських католиків. Іноді послідовників цієї церкви називають ірвінгітами.

КАТЕХІЗИС – церковно-навчальний посібник, що у формі запитань і відповідей викладає основні догмати православної, католицької чи протестантської церкви..

КОНФЕСІЯ – релігійна течія, напрямок, організація.

КОНЦЕПЦІЯ – система поглядів, теоретичних висновків.

КОРАН (араб. «читання»)- священна книга мусульман, збірник релігійно-догматичних, міфологічних і правових матеріалів, складений у VII ст..

КОРДОЦЕНТРИЗМ – вчення, що виводить істину із серця, приписує останньому почуття, розум.

КРИШНАЇЗМ - одна із значних самостійних течій вішнуїзму. В основі його лежить шанування Кришни – однієї з автар (втілень) Вішну.

ЛІТУРГІЯ (грец. «спільна справа») – головний, найбільш урочистий обряд у православної церкви, суть якого зводиться до містичного споживання тіла і крові Ісуса Христа як хліба і вина.

ЛЮТЕРАНСТВО – одна з найбільших за численністю послідовників течія протестантизму. Названа по імені засновника Мартіна Лютера (1483-1546)

МЕЛАНХОЛІЯ – настрій смутку, пригніченості.

МЕННОНІТСТВО – конфесія названа по імені свого засновника, нідерландського католицького священика Менно Сімонса у1531 р. Догматизм нагадує програму пізніших адвентистів: очікування нагальної повторної з'яви на Землі Ісуса Христа.

МЕСА – 1) католицька обідня (богослужіння); 2) багатоголосий циклічний хоровий твір на текст богослужіння із супроводом органу.

МЕТОДОЛОГІЯ – сукупність методів пізнання, прийомів дослідження

МЕТОДИЗМ – течія всередині англіканства, виникла у 1720 –х роках. в Оксфорді. Засновник Джон Уеслі (1703 – 1791). Проповідують терпіння і психологічний гарт у людей, готовність прийняти будь – які удари долі.

МІСТИКА – віра в існування чогось потаємного, незбагненого, нез'ясованого.

МІФ – символічні уявлення про світ, оповіді про давніх богів.

МІФІЧНИЙ – пов'язаний з міфами, вигаданий.

МІТРАЇЗМ – релігійна концепція бога Мітри, яка поширювалася в 1 тисячолітті в багатьох азійських країн, а потім конкурувала з християнством.

МОКША – усвідомлення того, що душа людини є частиною божественної душі, а відтак прагнення позбутися земного існування.

МОНОФІЗИТСТВО – визнання лише божественної (а не людської) природи Ісуса Христа.

МОРМОНИ – маргінальні протестанти. Як течія виникла в 1830 р. у штаті Нью-Йорк у невеликому містечку Фейтт. Засновник Джозеф Сміт – молодший (1805-1844).

ОБ'ЄКТИВНИЙ – існуючий поза свідомістю, людиною, якимсь творцем.

ОБ'ЄКТ – предмет думки, діяльної спрямованості.

ОРАНТА – один з іконографічних образів Богоматері, який склався у середні віки.

ПАТРИСТИКА – християнська філософія, викладена у творах «отців церкви» (Тертуліан, Августина).

ПІЄТЕТ – глибока повага, шанобливе ставлення до когось, до чогось.

ПЛЮРАЛІЗМ – наявність множинності суджень, думок.

ПОЛІКОНФЕСІЙНИЙ – наявність багатьох релігійних течій, богословських вчень тощо.

ПРАВОСЛАВ'Я – один з основних напрямів християнства. Віра базується на Святому Письмі, тобто Біблії на Святому Переданні, тобто на постановках Семи Вселенських Соборів.

ПРАГМАТИЗМ – визнання істинними практично значимих, корисних знань і цінностей.

ПРАКТИЦИЗМ – зручна, корислива діловитість.

ПРЕСВІТЕРІАНСТВО – одна з трьох форм кальвінізму. Виникнення припадає на 1560-і роки, коли шотландський парламент прийняв підготовлене відомим діячем Реформації Джоном Ноксом (1514 – 1572) сповідь, що складалась 25 статей і носила типово кальвіністський характер.

ПРИНЦИП – основні, визначальні правила мислення і діяльності.

ПРОТЕСТАНТИЗМ – один з основних напрямів християнства, виник у XVI ст. В основі віри - спасіння людини досягається тільки через особисту віру в Христа і в Його євангельську правду, що Христос уже викупив людину, своєю жертвою на хресті.

П'ЯТИДЕСЯТНИЦТВО – течія у протестантизмі виникла наприкінці XIX ст. В основі доктрини лежить – одержання Святого Духа і відповідна зміна поведінки людини після його одержання.

РЕІНКАРНАЦІЯ – вчення про переселення душ.

РЕФЛЕКСІЯ – осмислення людиною власних дій, самоаналіз, самопізнання.

РИТУАЛ – особлива програма поведінки, в якій активізується зв'язок з минулими нормами життя предків.

САМАРИТЯНИ – прихильники іудаїстської секти. Вони вважають себе нащадками давньоєврейських колін Ефраїма і Менаше, що залишилися в Самарії після ассирійського завоювання 722р. до н.е.

САКРАЛІЗАЦІЯ – зростання і наповнення чогось релігійним змістом.

СЕКУЛЯРИЗАЦІЯ – зростання світськості, звільнення від впливів релігії.

СВІТОГЛЯД – система уявлень, поглядів на світ і місце людини в ньому.

СВІДКИ ЕГОВИ – послідовники конфесії протестантів. Заснована у 1878р Чарлзом Тейзом Расселом (1852-1916)

СИКХИЗМ – одна з національних релігій Індії XV ст.. Її вважають однією з частин індуїзму. Назва сикхизм походить від санскритського «сикх» - учень.

САНСАРА – уявлення про зміну станів душі.

СИНКРЕТИЗМ – 1) злитість, не розчленованість, яка характеризує первинний нерозвинутий стан чогось, наприклад, первісного мистецтва ; 2) у філософії – різновид еkleктизму, поєднання суперечливих поглядів.

СИМВОЛІЗМ – умовне позначення, подання чогось таким, що не потребує доказів.

СКЕПТИЦИЗМ – теорія, яка піддає щось сумнівам.

СИНТЕЗ – поєднання, вивчення чогось в цілісності.

СОЦІУМ – людське суспільство.

СОЦІНІАНИ – релігійна течія часів Реформації, що відзначається прихованим деїзмом, визнанням розуму, запереченням багатьох догматів і обрядів християнства.

СОЦІОМЕТРІЯ – вчення про міжособисті відносини.

СУБСТАНЦІЯ - незмінна основа існуючого, сутність чогось.

СУБ'ЄКТ – широке поняття: особа, спільнота, суспільство в цілому, що здійснюють діяльність, освоюють світ.

СУБ'ЄКТИВІЗМ – позиція ігнорування об'єктивних законів.

СУНІЗМ – один з напрямів ісламу. Вважається ортодоксальним «правовірним» Послідовники сунізму називають себе « ахль ас –Санна» (людьми Суни), що продовжують діяння і традиції пророка Мухаммеда.

ТЕЇЗМ – вірування, що пов'язують все з Богом як творцем і промислителем.

ТРАНСЦЕНДЕНТНЕ – визнання наявності чогось непізнаного, утаємниченого і потойбічного, що лежить за межами людського буття.

УТИЛІТАРНИЙ – вживаний, практично корисний.

УОСОБИСТВЛЕННЯ – наділення чогось людськими властивостями.

ФЕНОМЕН – певне явище, інколи – незвичайне, рідкісне

ФЕНОМЕНОЛОГІЯ – вчення про феномени свідомості в їх відношення до об'єкту.

ФРЕСКА – настінний живопис, картина, написана фарбами (водяними або на вапняному молоці) по свіжій вогкій штукатурці.

ХАСИДИЗМ – (іврит « шлях праведності»), загальна назва ряду сучасних містичних течій і шкіл в іудаїзмі.

ХРАМОВА АРХІТЕКТУРА – споруди, пов’язані з релігією, з богослужінням, з церквою; та що належить церкві.

ХРИСТИЯНСТВО – найбільша по числу віруючих світова релігія. Виникла в Палестині в першій половині I-го ст. н.е. навколо особи Ісуса Христа, у результаті Його діяльності, а також діяльності Його послідовників.

ЧЕРНЕЦТВО – спосіб життя у формі зречення від світу, життєвих благ та задоволень (аскеза).

ШИЇЗМ – напрям в ісламі, виник у другій половині VII ст. в Іраку серед арабських племен, які підтримували Алі ібн Абі Таліба.